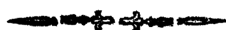
విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౯. { విక్రమ చైత్రవైశాఖములు. } సంచిక ౧.

స్వవిషయము.

ఈసంచికతోఁ బరిషత్పత్రిక కిరువదితొమ్మిదవ సంపుటము ప్రారంభమగుచున్నది. క్రిందటి సంపుటమున చిత్రకవి పెద్దనార్యుని లక్షణసారసంగ్రహము ముగింపఁబడినది. సీతారామచరిత్రమునఁ గొంత భాగము మాత్రమే ముద్రింపఁగలిగితిమి. మిగిలిన ప్రబంధములవలెఁ గాక నిది మిక్కిలి పెద్దది యగుటచే నంతయుమించి ప్రకటింప వీలు కలుగలేదు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారమనుపేరఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న Descriptive Catalogue లో మూఁడవభాగము మొదలుపెట్టి యుంటిమి. పూర్వపుభాగములవలెఁగాక నీభాగమునుండియు గ్రంథములను వేఱువేఱు శీర్షికలను విభజించి విపులముగ నందలి విషయములఁ బాఠకులకుఁ దెలుపఁదలఁచియున్నారము. లక్షణగ్రంథములలోఁ గొన్ని యీరీతి నిరువదియెనిమిదవసంపుటమున విమర్శింపఁబడినవి. ఈసంపుటము రెండవసంచికనుండియుఁ బ్రాచీనప్రబంధమగు ఉదయనోదయము ప్రారంభింపఁబడును. దానివ్రాఁతప్రతి యొకటియే మాకు శ్రీ మానవిల్లి రామకృష్ణకవి ఎం. ఏ. గారివలన లభించినది. వేఱొకప్రతి లభించి యుండలేదు. ఎచటనైన మఱియొక ప్రతియున్నచోఁ బాఠకులను దెలుపఁ గోరుచున్నాము.

ప్రథమమునుండియుఁ బరిషత్తు తనశక్తికొలఁది భాషాభిమానముతోఁ గ్రంథప్రకటనాదికార్యముల నడపుచున్నది. పరిషదుద్దేశములకును, ఆంధ్రభాషోద్ధరణమునకును బ్రతికూలముగనుండు వ్యావహారికభాషను, అందు రచింపఁబడు గ్రంథములను నిరసించుచునే యున్నది. ప్రాచీనాంధ్రభాషయు, నందు రచింపఁబడిన ప్రబంధాదులును దమకు రుచింపవని ఘోషించువారితోఁ బరిషత్తున కెట్టిసంబంధమును లేదు. ఉత్తమప్రాచీనప్రబంధములుగూడ నిట్టివారి యాగ్రహమునకు గుఱియగుచున్నవి. ప్రాచీనమనిన వీరికి గిట్టుటలేదు. అట్టివారి నటుండనిండు. భాషాభిమానులు చేయవలసినపనులు చాలఁ గలవు. ధనాభావముచేతను, విద్యాధికులకుఁ దమభాషయందుఁ దగినయభిమానము లేకపోవుటచేత నట్టికార్యముల నన్నిటిని నిర్వహించుటకుఁ బరిషత్తునకు వీలు కలుగుటలేదు.

పరిషత్కార్యాలయమున నముద్రితగ్రంథములయు ముద్రితగ్రంథములయుఁ బ్రతులు పెక్కులు గలవు. అముద్రితగ్రంథముల ప్రతులను వ్రాయించి ప్రకటించుట భాషాభిమానులకు ముఖ్యకర్తవ్యమై యున్నది. అదిగాక ముద్రితప్రబంధములు, మహాభారతాదులకుఁగల ప్రతులఁ బరిశోధించి, పాఠభేదములను బరిశోధించి యాగ్రంథములను దిరిగి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఇట్టివి చేయుట కుదారులగు భాషాభిమానులు పూనుకొనవలసినదిగాని పరిషత్తువంటి సంస్థ యొక్కటియే ప్రత్యేకముగ నెఱవేర్చుట దుష్కరము. ప్రతిగ్రంథమును దిరిగిముద్రించుట కగువ్యయము విశేషముగ నుండును. తగిన ధనసహాయము లేక యట్టిది నెఱవేర్చుట కష్టసాధ్యము. అయినను బరిషత్కార్యాలయమున వీలగునంతవఱకు వేర్వేఱు ప్రతులను బరిశోధించి యందుఁగల పాఠములను వ్రాయించుచున్నారము. కావ్యాలంకారచూడామణిలోని పాఠములను సేకరించి పత్త్రికయందే ప్రకటించుచున్నాము. కాశీఖండము, పారిజాతాపహరణము మొదలగు ముఖ్యప్రబంధముల వ్రాఁతప్రతులఁ బరిశోధించి పాఠభేద వ్రాయించుటకుఁ బ్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ప్రతిభాషాభిమానియుఁ దనకభిమానముగల గ్రంథము నొకదానినిదీసికొని వ్రాఁతప్రతులతోఁ సంప్రదించి తనవిమర్శనఫలితములను వ్యాసపూర్వకముగఁగాని, గ్రంథపూర్వ

కముగఁగాని వెలువఱచుట ముఖ్యకర్తవ్యమని యెంచవలసియున్నది. దోషారోపణముతోడనే తాము కృతకృత్యులమైతిమని నేఁటివిమర్శకులలోఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. అట్లుగాక ప్రతివిమర్శకుఁడును భాషాభిమానియుఁ దాను జేయవలసిన భాషాసేవయందు సహస్రాంశమైనను జేయఁగలిగినచో మనభాష కిట్టి పరిస్థితు లుండవనియే మానమ్మకము. నేఁటిగ్రంథముల నుపయుక్తమగు భాషనుగూర్చిగాని యందలి భావములనుగూర్చిగాని విశేషముగఁ దెలుపవలసినది లేదు. కాలమే యందలి మంచిచెడ్డలను నిర్ణయింపఁగలదు. నేఁటికవులు, నాటకనవలారచయితలు నన్యభాషావ్యామోహమును వదలలేక తమగ్రంథములను కేవల మనుకరణములుగ రచించుచున్నారు. అట్టి యనుకరణములు భాషాభ్యుదయమున కుపకరింపకపోవుటయేగాక కవులు తమ ంత్రతను, ప్రతిభాశక్తిని గోల్పోవుటకుఁ గారణములగుచున్నవి. అన్యభాషలఁగల యుత్తమరచనముల నాంధ్రీకరించుటయుఁ గొన్నియెడల ననుకరించుటయు యుక్తమే; కాని దేశకాలపరిస్థితులను, సాంఘికాదివిషయములను గమనించి తగినరీతిని వలయుమార్పులను గావింపవలసియుండును.

మఱియొకవిషయము. శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులసహాయముచే వెలువడుచున్న శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు రెండవభాగము ప్రచురింపఁబడినది. మూఁడవభాగము ముద్రింపఁబడుచున్నది. ప్రథమమున నజాది పదములును, ద్వితీయమున 'కవర్గ' పదములును గలవు. నిఘంటువునుగూర్చి సహృదయు లెన్నివిధముల విమర్శించినను, వారి విమర్శనములకుఁ దగిన సమాధానముల నొసఁగుచు నందలి మంచిచెడ్డలను వందనశతంబులతో స్వీకరింతుము. నిఘంటుప్రకటనము కడుంగడు కష్టసాధ్యమని యంద ఱెఱింగినవిషయమే. మిగిలినదేశభాషలందును, పాశ్చాత్యభాషలయందును నట్టిరచన మెంతకాలముపట్టుచున్నదో మనకు విదితమే. ఈ నిఘంటువునఁ బ్రమాదవశమున నేమైన పదములు వదలఁబడినచో నవి యనుబంధమునఁ బ్రకటింపఁబడును. నిఘంటుప్రకాశకులకును, రచనావర్గమునకును భాషాభిమానమే ప్రధానమనియుఁ, దమదోషముల నవరించుట కెట్టియభ్యంతరము నుండదనియు విమర్శకులు గ్రహింతురుగాత.

కళాప్రపూర్ణుల సన్మానము.

బ్రహ్మశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు బి. ఏ. బి. ఎల్. గారిని-ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు "కళాప్రపూర్ణ" బిరుదమొసఁగి గౌరవించినందులకు నమలాపురవాసులెల్లరు తమయానందమును వెల్లడించుచు, శ్రీపంతులుగారు దేశమునకును, ఆంధ్రభాషామతల్లికిని జేసిన సేవను గొనియాడుచు, ఈనెల 18-4-1940 వ తేది గురువారమునాఁడు కవిశేఖరులగు బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవివర్యుల యాధిపత్యమున స్థానికోన్నతపాఠశాలాభవనమున సభఁగావించిరి. కోనసీమవాసులగు విద్యావృద్ధులు పెక్కండ్రు సభనలంకరించిరి. పురమందలి న్యాయవాదిప్రముఖులును, వర్తకశిరోమణులును, అధికారవరులును, అధ్యాపకబృందమును, విద్యార్థులును సమావేశమున కరుదెంచిరి.

తొలుత మహారాజశ్రీ కూచిమంచి గోపాలకృష్ణమ్మ ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి. గారు కవిశేఖరుల సభ కధ్యక్షులుగ నుపపాదించుచు, నధ్యక్షులయు, కళాప్రపూర్ణులయు సుగుణసంపత్తిని, భాషాసేవను విశదీకరించిరి.

తరువాత నధ్యక్షపదవి నలంకరించి శ్రీనృసింహకవిగారు శ్రీపంతులుగారిబాల్యము, విద్యాభ్యాసము, అధికారగౌరవము, భాషాసేవ, కార్యదీక్ష మున్నగు సుగుణముల నుద్దేశించి విపులముగ నుపన్యసించిరి. మఱియు శ్రీపంతులుగారు కలెక్టరు పదవియందుండియు తామ్రశిలాశాసనపరిశోధన మొనరించి దేశచరిత్రకు భాషాచరిత్రకుఁ జేసిన సేవ యపారమని నుడివిరి.

పిమ్మట, అమలాపురవాసుల పక్షమున సోదూరి అచ్యుతరామచంద్రమూర్తి బి. ఏ. బి. ఎల్. గారు అభినందనపత్రికఁ జదివి శ్రీకళాప్రపూర్ణులకు సమర్పించిరి.

బ్రహ్మశ్రీ కవితాభూషణ, విద్వాన్, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిలుగారు శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు కార్యస్థానమునఁ జాలకాలము పండితులుగా నుండుట్లంజేసి, శ్రీపంతులుగారు నిఘంటు

నిర్మాణమందుఁజూపిన ప్రతిభావిశేషమును, సకలభాషలయందుఁ గల సర్వతోముఖపాండిత్యమును, కార్యదీక్షయు, గ్రామ్యభాషానిరసనదక్షత్వమును, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్సంస్థాపనమును వివరించుచు నేఁడాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము వారొసంగిన "కళాప్రపూర్ణ" బిరుదము నభినందించుచుఁ బద్యములఁ జదివిరి.

బ్రహ్మశ్రీ ఉభయభాషాప్రవీణ గరిమెళ్ల వేంకటలక్ష్మీనరసింహ శాస్త్రిలుగారు, శ్రీపంతులుగారి సాహాయ్యముఁ బడసిన గ్రాంధికాంధ్రము, నిరాతంకముగ వర్ధిల్లుచుఁ దొంటికంటె రాజమర్యాదలఁ బడయుచుఁ దెలుఁగుదేశమున వన్నె కెక్కఁగలదనియు, శ్రీపంతులుగారు స్థాపించిన సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక యింతోభివృద్ధిఁ బడసి వర్ధిల్లఁగలదనియు నుడివిరి.

మహారాజశ్రీ గార్లంక వీరవేంకటసత్యనారాయణ బి. ఏ. ఎల్. టి. గారు మాటాడుచు విద్యార్థులను సంబోధించి కళాప్రపూర్ణులను, కవిశేఖరులను నాదర్శముగఁ గయికొని వారివలె భాషాసేవయు, దేశాభిమానమును, త్యాగాసక్తియు, కార్యదీక్షయుఁ జూపి యభివృద్ధిఁ బొందుఁడని యుత్తేజకముగ నుపన్యసించిరి.

శ్రీరామయ్యపంతులుగారు, అమలాపురపౌరులు తమకుఁ జేసిన సన్మానమునకుఁ దమమానసమునఁ గలయానందమును వెల్లడించుచుఁ దమభాషాసేవ కంతకు శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల నిరంతరభాషాభిమానము తోడి యపారమగు త్యాగమే కారణముగాని యన్యమేదియుఁ గాదని నొక్కి వక్కాణించిరి మఱియు యథాశక్తిగ నింతదనుక ఆంధ్రసాహితికి సేవమొనర్చితిననియు,నింక దానిపురోభివృద్ధి దేశాభిమానులు, భాషాభిమానులు నగు ప్రజలపయి నాధారపడియున్నదనియు నుడివిరి.

ఆవలఁ బ్రాహుః యభిమతము నెఱవేర్చుచు కవిశేఖరులు తెలుఁగునఁగల "శ్లేష, హాస్యము," అనువిషయముఁగూర్చి కొంతవఱకు ముచ్చటించినపిదప మహారాజశ్రీ డాక్టరు జొన్నలగెడ్డ మల్లపరాజుగారి యభివందనములలో సభ ముగింపఁబడెను.

'కళాప్రపూర్ణ'

శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారి యభివందనము.

విద్వాన్- వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

శా. శ్రీమంతంబయి యాంధ్రభారతి విరాజిల్లంగ యావత్కళా
శ్రీమంతంబు జయంతివంశ మనిపించెన్ గాదె సుశ్లోకుఁడౌ
రామయ్యార్యుని విశ్వతోముఖకళాప్రాగ్భార రంగద్యశ
స్తోమోద్భూత 'కళాప్రపూర్ణ' బిరుదస్తుత్యార్థవద్వర్ణముల్.

సీ. పలుకుల రసము చిప్పిలఁగఁ బూర్వోత్తర
రామచరిత్రముల్ రచనసేసి
పుట్టువు సార్థకంబుగ సూర్యరాయని
ఘంటునిర్మాణభాగ్యంబు నెనసి
సరహస్యముగను భాషలు సర్వమును నేర్చి
సర్వజ్ఞుఁడను ప్రశంసను గడించి
గ్రామ్యవాదము తూల్చి గ్రాంథికాంధ్రసరస్వ
తికి నూత్నతేజ మత్తించి మించి,

గీ. జీవితం బాంధ్రసాహితీదేవిసేవ
కెనుబదేండ్ల వయస్సునదేని వెనుక
యంజవేయక యొసఁగు జయంతిరామ
యార్యుఁడు "కళాప్రపూర్ణుఁ"డం చనుట ప్రాఁతె ?.

సీ. పసువంపు వయసునఁ బడసె బియ్యే బియెల్
బిరుద మాంగలకలాపరిచయమున
నటుపైని మాండలికాధికారమునఁ బ్రా
పించెఁ గలెక్టర న్బిరుదరాజ
మటు లక్ష్మి నేలుచు నిటు లాంధ్రసాహిత్య
పరిషజ్జనకుఁడను బిరుదమొందె
సంస్కృతాంధ్రములకు సరి కన్నడం బఱ
వము నేర్చి పొందె సర్వజ్ఞబిరుద

మిన్నబిరుదులుదాల్చిన మిన్న రామ
యార్యునకు నాంధ్రవిశ్వ విద్యాలయము "క
ళాప్రపూర్ణ" మహాబిరుదప్రదాన
మాచరించుట దాఁ గీర్తి నందఁ గాదె.

చ. పుడమిపయిన్ నరాకృతిని బుట్టిననాఁటికె తాఁ గళాప్రపూ,
ర్ణుఁడగు జయంతిరామసుమనోవరు విశ్వకళానదంబు నేఁ
డడరి 'కళాప్రపూర్ణ' బిరుదాంచితుఁ జేయుట యేమి గొప్పగా
నడువుదు ? నేఁటికేనియుఁ గనుంగొనిరంచుల కే నుతించెదన్.

చ. దొరతనమున్ వహించె నృపతుల్ ప్రణుతింపఁగ నీతిచేధురం
ధరుఁడయి, తద్విధంబగు నుదారు లనేకులు. లేకపోరు గా
కరయ సమస్తభాషల రహస్యములన్ గ్రహియించునట్టి నే
ర్పరి మఱి యన్యుఁ గాంచెదమె రామయపండితుఁ ద్యక్త నెక్కడన్.

ఉ. ఈగతి వచ్చు నీబిరుదు లెల్ల నటుండఁగ సూర్యచంద్ర తా
రాగణముండు దాఁకను ధరన్ స్థిరమై విలసిల్లు "గ్రామ్యభా
షాగళపాశ"మన్బిరుదు సార్వజనీన మొకండు మున్నెలే
దా ! గణుతింప రామయబుధాగ్రణి విక్రమ మెల్లఁ జాటుచున్.

ఉ. ఆంధ్రసరస్వతీహృదయమందలి సార మెఱింగి సూర్యరా
యాంధ్రనిఘంటుకర్తయయి యాంధ్రకృతుల్ రచియించి నిత్యనీ
రంధ్రయశంబు గాంచు మన రామయపంతుల కీయ నర్హమా
నాంధ్రసరస్వతీకవచ మన్బిరుదం బొకఁడే యొసంగిరన్.

శా. మమ్మున్ దీవనసేయఁగాఁ దగు కళామాన్యున్ వయోవృద్ధు, స
త్యమ్మౌ సూక్తిగలాని, రామయబుధోత్తంసంబు నస్మాదృశుం
డెన్నై దీవన సేయఁగాఁదగును గా నీ వచ్చిరాయుష్యభా
గ్యమ్మున్ మాత్రమ కోరుకొందును దదీయాశీస్సులన్ గాంచఁగ

కీ॥ శే॥ కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుఁడుగారు.

శ్రీపీఠికాపుర సంస్థానమునఁ బెక్కు సంవత్సరములనుండియు దివాన్ పదవిని వహించిన శ్రీ కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుఁడుగారాకస్మికముగ 31-3-40 తేదిని దివంగతులైరని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతించుచున్నాము. వీరు పరిషత్కార్యాలయము చెన్నపురినుండి కాకినాడ మార్చినది మొదలు మా కార్యనిర్వాహకవర్గమున సభ్యులుగానుండి పరిషత్కార్యనిర్వహణమున సహాయులై యుండిరి. వీరి భాషాభిమానమును గార్యదీక్షయు నందఱకుఁ దెలిసినవియే. భగవంతుఁడు వీరియాత్మకు శాంతినొసఁగుగాత

అమాత్యస్మృతి

విద్వాన్, పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రి.

మ. పరమబ్రహ్మకృపావిశేషమునఁ గుఁ బాత్రుండు; ఛాత్త్రుండు బ్ర
హ్మఋషిశ్రేష్ఠునకుఁ సమాశ్రితసమూహాభ్యున్నతి ప్రాపణా
దరయుక్తుండు దయార్ద్రచిత్తుఁడు మహాధన్యుం డమాత్యుండు భూ
వరువిశ్వాసము చూఱగొన్నతఁడు సుబ్బారావు చేరెఁ దివిఁ.

సీ. బ్రహ్మర్షివర్యుఁడై ప్రథితి నార్జించిన
రఘుపతి వేంకటరత్నసుజను
పీఠికాపురమహీభృద్వర్యు నాస్థాన
కవిరత్న మధురామకవివతంసు
నెల్లదిక్కులఁ గీర్తివల్లి నల్లుకొనంగఁ
జేసిన లక్ష్మీనృసింహకవిని
సీతియుగంధరఖ్యాతి గాంచిన సుబ్బ
రావునాయఁడు మంత్రిరత్నభూష

గీ. క్రమింగినాఁడను నాయంత మేటి గలఁడె?
యనుచుఁ బొంగుచు నున్నాఁడ వరరె నాల్గు
దినము లుండుము నిను క్రమింగుదిట్ట విక్ర
ముండు రాఁగలఁ డిది స్మరింపుము ప్రమాథి

పోతన భాగవతము.

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

సహజపాండిత్యకవితావిశారదుఁడై యాంధ్రదేశమునంతను భక్తిరస పారావారమున నోలలాడించిన పోతనమహాకవి తలఁపునకుఁ దగులఁగనే భాగవతమును మనస్స్మృతికి వచ్చుచున్నది. నేఁడు మనకు లభ్యమగుచున్న భాగవతమంతయుఁ బోతనకృతము కాకున్నను, గ్రంథమున విశేషభాగము రచియించినకవి పోతనయే యగుటచే నది పోతనభాగవత మని చెప్పుటలో నాశ్చర్యము లేదు. భాస్కరరామాయణమును, భాస్కరుఁడు కాక వేఱొక కొందఱుకవు లాగ్రంథమునందలి భాగములు రచియించినను, సంగ్రహ ప్రధానుఁడు భాస్కరుఁడే యగుటచే భాస్కరరామాయణమని లోకమున వాడుక కెక్కినట్లు సింగన, గంగన, నారయ మున్నగుకవులు భాగవతములోని కొన్నిస్కంధములు రచియించియున్నను, పోతనరచించిన భాగవతభాగము వానియన్నింటికన్న నన్నివిధముల మిన్నయగుటచే దానిని పోతనభాగవతమని మనవారు వాడుట సమంజసముకాకపోలేదు. ప్రస్తుతము ముద్రితమైన భాగవతమున నేయేభాగము లెవరెవరిచే రచియింపఁబడినవో, చదువరులకు సుగమమగున ట్లీక్రింద వివరించుచున్నాఁడను.

స్కంధముపేరు.		ఆశ్వాససంఖ్య.		గద్యపద్యసంఖ్య.	కవిపేరు.
1. ప్రథమస్కంధము.				529	పోతన.
2. ద్వితీయ	,,			289	,,
3. తృతీయ	,,			1055	,,
4. చతుర్థ	,,			977	,,
5. పంచమ	,,	1 ప్రథమాశ్వాసము		183	గంగన
		2 ద్వితీయ	,,	168	,,
6. షష్ఠ	,,			530	సింగన

7.	సప్తమ ,,		482	పోతన
8.	అష్టమ ,,		744	,,
9.	నవమ ,,		733	,,
10.	దశమ ,,	పూర్వభాగము	1790	,,
		ఉత్తర ,,	1342	,,
11	ఏకాదశ ,,		127	వెలిగందల నారయ
12.	,,		53	,,
			[illegible]	

పై పట్టికఁ జూచిన తొమ్మిదివేల గద్యపద్యములుగల మహాభాగవతమున * వేయిన్నూఱుపదియొక్క గద్యపద్యములుమాత్రమే యితరులు రచియించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది పైని గద్యపద్యములు ముద్రితమైనవానిలో నాశ్వాసాద్యంతముల ననుసరించియే కవిపేరును సంఖ్యయును వ్రాయఁబడినవి. కాని యిందుఁ గొన్నివిశేషములుగలవు.

1. ద్వితీయస్కంధమున నారదుఁడు బ్రహ్మోపదేశము చేయు సందర్భమున—

ఉ. అట్టి యనంతశక్తి జగదాత్మునినాభిసరోజమందు నేఁ
బుట్టి......... నామనంబునన్.

స్కంధము 2. పద్యము 93.

అనుపద్యము మొదలుకొని వెలిగందల నారయ చెప్పినకవిత్వమని ముద్రితమైనది. స్కంధాంతగద్య పోతనపేరనే కలదు.

---

* గంగన 351 గద్యపద్యములు
సింగన 530 ,,
నారయ 180 ,,

2. దశమస్కంధోత్తరభాగమున శ్రీకృష్ణుఁడు కేళీగృహమునందు సరసోక్తులాడుట యనుఘట్టమున—

సీ. కాటుక నెఱయంగఁ గన్నీరు వఱదలై
 కుచకుంభయుగళ కుంకుమముఁ దడియ
 .... పువ్వుఁబోఁడి- 237

అను సీసపద్యము మొదలు స్కంధాంతమువఱకు వెలిగందల నారయకవి విరచితమని, ప్రాచీనపండిత లిఖితపుస్తకములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నదని గ్రంథపీఠికలయందుఁ దెలుపఁబడియున్నది.

క్రీ. శ. 1905 లో, ఆనందముద్రణాలయమువారి ముద్రణమున నా సందర్భమునఁ బుటయడుగున నీవిషయము తెలుపఁబడియున్నది. కాని క్రీ. శ. 1915 లో వావిళ్లవారు ప్రకటించిన భాగవతమునం దీవిషయ మాసందర్భమునఁ దెలుపఁబడియుండలేదు.

3. భాగవతమున నవతారికయందలి తొలిపద్యమును షష్ఠ్యంతములును శ్రీకృష్ణపరములుగానున్నను, స్కంధాద్యంతపద్యములు శ్రీరామాంకితములుగా నున్నవి. పంచమస్కంధమున గంగనయు, సింగనయు నాద్యంతములు కృష్ణపరముగానే చెప్పియున్నారు. వెలిగందల నారయ పోతనశిష్యుఁ డగుటచే నాద్యంతముల శ్రీరామపరముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు-

4. భాగవతకవుల గద్యములు-

పోతన :—

ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర, సహజపాండిత్య పోతనామాత్యప్రణీతంబైన శ్రీమహాభాగవతమను మహాపురాణమునందు.........కథలుగల... స్కంధము.

గంగన :—

ఇది శ్రీసకలసుకవిజనానందకర బొప్పయామాత్యపుత్ర గంగనార్యప్రణీతంబైన శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణంబునందు......కథలుగల పంచమస్కంధమున...నాశ్వాసము.

సింగన :-

ఇది శ్రీసకలసుకవిజనమిత్ర శ్రీవత్సగోత్రపవిత్ర కసువయామాత్య పుత్ర బుధజనప్రసంగానుషంగ సింగయనామధేయప్రణీతంబైన శ్రీమహాభాగవతపురాణంబునందు......కథలుగల షష్ఠస్కంధము.

నారయ :—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరకరుణాకలితకవితావిచిత్ర కేసన మంత్రిపుత్ర సహజపాండిత్య పోతనామాత్యప్రియశిష్య వెలిగందల నారయనామధేయ ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభాగవతంబను మహాపురాణంబునందు...... ద్వాదశస్కంధము.

ఇది మహాభాగవతప్రకృతముద్రితగ్రంథవివరణము.

పైని నేవివరించినరీతిని స్కంధాంతగద్యలయందు బమ్మెర పోతనామాత్యునిపేరు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నను, గ్రంథపాతములుగలుగుటకు, నాభాగములను వెలిగందల నారయాదులు పూరించుటకు నొకకథ యాంధ్రదేశమున మిక్కిలి వ్యాప్తిలోనున్నది. అది యిది :—

"ప్రస్తుతము వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ్వరుల మూలపురుషుఁడైన భేతాళరెడ్డికి నేడవతరమువాఁడగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు పోతరాజు గారి కాలమున రాచకొండ సంస్థానమును బరిపాలించుచుండెను. ఆతఁడు స్వయముగఁ గవియు మహావిద్వాంసుఁడునై శ్రీనాథాది మహాకవుల సన్మానించినాఁడు. ఆతఁడు పోతరాజు భాగవతము నాంధ్రీకరించుచున్నట్లు తెలిసికొని యాగ్రంథము తనకుఁ గృతినిమ్మని కోరెను. కాని వైహికేచ్ఛావిముఖుఁడగు పోతన నరులకుఁ గృతినీయ నొల్లనివాఁడగుటచే నాతని కోర్కె నిరాకరించెను. సింగభూపాలుఁ డంతలకుఁ గుపితుఁడై యాగ్రంథము పూర్తియైనవెనుక దానిని బలాత్కారముగఁ బోతనయొద్ద నుండి గ్రహించి, భూమిలోఁ బాఁతిపెట్టించెను. అంతఁ గొంతకాలమునకుఁ బోతరాజు చనిపోయినవెనుక శ్రీరామచంద్రమూర్తి సింగమనాయనివారి భార్యకుఁ గలలోఁ గానిపించి, పాఁతిపెట్టియున్న భాగవతమును బైకిఁ

దీయవలయునని చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ఆమెయు భర్తను బ్రార్థించి వెలికిఁ దీయఁగ నందుఁ జాలభాగము శిథిలమయ్యెను. ఆశిథిలభాగమును వెలిగందల నారయామాత్యులు పూరించిరి.”

విద్వద్రసికుఁడును, విద్వాంసుఁడు నగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలచంద్రునికిఁ గళంకముఁగూర్చు నీయపప్రథను దొలుత గ్రంథస్థముఁ గావించినవాఁడు కూచిమంచి తిమ్మకవి. ఈతఁడు పై లోకప్రవాదము నాధారము చేసికొని తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున, తృతీయాశ్వాసమున రేఫ నిర్ణయప్రకరణమునఁ గడపటిభాగమునందు-

సీ. ఘనుఁడు పోతనమంత్రి మును భాగవతము ర
　　　　చించి చక్రికి సమర్పించునెడల
సర్వజ్ఞసింగమక్ష్మావరుం డది తన
　　　　కిమ్మని వేఁడిన నిడకయున్న
నలిగి యాపుస్తకం బవనిఁబాఁతించినఁ
　　　　జివికి యందొక కొంత శిథిలమయ్యెఁ
గ్రమ్మఱ నది వెలిగందల నారయ
　　　　రాజును మఱి బొప్పరాజు గంగ
గీ. రాజు మొదలగు కవివరుల్ రంజిమెసఁగఁ
　　జెప్పి రాగ్రంథములయందె తప్పులొదవెఁ
　　గాని పోతకవీంద్రుని కవితయందు
　　లక్షణం బెందుఁ దప్పదు దక్షహరణ!

3. ఆ. 266 ప.

తిమ్మకవి యీకీర్తిని వ్రాయుటకుఁగల కారణ మీకథ యతని యభిప్రాయములకుఁ దోడుపడుటయే యని తోఁచుచున్నది. పోతనభాగవతమున రేఫఱకారములకు మైత్రికూర్చెనని తిమ్మకవికి ముందు ముద్దరాజు

రామన యప్పకవి మున్నగులాక్షణికులు తమగ్రంథములందుఁ జెప్పిరి.* తిమ్మకవి యట్టిపూర్వలాక్షణికాభిప్రాయముల ఖండింపఁదలఁచినవాఁడగు టచే రేఫఱకారముల మైత్త్రిలేని పద్యములుమాత్త్రమే యుదాహరించి, యవి పోతనరచితభాగవతభాగములోనివే యనియు, రేఫఱకారమైత్త్రి గల స్థలములు శిథిలపూరణభాగములోనివనియుఁ జూపుటకు నీకథను గ్రంథస్థముగావించి యున్నాఁడని విజ్ఞులకుఁదోఁపకమానదు. ఏలయనఁగా

1. రేఫఱకార నిర్ణయము పదునొకొండవశతాబ్దినుండియే యనఁగా, నన్నయనాఁటినుండి సడలనారంభించినది. తిక్కనాది మహాకవులీ ప్రాససాంకర్యముఁ గావించియుండుటచేఁ బోతనాదిమహాకవులు దీనిఁ బాటింపలేదు. మఱియుఁ దిమ్మకవిచెప్పిన పోతనభాగవతభాగమునందే యిట్టి రేఫఱకారసాంకర్య మగపడుచున్నది. †కావునఁదిమ్మకవి పట్టుదలతో

---

*ఉ. బమ్మెరపోతరాజకృత భాగవతంబు సలక్షణంబుగా
కిమ్మహినేమిటంగొదువ యెంతయు నారసిచూడఁగా నరే
ఫమ్ములుఱాలునుం గలిసి ప్రాసములై తనరారినంగదా
యిమ్ముల నాదిలాక్షణికు లెల్లరు మాని రుదాహరింపఁగన్.

(అప్పకవీయము ౨-234)

†చ. ఎఱుగఁడ శీలనాపథము
దరలఁడు
మెఱయుచు
తెఱఁగున...... స్కంధము 7. పద్యము 202.

చ. పాఱఁడు లేచిదిక్కులకు
దూఱఁడు......
జీరఁడు
డాఱఁడు... స్కంధము 7 పద్యము 194.

పై యుదాహరణములు రెండును పోతనామాత్య రచితమని నిశ్శంకముగాఁ జెప్పఁదగిన సప్తమస్కంధమునుండి యుద్ధరింపఁబడినవి.

లేవని నిరూపించుటకుఁ బ్రయత్నము చేసియున్న ట్లీ క్రిందివిషయమువలన మనకు స్పష్టమగుచున్నది ‡

2 పోతనామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమువాఁడు. తిమ్మకవి క్రీ. శ 1750 ప్రాంతమువాఁడు. ఇరువురకును నడుమ మూఁడువందల యేఁబది యేండ్ల కాలము వ్యవధియున్నది తిమ్మకవికి ముందెవ్వరును నీకథను గ్రంథస్థము గావించియుండలేదు. కవులెవ్వరును నందు ముఖ్యముగ శిథిలభాగములఁ బూరించిన కవియు, పోతనప్రియశిష్యుఁడునగు వెలిగందల నారయ దీనిఁగూర్చి యేమియుఁ దెలిపియుండలేదు. పోతన మునిమనుమలు కేసన మల్లనకవులు తమ దాక్షాయణీపరిణయమునఁ గాని, విష్ణుభజనానందమునఁ గాని, వారికిఁ బావమఱఁదియగు నజ్జరపు పేరయలింగకవి తన యొడయనంబివిలాసమునఁగాని యీవిషయముఁ దలఁప లేదు. మఱియుఁ దమపూర్వులలో మహాప్రసిద్ధుఁడగు పోతననుఁగూర్చియు నాతని గ్రంథమును గూర్చియు నిట్టిప్రవాదములున్నచోఁ గవులగు తద్వంశీయు లెఱుఁగకుందురా ? మఱియు భాగవతమువంటి మహాగ్రంథమున నిట్టిగ్రంథపాతములు శిథిలభాగపూరణములు గలిగినచో నవి లాక్షణికుల దృష్టిని నాకర్షించును. క్రీ. శ. 1490 ప్రాంతమువాఁడగు తాతంభట్టు తనకవిచింతామణియందు పోతనవిరచితభోగినీదండకము నుదాహరించియున్నాఁడు. అందు భాగవతవిషయము లేకుండుటచే నప్పటి కీకథ

‡ రేఫఱకారములఁగూర్చి తిమ్మకవి భాగవతము నాధారముగాఁ జేసికొని వ్రాసిన విమర్శనము విమర్శనీయమై యున్నది. పోతన యనుప్రాసప్రియుఁడు. కావున ప్రాసమునందట్టి యవకాశము గల్గినపు డనుప్రాసము వేయుట యాతనికి మక్కువ. ప్రాసయందుఁ దొలుత సాధురేఫము నుపయోగించిన సాధురేఫమును, శకటరేఫము నుపయోగించిన శకటరేఫమును ననుప్రాసముకొఱకు వ్రాసినదే గాని, పోతన రేఫశకటరేఫసాంకర్యము చేయని పట్టుదలతోఁ గాదు. ఈ క్రింది తిమ్మకవి చూపిన యుదాహరణమే పై నావాదమును సమర్థింపఁజాలియున్నది.

ఉ. వెఱచినవారి దైన్యమున వేఁదురునొందినవారి నిద్రమై
మఱచినవారి సౌఖ్యమున మద్యము ద్రావినవారి, భగ్నులై
పఱచినవారి సాధుజనభావమువారిని గావుమంచు వా
చఱచినవారిఁ గాములఁ జంపుట ధర్మము గాదు ఫల్గునా. (సర్వల. 3 ఆ. పద్యము 268).

లేదనియే తలఁపఁదగియున్నది. ఆవెనుక నేఁటిదనుక మహాప్రామాణి కుఁడని యెల్లరచే నేకగ్రీవముగ నంగీకరింపఁబడుచున్నవాఁడును, క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతమువాఁడుననగు నప్పకవి యీసంగతి నెత్తుకొననేలేదు. అప్పకవి కాలమునాఁటికీకథ కెంతమాత్రము ప్రచారములేదని యీతనిగ్రంథముఁబట్టి స్పష్టముగా నిరూపింపవచ్చును.

నన్నయభట్టు సత్కవి జనంబుల కావ్యములు లేఖకపాఠములచేఁ జెడమ్రెనవియు, వికటకవులు కొన్నివింతలు గల్పించి కవిజనాశ్రయమునఁ గలిపినారనియు వ్రాసిన యప్పకవి, ఆంధ్రశబ్దచింతామణికొఱకు సారంగధరకథను గల్పించిన యప్పకవి కవిస్తుతియందు సహజపాండిత్యునిగాఁ బోతన సంస్మరించిన యప్పకవి, పోతనగ్రంథముఁ గూర్చిన యపవాదమున్నచో దానిని దనగ్రంథమున సూచింపకుండ నుండునా?

మఱియు "బమ్మెరపోతరాజకృతభాగవతము సలక్షణమ్ముగాఁ కిమ్మహినేమిటంగొదువ" యని చెప్పినపుడు పోతనకృతభాగవతభాగమంతయు సమగ్రముగనున్నట్లే తెలియుచున్నదిగదా! ఇంకొక ముఖ్యవిషయము:—

అప్పకవికాలమునాఁటికి నాతనికి లభ్యమైన తాళపత్త్రగ్రంథములలో నిట్టిశిథిలభాగపూరణమే గలిగినచో, నప్పటికి 'ఇచటినుండి వెలిగందల నారయకవిత్వ' మని వ్రాయఁబడియున్నచో దాని నతఁడారీతిగనే యుదాహరించును.

అప్పకవీయము చతుర్థాశ్వాసమున ఆకాశము నిత్యమైనందులకు ద్వితీయస్కంధమునందు,

ఉ. సర్వఫలప్రదాతయును, సర్వశరణ్యుఁడు, సర్వశక్తియున్
సర్వజగత్ప్రసిద్ధుఁడును, సర్వగుణుండునునైన చక్రి యా
సర్వశరీరులున్ విగతసంగతిఁజెంది విశీర్యమాణులై
పర్వినచో నభంబుగతి బ్రహ్మముదాఁ జెడకుండు నెప్పుడున్.

అని యుదాహరించియున్నాఁడు.

ఈపద్యము నేఁటిముద్రితభాగవతమున ద్వితీయస్కంధము 210 పద్యముగానున్నది. ఇది వెలిగందల నారయకవికృతమని యప్పకవినాఁటి తాళపత్రములలో నున్నచో నదియాతఁడు వ్రాసియేయుండును. అట్లు వ్రాయకపోవుటచే నాకాలమున నీప్రవాదమే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కావున నీకథను సృష్టించినవాఁడు తిమ్మకవియేయని నాకుఁ బొడ కట్టుచున్నది.

ఇఁకఁ గథలోని ముఖ్యపురుషుఁడగు సింగమనాయనిఁ గూర్చి మనము తెలిసికొనిన నీగాథ కేవలకల్పితమనియే నిశ్చయమగుచున్నది. పోతనామాత్యుని గ్రంథమును బలాత్కారముగఁ బాఁతిపెట్టించిన రాజెవ్వరు? సంస్కృతభాషామహావిద్వాంసుఁడై, మహీపాలుఁడై, రసార్ణవసుధాకర, సంగీతసుధాకరాదిశాస్త్రగ్రంథములు రచియించి, మల్లినాథునివంటి వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తికిఁ బ్రామాణికుఁడై, శ్రీనాథాది మహాకవులకుఁగూడఁ దన దర్శనము చేయునపుడు శారదాస్తవముఁజేయించిన మహాప్రతిభాశాలి సర్వజ్ఞబిరుదాంకుఁడు- అట్టి మహాప్రభు విట్టి పనిచేయుననుట నమ్మఁదగినదిగా నుండలేదు రాజులెవ్వరైన కృతులను ఖిలముగాకుండ నాకవిచేఁ గాకున్న మఱియెరిచేనైన కృత్యాదులైన వ్రాయించి, తమపేరు గ్రంథములలో శాశ్వతముగ నుండునట్లు చేసికొందురే కాని యీవిధముగ గ్రంథమును ఖిలముగావింపఁజూతురా? మఱియు సింగమనాయనివారు కవులను సన్మానించెడువారేకాని వేఱుకాదు. మల్లినాథసూరికిఁ గనకాభిషేకసత్కారముఁ గావించిన దీప్రభువే! శ్రీనాథుని యాంధ్రకవితకు నలరి యాతని సమ్మానించిన దీమహారాజే! ఆంధ్రకవితయం దత్యంతాభిమానముగలిగి దైవభక్తిపరాయణుఁడై సర్వజ్ఞుఁడగు నిట్టి రాజకవిపండితగ్రామణి యిట్టి యకార్యము చేసెననుటయే దురూహ్యముగ నున్నది.

ఈవఱకు భాగవతపీఠికాకర్త లెవ్వరును నీకథను నమ్మఁదగినదిగా నుండలేదనియే వ్రాసిరి. దీనికిఁదోడు గ్రంథములోని కవితారీతిని నాథా

రముగఁ జేసికొని యీకథను నిలువఁ బెట్టుటకుఁ బ్రయత్నములు జరిగినట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఆవిధమును గొంచెము విమర్శించిన నిజము తేలును.

ప్రస్తుతము మనకు ముద్రితభాగవతములలో దశమస్కంధము పూర్వభాగమునఁ గుచేలోపాఖ్యానమున్నది ఇది పూర్వోక్తప్రకారము దశమస్కంధోత్తరభాగమున 237 వ పద్యమునుండి వెలిగందల నారయ కవిత్వమని యనుకొన్నచోఁ గుచేలోపాఖ్యానము నారయకవిత్వముగా నేర్పడుచున్నది. కుచేలోపాఖ్యానము, చిరకాలమునుండి గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీకల్యాణము మొదలగువానివలె నిత్యపఠనపాఠనవ్యవహారములలోనున్నది. కవితావిషయమున నిది పోతనకృతముకాదని యంగీకరించినచోఁ బైవ్రాఁత సత్యమగునేమో? పోతనకృతముకాదని యాంధ్రదేశమున నెవ్వరు ననఁజాలరు. పోతనకవిత గావుననే నేఁటికి బాలబాలికల నాలుకలయందుఁ దాండవమాడుచున్నది.

పోతనకవనరీతి ప్రథమాదిచతుష్కమునం దొకరీతిగను, యాపై నొకరీతిగను నుండుటకుఁ గారణము ద్వితీయస్కంధమునుండి చతుర్థస్కంధమువఱకును వెలిగందల నారయ పూరణమనియు, దశమస్కంధోత్తరభాగము నట్లేయనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. భాగవతములోని తొలినాలుగైదుస్కంధములు భగవత్తత్త్వప్రతిపాదకములు. సప్తమస్కంధమునుండి దశమస్కంధాంతము, కడమభాగము భగవద్భక్తిప్రతిపాదకములు. భక్తిరసావేశమున గ్రంథము రచియించిన పోతరాజు భగవద్భక్తిప్రతిపాదకములగు ఘట్టములలోఁ దన్మయుఁడై కవితారచనముఁ గావించినాఁడు. [illegible] గవిత శృంగారభక్తిరససమ్మిళితమై పొంగిపొరలుచున్నది. తాత్త్వికవిషయవివేచనముఁ గావించునపుడు సమతలమునఁ బారు జీవనదివలె శాంతమై యొప్పుచున్నది. కావునఁ గవితారీతిని నీకథ సమర్థించుటయుఁ బొసఁగకున్నది.

మన యాంధ్రభాషయందుఁగల మహోద్గ్రంథములలో భారత భాగవతరామాయణములు ముఖ్యములు. ఈమహాగ్రంథముల నొక్కరు

రచియించుట సాధారణముగాఁ గష్టమగుటచే నాంధ్రమున నీగ్రంథములనేకకవులచే రచితములై యున్నవి. భారతము ముగ్గురు కవులచేతను, భాగవతము నలుగురుకవులచేతను, రామాయణ మైదుగురుకవులచేతను రచియింపఁబడుట మన మెఱింగినదియే. పోతన భాగవతమును రచియింపఁదలఁపుఁగొని తాను గ్రంథరచనకుఁ బ్రారంభించి, తొలి నాలుగు స్కంధములు రచించి, యావెనుక భక్తిరసప్రధానములగు సప్తమాష్టమనవమదశమస్కంధములఁ దానే రచియింపఁదలఁచి, మధ్యస్కంధములలోఁ బంచమము గంగనకు, షష్ఠము సింగనకు నిచ్చి రచియింపుఁడని చెప్పి యుండవలెను. లేనియెడల సింగన కృత్యాదితోఁ బ్రారంభించుట పొసఁగదు. గంగన కృత్యాది వ్రాసికొనకపోయినను గద్యయం దాతని పేరుండుటయుఁ గవితారీతి భాగవతకవులందఱకంటె న్యూనముగనుండుటయుఁ దొలినుండి వేఱుపడుచుండుటచే నదియు సింగనరీతిని స్కంధము తొలినుండి ప్రారంభించినాఁడని తెలియఁదగియున్నది. సింగన గ్రంథమున 'భాగవతనైష్ఠికుఁడైనవాని' యని పోతరాజుఁగూర్చి వ్రాసినవాక్య మాతఁ డప్పటికి (పోతరాజు) భాగవతరచనానైష్ఠికుఁడై యున్నాఁడని మనకుఁ దెలియుచున్నది దశమస్కంధాంతమునకు వచ్చుసరికిఁ బోతనకుఁ జాలకాలము పట్టుటచే నేకాదశద్వాదశస్కంధములఁ దనశిష్యుఁడగు వెలిగందల నారయకు నొసఁగియుండును. నారయ, పోతరాజు మరణించినవెనుకనైన నీరెండుస్కంధములు రచియించియుండవచ్చును. గ్రంథరచనాక్రమము ననుసరించి చూడఁగా నీరెండవపక్షమే సమంజసముగ నున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ఏలయనఁగా- పోతనరచితభాగవతము శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించి యద్వైతపరముగ రచియింపఁబడినది. వెలిగందల నారయరచనము విశిష్టాద్వైతపరముగ రచియింపఁబడినది. పోతనకాలముననే రచియింపఁబడిన నాతఁ డట్లు వ్రాసియుండఁడుగదా! ఆతఁ డిట్లు భాగవతముఁ బూర్తిగావించి, శిష్యుఁడుగావున నా గ్రంథమును వ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చియుండవలెను. చారిత్రకముగఁ బైవిషయముఁ బరిశీలింప నిది భాగవతరచనాక్రమముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

గ్రంథరచనాక్రమము ననుసరించినను బైకథ యాధారరహిత మని యసందర్భమనియుఁ దేలుచున్నది. గ్రంథమంతయుఁ బాఁతిపెట్టఁబడినచో పంచమ షష్ఠములు నేకాదశద్వాదశములు తొలినుండి చివర వఱకునుఁబోయినవా? ద్వితీయస్కంధమునుండి చతుర్థస్కంధము చివర వఱకును నావెనుక దశమస్కంధోత్తరభాగమునుండి తుదివఱకు శిథిలమై యాముందటిభాగములుమాత్రమే బాగుగనున్నవా? స్కంధములు విడదీయించి యేస్కంధమున కాస్కంధము పాఁతిపెట్టించినారా? పట్టుపట్టినట్టులీయాభాగములనుమాత్రమే ఖిలముగావించి, తక్కినవి నిలుపుదమని యాక్రిము లేమైనఁగూడఁబలుకుకొనినవా? ఆపై నీభాగవతము ప్రస్తుతము మనకుఁ గన్పట్టురూపమునఁగూర్చినవా రెవ్వరు? ఈవిధముగ నూహాసంజనితములగు చిత్రాతిచిత్రములగు ప్రశ్నలెన్నియేని యీసందర్భమున బయలువెడలును. ఇవి జవాబులేని ప్రశ్నలు. గ్రంథరచనాక్రమము ననుసరించిచూడఁ బోతనకాలమున వేఱ్వేఱుకవులచే నాయాభాగములు రచియించుటకుఁ బ్రారంభింపఁబడెననియు నిర్ణయించుట సమంజసము. కవిజీవితకారుని యభిప్రాయము నిదియే.

ప్రథమాదిస్కంధములయందుఁ బోతనకవితారీతిని నిరూపించుటకు మనకు సుపరిష్కృతమైనభాగవతము కావలసియున్నది. ప్రస్తుతము ముద్రితమగు భాగవతము పెక్కుప్రక్షిప్తములతోనిండి ప్రమాణము గాకయున్నది. గ్రంథావతారికనుండి మచ్చునకుఁ గొన్నియుదాహరణముల నిచ్చెదను.

(1) అవతారికయందు భారతీస్తుతిరూపములగు మూఁడుపద్యములలో రెండు ప్రక్షిప్తములు. అందలి ‘అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల’ అను పద్య మారణ్యపర్వమునఁ గలదు.

(2) ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్,
సొమ్ములుకొన్ని పుచ్చుకొని, చొక్కి శరీరమువాసి, కాలుచే సమ్మెటవేటులం
బడక సమ్మతి శ్రీహరి కిచ్చిచెప్పె నీబమ్మెర పోతరా జొకఁడు భాగవతంబు
జగద్ధితంబుగన్,

ఇదియును ప్రక్షిప్తమే. ఇది భాగవతమున 13 వ పద్యము. ఆపట్టున (12) వచనము, (13) ఇమ్మనుజేశ్వరాధము లనుపద్యము, ఆవె నుక 14, 15 పద్యవచనములు. (12) వచనమునం దుది "దత్తుండనై" అనునుత్తమపురుషాసమాపకక్రియతో "(13) చెప్పె నీబమ్మెరపోతరాజొకండు భాగవతము జగద్ధితంబుగన్" అను ప్రథమపురుషక్రియగలవాక్య మన్వయించుటలేదు. ఆపైయన్వయము సరిపెట్టుటకైన, నింకను శ్రీరామచంద్రమూర్తి దర్శనము నొసంగుట భాగవతము రచియింపుమని యాజ్ఞ నొసంగుట మున్నగు నవతారికాభాగము ముందుండఁగనే 'భాగవతముఁ జెప్పె' నని వ్రాసినపద్య మన్వయింపకుండనున్నది. కావున దీనిని దరువాతివా రెవ్వరో చేర్చియుందురు. ఇప్పు డున్నచోట నస్థానపతితమై యున్నది.

3. పుట్టంబుట్ట శరంబునన్ మొలవ సంభోయాన పాత్రంబులన్ మెట్టన్.

పైపద్యమున, 'పుట్టంబుట్ట' అనఁగా వాల్మీకినిగాననియు 'శరమ్మునన్ మొలవ' అనఁగా స్కంధుఁడను, కుమారస్వామిని గాననియు, అంభోయానపాత్రంబులన్ మెట్టన్ అనఁగా వ్యాసుఁడనుగాననియుఁబోతన చెప్పుకొనినాఁడని, యర్థమని చెప్పుచున్నారు. కొందఱీయర్థము సమంజసముగ లేదనినారు. దీనికి వేఱుపాఠమైన గ్రంథమం దుదాహరింపఁబడలేదు. కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులయందు, పుట్టన్, పుట్టశరంబునన్ మొలవ, నంభోయాన పాత్రంబులన్ మెట్టన్.

పుట్ట, శరంబున మొలచునట్లు పుట్టలేదు. అనఁగా వాల్మీకినిగాను, వ్యాసుఁడనుగాను, మానుషాతీత కవితాశక్తి సమన్వితులును, భగవదంశ సంభూతులును నగు వాల్మీకి వ్యాసాదులవంటివాఁడను గానని భావము. పోతన కుమారస్వామి ప్రశంసచేసినట్లు కానవచ్చుచున్నను నాతఁడు షట్శాస్త్రములకు మాత్రమే యధిష్ఠానదేవత యగుటచేతను ప్రస్తుత

ము కవితావిషయమే యగుటచేతను నాపైవచనము * నందు వాల్మీకి వ్యాసులను మాత్రమే స్తుతించినాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇట్టిపట్టులు భాగవతమునందుఁ జాలఁగలవు. ఇవి గ్రంథపరిష్కారణావశ్యకతను వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

భాగవతము తొలుత క్రీ. శ. 1848 సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడినది. తరువాత గ్రంథముల కన్నిటికి నిదియే యాధారమైనది. బమ్మెర పోతన జన్మస్థలవివాదమున కేమి, కాలనిర్ణయమున కేమి గ్రంథపాఠవివేచనమునకు నిదియె మూలము. ముద్రణకర్తలగు శ్రీ పురాణము హయగ్రీవ శాస్త్రిలవారప్పటికిఁ దమకుఁగల సాధనసంపత్తితో నొక పీఠికను వ్రాసియున్నారు. వారిపీఠికయందు గ్రంథపాఠాది వివేచనమునందీ సింగభూపాలుని కథ లేదు. పోతనయే యింతటి మహోత్తమభగవత్తత్త్వ భక్తిభావ సంపూర్ణమగు మహాగ్రంథము జానపదులకుఁ జిక్కినది పాడగునని దానిని దేవతార్చనపుఁ బీఠమునందిడి పూజించుచుఁ దన యవసానకాలమున నది తనకుమారుఁడగు మల్లనకుఁదన భాగవతము సంగతిఁ జెప్పెననియు నంత మల్లన యాగ్రంథముఁదీసి చూడఁగా నందు కొంతఖిలమైయుండుటకుఁ జింతించుచుండఁగాఁ బోతన మల్లనకు స్వప్నమునందగపడి శిష్యుఁడగునారయను శిథిలభాగములు పూర్తిచేసి వ్యాప్తము చేయుమని యానతిచ్చెననియు నంచు వ్రాయఁబడియున్నది.

తిమ్మకవికాలమున కీకథ పైరీతిగ వాడుకలోనుండిన నతఁడు సింగభూపాలప్రస్తావము తెచ్చియుండఁడని నాయభిప్రాయము. తిమ్మకవి కాలమునకుఁ దర్వాతి తాళపత్ర గ్రంథములలో రెండుచోటుల నిచ్చట నుండి వెలిగందల నారయ కవిత్వమని వ్రాయఁబడియున్నది. దీనికిఁ గారణము తిమ్మకవి తనగ్రంథమున నావిషయము చెప్పియుండుటచే

* వచనమున వాల్మీకి, వ్యాసుని, బాణమయూరులను, కాళిదాసును, భారవిమాఘులను, నన్నయ తిక్కనలను గ్రమముగాఁ జేర్కొనినాఁడు. వైశద్యమున కవితావిషయప్రసక్తమైనదని మనకుఁ దెలియుచున్నదిగదా!

నని స్పష్టమగుచున్నది. తిమ్మకవికి ముందున్న తాళపత్ర ప్రతులలో నీవిష యము లేనట్లు అప్పకవి యుదాహరించిన పద్యమునుబట్టి తేలుచున్నది. మఱియు హయగ్రీవశాస్త్రులవారు తాము నిరువది ప్రతులు భాగవతము ద్రణ సమయమున సేకరించితిమనియు, నందీవిషయము కానరాలేదనియు నీకథ తెలిసినవెనుక మఱికొన్ని ప్రతులనుజూచిదీనిని గ్రంథమునందు నెల కొల్పితిమనియుఁ బీఠికయందు వ్రాసియున్నారు. చూ. పు. 3-4

ఇంతియేకాదు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్భాండాగారమునఁగలఁ ప్రాచీ నతాళీదళసంపుటములలో నిచ్చటనుండి వెలిగందల నారయకవిత్వమను మాటలు లేవు* కావునఁ దాళపత్రగ్రంథముల ననుసరించినను పైకథ కల్పితమనియే నిర్ణయింపవగును.

షష్ఠస్కంధము నేకాదశ ద్వాదశస్కంధములును దొలుతనుండి రచనాక్రమమున భాగవతమునుండి వేఱుపడుటచే దానితరువాతివారు తిరిగి వానిని రచియించిరి. షష్ఠస్కంధము సింగనయేగాక కవులషష్ఠము శృంగారషష్ఠము అను పేర నంది మల్లయ ఘంట సింగయకవులు తెలిఁగించిరి. అది యిప్పుడుకానరాదు. అప్పకవీయమునను సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునను దీనియందుండి లక్ష్యము లుదాహరింపఁబడినవి. హరిభట్టారకుఁడు షష్ఠస్కంధమేగాక ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములనుగూడ రచియించియున్నాఁడు. ఇవి యముద్రితములైనను మనకు లభ్యములగుచున్నవి.

పైకథలను గల్పించుట కేదేని యాధారమున్నయెడల నది వెలిగందల నారయ యేకాదశ ద్వాదశస్కంధముల వలననేయని సందేహించుచున్నాఁడను. తక్కిన స్కంధములన్నింటికన్నను నీస్కంధముల వ్రాఁతప్రతులు మిక్కిలి తాఱుమాఱైనవి. ఆనంద ముద్రణాలయమున క్రీ. శ. 1905 లో ముద్రింపఁబడిన భాగవతమునకుఁ గీర్తిశేషులు తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు వ్రాసిన విషయములఁజూచిన నిదిస్పష్టమగును.

*చూడుఁడీ ఈక్రిందిసంఖ్యగల తాళపత్రప్రతులు. 646, 728, 1191, 1201 1317, 1318, 1533, 1614, 1643, 2645.

అన్నిస్కంధములకుఁ గలవుగాని, ఈస్కంధములకు సరియగు మాతృకలు వారికి దొరకలేదనియు, దొరకినవన్నియు నొకదానితో నొకటి సరిపోవక దోషభూయిష్ఠమై యున్నవనియుఁ గొన్ని పాఠములు పండితులు మూలానుసారముగ లేమిని మార్చి వ్రాసియుంచిరనియు నవి శోధనమున కభేద్యవ్యూహమును దాల్చియున్నవనియు వ్రాసినారు. చూ. 3-4 పుటలు. వారియూహకును నాధారము లేకపోలేదు. హరిభట్టారకుఁడు రచించిన యేకాదశ ద్వాదశ స్కంధములను వెలిగందల నారయ రచించిన యాభాగమును బరీక్షించినచో మనకీవిషయము స్పష్టమగును. వెలిగందల నారయ పోతరాజు శిష్యుఁడగుటచే క్రీ శ. 1460 సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు. హరిభట్టారకుఁడు క్రీ శ. 1530 సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడు. నారయగ్రంథ మేకారణముచేతనో క్రిమిదష్టమై పోఁగా హరిభట్టారకుఁడా యీభాగములను తనవిగాఁ బూరించినట్లున్నది.

మచ్చునకు వెలిగందల నారయకవి.

మ. విదితుండై సకలామరుల్గొలువ నుర్వీభారమున్మాన్పి దు
ర్మద సంయుక్త వసుంధరాధి పతులన్మర్దించి కంసాదులన్
తుదిముట్ట న్వధియించి కృష్ణుఁడతిసంతుష్టాత్ముఁడై యున్న చో
యదుసైన్యంబులు భూమిమోవఁగ నసహ్యంబయ్యె నత్యుగ్రమై.

మ. విదితుండై సకలామరుల్ పొగడ నుర్వీభారము న్మాన్పి దు
ర్మదసంయుక్త వసుంధరాధి పతులన్మర్దించి కంసాదులన్
దుదిముట్ట న్వధియించి కృష్ణుఁడతి సంతుష్టాత్ముఁడై యున్నచో
యదుసైన్యంబులు భూమిలోన నవిషహ్యంబయ్యె నత్యుగ్రతన్.

గద్యములకు

పైవిషయమే దేని భాగవత శిథిలపూరణ కథకుఁ బీజమై యుండునేమో ? ఇవియన్నియుఁ దరువాతివారు పోతన కంటఁగట్టియుందురు. వేయేల ! స్పష్టముగా మనకు నగపడుచున్న సింగనాదుల గద్యములు కూడ పోతనయందలి భక్తిచేఁ దరువాతివారు పోతన గద్యములను స్కం

ధాంతమునఁ జేర్చి వ్రాసినారు. ఇట్టిపట్టులెన్నియేని తాళపత్రగ్రంథములఁ గలవు. అవి సుపరిశీలితములై పోతన భాగవతభాగము ప్రకటితమైన విజ్ఞులు వానినిజమెఱుఁగఁ గలుగుదురు పైవిషయములఁగూర్చి కొన్ని ముఖ్యాంశముల నిటఁ జూపుచున్నాను

1. భాగవతమును సర్వజ్ఞసింగమ భూపాలుఁడు పాఁతిపెట్టించెనను కథ కేవలముకల్పితమైయున్నది. తాతంభట్టు, ముద్దరాజు రామన, అప్ప కవియుఁ బోతనవంశస్థులగు కవులును దీనిని దమగ్రంథములలోఁ జెప్ప లేదు. కూచిమంచి తిమ్మకవి కాలమువఱకు నట్టిప్రవాదమే లేదు. తిమ్మకవి పోతనయందలి భక్తిచే నాతనిగ్రంథము సలక్షణమని నిర్ధారణ చేయుటకుఁ గల్పించినదే కాని వేఱుకాదు. ఈపట్టునఁ దిమ్మకవి యభిప్రాయములును విమర్శనీయములు.

2. భాగవత గ్రంథరచనాక్రమమును గవితారీతిని బరిశీలించినను, ప్రాచీన తాళపత్రగ్రంథములు పరిశోధించినను నీవిషయము నిశ్చితమగు చున్నది.

3. భాగవత రచనయందుఁ బాల్గొన్నకవులు గంగన,సింగన,నారయ లును బమ్మెరపోతనయు సమకాలికులు. కడపటి రెండుస్కంధములు రచి యించిన నారయ భాగవతము ప్రస్తుతము మనకు నగపడురీతినిఁ గూ ర్చెనని యూహింపఁ దగియున్నది.

4. ప్రథమ ముద్రణ భాగవతము తరువాతికిఁ గొంతయాధారమై నది. గ్రంథపరిష్కరణము క్రమముగ లేకపోవుటచే లోకప్రవాదముల నాధారముచేసికొని పండితులు గ్రంథపరిష్కరణమునకు నారంభించి గ్రంథముద్రణము సాగించిరి. దీనివలన పోతనభాగవత స్వరూపము కొంతమఱుఁగు పడినది.

5. పోతన విరచితమగు భాగవతభాగము-8 స్కంధములు, ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ, సప్తమ, అష్టమ, నవమ, దశమములు, గంగన

విరచితము పంచమము, సింగన విరచితము షష్ఠస్కంధము, ఏకాదశద్వాదశములు వెలిగందల నారయకవి విరచితములు. పోతనభాగవత భాగము సంశోధితమై, సంగ్రథితమై, సప్రమాణమగు పాఠములతోఁ బరిష్కరింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినచోఁ బోతనదివ్యమూర్తి మనకుఁ బ్రత్యక్షము కాఁగలదని విన్నపము.

బొంకేది?

ఉభయభాషాప్రవీణ-మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రి.

సాహిత్యవిశారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు శ్రీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందు "అభిజ్ఞానశాకుంతలము ప్రథమాఙ్కమున నాకుఁగలిగిన సంశయములని" కొన్నివిషయములను వెల్లడించుచు వీనికి సమాధానము విన నభిలషించుచున్నాఁడనని తమయుద్దేశ్యమును వెలిపుచ్చిరి. కవిసార్వభౌముఁడు తననాటకనాయకుఁడగు దుష్యంతునిచే రాజభావము మఱుఁగుపఱుప యత్నించెను. కాని మఱుఁగుపఱుపలేదు. ఆపనియేల చేసెనో యని శాస్త్రిగారి సంశయము.

శాస్త్రిగారి యుపన్యాసములను జూడ నాకీయభిప్రాయము పొడకట్టుచున్నది. నిజముగ వారి కింత సంశయము పుట్టి నివర్తింపశక్యము కానంతటిదై యుండునా యనియు, నట్టిది యొక సంశయమను ప్రశ్న కల్పించి మాబోఁటి విద్యార్థులవాఙ్ముఖమున కొకయవకాశము చూపి, మావలన నాసమాధానమును రాఁబట్టుకొని మాకొక గొప్ప స్థానమిప్పింపఁదలఁచుటయే కాని వేఱుకాదనియును; ఏలయనిన శాస్త్రిగారు చిరకాలము సాహిత్యసంస్థయందుండి, యనేకమహావిద్వాంసులతో సహవాసముసలిపి, ప్రస్తుతము విశ్రాంతిఁదీసికొనుచు మనదేశముననేగాక పాశ్చాత్యదేశములందును నాటకరాజమని పొగడఁబడు నభిజ్ఞానశకుంతల

మును గుఱించి చిన్నదిగాని, పెద్దదిగాని సంశయము కలిగియుండుట యసంభవమని కాని, వారియుద్దేశ్యముమాత్ర ముదారము నభిరామమునై యున్నదనుటలో సందేహము లేదు. లోకములోఁ దలిదండ్రులుగాని యుపాధ్యాయుఁడుగాని పిల్లవాని కేదోయొక మాట ప్రస్తావము మీఁద సమాధానముచెప్పుటయందభిలాషఁ గల్పించువిధము నాకీపట్టున గోచరించుచున్నది. ఇట్టివానికి సమాధానము వ్రాయఁ బూనుటవలనఁ గాళిదాసుగారి "మందః కవియశః ప్రార్థీ గమిష్యా మ్యుపహాస్యతామ్" అనుశ్లోకతాత్పర్యమునకు గుఱియగుదునేమోయని సందేహించుచు నదియుఁ గొంత మేలే యను సాహసముతో నీపనికిఁ బూనుకొనుచుంటిని.

పై ప్రశ్నమువిషయమై కాళిదాసుగారి కుమారసంభవము పంచమసర్గములోని "అథాజినాషాఢధరః ప్రగల్భవా గ్జ్వలన్నివ బ్రహ్మమయేన తేజసా వివేశ కశ్చి జ్జటిల స్తపోవనం శరీరబద్ధః ప్రథమాశ్రమో యథా"యనునది మొదలు చివరవఱకు నుండు శ్లోకములును జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁదగినవి. అవియు హైమవతి చేయు కఠోరతపములకు సంతసించి యడిగిన వరమీయఁ బ్రసన్నుఁడు గాఁ దలంచిన పరమశివుఁడు కైతవముతో బ్రహ్మచారియై వచ్చి యాడిన మాటలుగఁ గవిశిఖామణి సంఘటించెనుగాన శాస్త్రిగారికిఁ బ్రశ్నింపఁదగినవియై యుండును-వానికి సమాధానముగ "అసోఢా తత్కాలోల్లసదసహభావస్య తపసః కథానాం విస్రంభే ష్వథ చ రసిక శ్శైలదుహితుః. ప్రమోదం వో దిశ్యా త్కపటవటువేషాపనయనే త్వరాశైథిల్యాభ్యాం యుగప దభియుక్త స్స్మరహరః"అను శ్లోకతాత్పర్యము స్మరింపవచ్చును. కానఁ బరమేశ్వరుఁడు పార్వతినివలె దుష్యంతుఁడు శకుంతలను గొంచెము ఛలించె ననిన దోషమేమి ? అట్టి పరమశివుఁడు ప్రకృతనాటకకథానాయకునితో నుపమింపఁదగును.

అయినను "కన్యా వరయతే రూపం, మాతా విత్తం, పితా శ్రుతమ్, బాంధవాః కుల మిచ్ఛంతి, మృష్టాన్న మితరే జనాః" అను నట్లు సాధారణముగఁ గన్యలకు నితరైశ్వర్యములకంటె వరునిసౌందర్యమే హృదయాకర్షక మని తెలియుచున్నది. ఈమహాకవి తనకుమారసంభవము పంచమసర్గములోఁ బార్వతితో మాయావటు వన్నట్లు "వపుర్విరూపాక్ష మలక్ష్యజన్మతా దిగంబరత్వేన నివేదితం వసు— వరేషు య ద్బాలమృగాక్షి మృగ్యతే తదస్తి కిం వ్యస్త మపి త్రిలోచనే"యని పరమేశ్వరుని వరణీయతానర్హునిగఁ జేయ నీయభిప్రాయమునుగూడ వివరించి యున్నాఁడు. కనుకఁ గన్యామానసాకర్షణమునకు మిగిలిన యైశ్వర్యాదులకంటె వరునిరూపమే యెక్కుడని తెలియుచున్నది. మాతాపితృబాంధవాదులు కోరు వరునియైశ్వర్యాదులకంటె ఫలభోక్త్రియగు కన్యక గోరు వరునిరూపవయస్సౌశీల్యాదులు ప్రధానములు-కనుకనే ప్రకృత నాటకములో దుష్యంతుని కణ్వాశ్రమద్వారప్రవేశమునకంటె ముందుగనే మహాకవి "రాజా—(స్తోక మన్తరం గత్వా)తపోవనవాసినా ముపరోధో మాభూత్-ఏతావత్యేవ రథం స్థాపయ. యావ దవతరామి॥ సూతః। ధృతాః ప్రగ్రహాః. అవతర త్వాయుష్మాన్. । రాజా, (అవతీర్య) సూత! వినీతవేషేణ ప్రవేష్టవ్యాని తపోవనాని నామ. ఇదం తావ ద్గృహ్యతామ్. (సూతస్య ఆభరణాని ధను శ్చోపనీయ.) సూత యావ దాశ్రమవాసినః ప్రత్యవేక్ష్య అహముపావర్తే తావ దార్ద్రపృష్ఠాః క్రియన్తాం వాజినః"అను నీవాక్యములచేత రాజును వినీతవేషస్వీకారమిషచేత జన్మలభ్యసౌందర్యాదులను గనఁబఱచి శకుంతలచే వలపింప నెంచినట్లు వ్యక్తమగుచున్నది. మఱియుఁ బాత్రౌచితికి నచటి యెఱిఁగినవారి యెదలోఁ దనవినయసంపదను నెఱుఁగనివారి యెదలోఁ దన స్వభావ మధురాకృతి దర్శనము వలననే యెవరాయీతఁడను నాశ్చర్యచకితభావమును నెలుకపఱుపను, బాదుకొలుపను, దుష్యంతునిచే నాడంబరరహితవేషస్వీకారము కవిమహాశయునిచేఁ

జేయింపఁబడెనని యెన్నఁదగును. కనుకనే "ప్రియంవదా (జనాంతికమ్) అనసూయే కోను ఖలు ఏష మధురగంభీరాకృతిః చతురం ప్రియ మాలపన్ ప్రభావవానివ లక్ష్యతే."యని మహాకవి స్వభావముగ్ధలగు తాపసకన్యలచే భ్రూవిలాసానభిజ్ఞప్రీతిస్నిగ్ధనయనములచే దుష్యంతరూపము త్రాగఁబడినదని చెప్పియున్నాఁడు. ప్రథమముననే తాపసకన్యలకు నితఁడు దుష్యంతుఁడని స్ఫురింపలేదు. అట్లుకానిచో "కోను ఖల్వేష"యను ప్రశ్నమే యసంగత మగునుగదా. ఇఁక నుత్తరమునందలి ప్రకాశము లోని "ఆర్యస్య మధురాలాపజనితో విస్రంభో మాం మన్త్రయతే-కతమః ఆర్యేణ రాజర్షివంశః అలంక్రియతే. కతమో వా విరహపర్యుత్సుకజనః కృతో దేశః-కిం నిమిత్తం వా సుకుమారతరోఽపి తపోవనపరిశ్రమస్య ఆత్మా పద ముపనీతః"అను ప్రశ్నవాక్యములవలన దుష్యంతుని రాజభావము గుర్తింపఁబడలేదా యను శాస్త్రిగారి పునఃప్రశ్నమునకు నంతవఱకు విశిష్టజ్ఞానము కలుగలేదుగాన జిజ్ఞాసార్థముగా నన్నవాక్యములోని 'కతమ'శబ్దముయొక్క యర్థవిశేషమువలన నిది జిజ్ఞాసాపూర్వకప్రశ్నముగాని నిర్ణయపూర్వకప్రశ్నముగాదని సమాధానము చెప్పనగును.

మఱియు నాకారసంపన్నుఁడు చతురప్రియాలాపియగు నతిథి, గృహమేధికడ కేతేర నాతిథేయుఁడగు నెవఁడుగాని స్వాగతాదిపూజానంతరము చేయుప్రశ్నమున నెట్టిప్రతిపత్తి చూప నర్హము ? సామాన్య పరిప్రశ్నము సమంజసమా ? కనుక వారుత్తమప్రశ్నముచేసిరనియు నా కాలములో రాజభావము గుర్తించి యట్లడుగలేదనియు నూహించిన బాగుగ నుండును. మఱియు "సన్న్యస్తచిహ్న మపి రాజ్యలక్ష్మీం తేజోవిశేషానుమితాం దధానః" యను రఘువంశశ్లోకములోని గోపరిపాలనాసక్తదిలీపమహారాజవర్ణనమునుబట్టి దుష్యన్తమహారాజునుగూడ ననిర్ధారణగా నొకపుణ్యలక్షణలక్షితుఁడని యాముగుద లూహించిరని మన మూహింపవచ్చును. కాని యంతమాత్రమున"ఉభే-సస్మితమ్. కా వయం

పరిత్రాతుమ్. దుష్యన్త మాక్రంద. రాజరక్షితాని తపోవనాని నామ।
రాజా (అవసరో౽యమాత్మానం ప్రకాశయితుమ్) న భేతవ్యమ్.
(అర్ధోక్తే స్వగతమ్.) రాజభావ స్త్వభిజ్ఞాతో భవేత్. భవతు. ఏవం తావ
దభిధాస్యే." అను నీగ్రంథమునకును, "రాజా (ఆత్మగతమ్) కథ మిదానీ
మాత్మానం నివేదయామి. కథం వా ఆత్మాపహారం కరోమి. భవతు. ఏవం
తావ దేనాం వక్ష్యే. (ప్రకాశమ్) భవతి యః పౌరవేణ రాజ్ఞా ధర్మాధి
కారే నియుక్త స్సో౽హ మవిఘ్నక్రియోపలంభాయ ధర్మారణ్య మిద
మాయాతః" అను నీగ్రంథమునకును, స్ఫుటార్థముగా దుష్యంతపరత్వము
చెప్ప శక్యముగాదుకదా. పైగా "దుష్యంత మాక్రంద" యను వాక్య
మునుబట్టికూడఁ బిదపవచ్చిన యతఁడు దుష్యంతుఁడని నిర్ధరింప నైతి
గాదు. అట్లేయైనచో మూఁడవయంకములో "సఖ్యౌ, విలోక్య ఉత్థాయ,
స్వాగత మవిలంబినో మనోరథస్య" యని పరిచితునన్నట్లు ప్రథమదర్శన
మందును బలుకకపోవుటకుఁ గారణ మేమి? కనుకఁ బై వాక్యములకు
దుష్యంతరూపార్థము వారు నిర్ణయించుకొనలేదనియే మన మూహింప
వలెను. ప్రథమదర్శనమం దెట్లనిరనఁగా ("సర్వా రాజానం దృష్ట్వా
కించిదివ సంభ్రాంతాః) అనసూయా ఆర్య! నఖలుకిమపిఅత్యాహితమ్
ఇయ మావయోః ప్రియసఖీ మధుకరే ణాభిభూయమానా కాతరీ
భూతా (శకుంతలాం దర్శయతి) అని. ఇందు నపరిచితునితో
నన్నట్లును మునికన్యలు స్వభావోత్థానాశయ లన్నట్లును విశద
మగుచున్నది గదా! కనుక నిట్లు నిర్ధారణతోను, అనిర్ధారణతోను బలి
కిన వాక్యములకుఁ దాత్పర్యభేదమూహింపనగును. మఱియు దుష్యం
తుఁడు వైఖానసులవలనఁ గణ్వమహర్షి యాశ్రమమున లేఁడని వినియు
న్నవాఁడు గాన నాశ్రమములోఁ జేయఁదగిన పని యేమియు లేకపోయి
నను రాజధర్మమును సార్థకపఱుపఁగోరి యందుఁ బ్రవేశించెను, గాన
నందలి యెవరితోడనో యొకరితో మాటలాడి పోఁదలఁపుచేఁ బ్రవేశిం
చుచునే "అయే దక్షిణేన వృక్షవాటికా మాలాప శ్రూయతే" యని

మాటలాడువారు వచ్చువఱకు నెదురుచూచెనేకాని యందగత్తెలగు
మునికన్యలను బొంచి చూడఁదలంపుచే నట దాఁగియుండలేదు. "భవతు"
పాదపాంతర్స్థితఏవ ఏనాం విస్రబ్ధం పశ్యామి." అను ముందు వాక్యము
పొంచిచూడ నుద్దేశింపఁబడినదిగాదు. పొంచిచూచుట యనునది చతు
ర్థాంకములోఁ జెప్పఁబడినట్లున్నయెడల నగును గాని యిది యట్టిది గాదు.
చతుర్థాంకములో నట్టిపని యనేకములగు భావములు పరస్పరాయత్త
ములైనట్లు స్పష్టపడినదిగాన నందుఁ గాముకలక్షణము సరియగు త్రో
వను బోయినది. కనుక నచటఁ బొంచిచూచె నన్నను దోషములేదు.
కార్యనిమగ్నులగుటచే వారును రాజును జూడలేదు. రాజు పొంచి
చూడఁదలఁచినట్లు చెప్పఁబడినయెడల లాలసత్వరూపదోషము ధీరోదాత్త
నాయకునియందుఁ గట్టఁబెట్టినట్లగును. అది పంచమాఙ్కములోని పర
వనితయనుకొని శకుంతలను జూడని రాజగు దుష్యంతునియందు మిగుల
నింద్యమగు నారోపణము అట్లయినచో దుష్యంతుఁడు తనరాజభావము
తెలిసిపోవునని సంశయించుటయుఁ దా నెవ్వరైనది చెప్పుటలో సంకోచ
ము పొందుటయు నెందులకనఁగా రాజభావ, వంశోన్నతి, వాస్తవ్యదే
శాదులు, సాధారణముగ స్త్రీమానసాకర్షణమునకు నుపకరించునవిగాన
వాని మూలమున నీశకుంతలయు దుష్యంతునియందు మనసు నుంచిన
దనుటలోనైన యతిశయము కావ్యమందు లేదని యాతనిశరీరసౌష్ఠవ,
కాంతివిశేష, సౌశీల్యాది కన్యావరణీయాంశములవలననే యామెచిత్త
మున్మాదింపఁ జేయవలెనను భావము మనసునం దుంచుకొని మహాకవి
రాజుచే రెండుస్థలములయందు నుభయార్థవాచకములుగల వాక్యము
లను బదులుగాఁ జెప్పించినాఁడు. ఆయర్థములలో దుష్యంతరూపార్థము
కొంచెము గూఢముగ వ్యక్తమగుచున్నది గాన నందుబొంకేమియు లేదు
పాత్రౌచిత్యమునందును ధీరోదాత్తనాయకావికత్థనత్వలక్షణము సరిపడిన
దని యందు బొంకు శంక లేమియు లేవు.

మఱియు నరుడుగ నైశ్వర్యాదులను దృణీకరించు రూపైకపక్షపాతిను లుందురను భావముతో మహాకవి "రాజభావ స్త్వభిజ్ఞాతో భవేత్" అనుచోట "రాజభావ స్తు" అని తు శబ్దమును బ్రయోగించి రాజత్వము కన్యామానసాకర్షణమున నకించిత్కరమని సూచనచేయుచున్నాఁడని యెన్నఁదగును. ఈసందర్భమునఁ గాదంబరిలో మహాశ్వేత పుండరీకుని, మృచ్ఛకటికములో వసంతసేన చారుదత్తుని, గోరుట యుదాహరణములు.

మఱియు మహారాజులు తమచరిత్రము నెంతతక్కువగ వచించినను నది యాత్మశ్లాఘగాఁ బరిణమింపకపోదని మహాకవి దుష్యంతునిచేఁ దననెట్లు తెలుపుకొందుననియు నడిగినప్పుడు చెప్పకపోయినయెడల నాత్మాపహారకత్వదోషము సంభవించుచున్నదనియు ననిపించి యాతనిధర్మజ్ఞతను బాత్త్రౌచితిని వెలిపుచ్చినాఁడు. ఇఁక సఖులు శకుంతలతో దుష్యంతునినే యేల పిలువు మని చెప్పిరనిన "కాశ్యపః । శ్రూయతామ్. శ్లో॥ భూత్వా చిరాయ చతురంతమహీసపత్నీ దౌష్యంతి మప్రతిరథం తనయం నివేశ్య— భర్త్రా తదర్పితకుటుంబభరేణ సార్ధం శాంతే కరిష్యసి పదం పున రాశ్రమేఽస్మిన్" అనుదాని తాత్పర్యమును బట్టి యాకాలమున సమస్తభూమండలమునకు దుష్యంతుఁడే రాజుకాన నాతఁడే తపోవనరక్షితము నగునని యాతనినే పిలువుమని చెప్పి రనవచ్చును గాని యాతఁడే వచ్చెననిమాత్రము వారికి నిర్ణయము లేదని యనుకొనవలెను.

మఱియు నీశ్లోకతాత్పర్యమువలన నుత్తమపృథ్వీపతులు ముదిమిని పుత్రసంక్రాంతరాజ్యలక్ష్మీకులై శాంతారణ్యభూముల నడుగిడుదురను సామాన్యభావము తోఁచుచున్నది. గాన "కింనిమిత్తం వా సుకుమారతరోఽపి తపోవనపరిశ్రమస్య ఆత్మా పద ముపనీతః" అను ననసూయాప్రశ్నవాక్యము సార్థకమగుచున్నది. కనుక దుష్యంతాగమనము తాపసకన్యలచే నిర్ధరింపఁబడలేదని మనము నిశ్చయింపనగును.

మఱియు దుష్యంతుఁడు కణ్వాశ్రమద్వారమును బ్రవేశించిన తోడనే దక్షిణబాహు వదరుటయు, దాని కీ శాంతతపోవనభూముల నేమి తగినఫలము లభించునని యాతఁడనుకొనినట్లును, జెప్పఁబడినది గాన నా కాలములో నాతనికి ముందు జరుగనున్న లోకోత్తరసౌందర్యరాశి కాంతారత్నలాభముసంగతి లేశమును దెలియదు గదా. ముందుగనే వైఖానసులు రాజునకుఁ గానుపించి యాశ్రమములోఁ గణ్వమహర్షి లేఁ, డయిన నతిథిసత్కారమునకుఁగాను గూఁతు శకుంతలను నియోగించెఁ గాన నాశ్రమముఁ జొచ్చి సత్కారములనంది నీప్రతాపమువలనఁ గలిగిన నిర్విఘ్నమగు తపఃక్రియాసిద్ధులను గనలారఁ గాంచి యానందించి వెళ్లుమని చెప్పియుండిరిగాన ఋషియెడఁ దననుభక్తిసంపన్నునిగఁ దెలుప నామెనే చూచి వత్తునని రాజు వైఖానసులను వీడ్కొనియెనని చెప్పఁబడి నది గాన నాతఁడాశ్రమమునందుఁ గొన్ని నిమేషములు మాత్ర ముందు నని యనుకొనెనుగాని జరుగనున్న విషయము నేమియు నెఱుఁగఁడని నిర్ణయింపవలయునుగదా. కనుకనే యాయన కొఱవడిన సంపత్తికిఁ గార ణమువిషయమై "శాంత మిద మాశ్రమపదం స్ఫురతి చ బాహుః కుతః ఫల మిహ స్యాత్" అని ప్రశ్నించుకొని దైన నేమోయని యుత్తరార్థ మును సమాధానముగ సరిపెట్టుకొనినాఁడు. ఇట్లుండుటచేత, నదివఱకే తెలిసి ప్రయత్నవంతుఁడై పొంచియుండు నీచనాయకునికై వడి దుష్యం తుఁడు ...డచుకొనలేదుగదా. అట్లయినచో నేల దుష్యంతుఁడు తనయునికి వారికిఁ దెలియనట్లు నటించెనని, యనఁగా నాటకీయవస్తువు నొకక్రమము లో నడుపవలెనుగాన రంగమంచమునందు మొదటనే రాజును బ్రవేశ పెట్టి పిదప నాయికను సఖులను బ్రవేశపెట్టుచు వారిసమావేశము క్రమప్రాప్తమగునట్లుకవి, రాజుచే నాయికాగమనము ప్రతీక్షింపఁబడెనని స్వభావసిద్ధసమావేశముగ జతపఱచినాఁడు. కనుక దుష్యంతుఁడు తన రాజభావము వెల్లడికావచ్చునని కాని కాఁగూడదని కాని యభిప్రాయ ము పొందియుండలేదు. వైఖానసాదిఋషులు తమంతఁ దాము దుష్యం

తుఁడీతఁడని గుర్తుపట్టి యందులకుఁ గావలసిన ప్రశ్నము లడిగినప్పుడు సరియగు బదులు చెప్పనేకాని యనసూయ యడిగిన ట్లడిగియున్నచో ధీరోదాత్తలక్షణావికత్థనత్వములకు భంగకరముగ నేనీభూమండలాధిపతి యగు దుష్యంతుఁడనని సత్యమైనను, అతనివృత్తాంత మతనినోటనే యెట్లు వెల్లడియొనరించును మహాకవి. ?

ఈవిషయమున "యజ్ఞోఽనృతేన క్షరతి తపః క్షరతి విస్మయాత్ - ఆయుర్విప్రాపవాదేన దానం చ పరికీర్తనాత్." అనియు. "యోఽన్యథా సంత మాత్మాన మన్యథా సత్సు భాషతే. స పాపకృత్తమో లోకే తేన హ్యాత్మాపహారకః" అనియు మనుస్మృతి యసత్యమాడుటను, మఱియొక తీరునఁ జెప్పుటను, నిషేధించుచున్నది. కనుకనే యుభయార్థముల నిచ్చు కొన్ని పదములు గల "రాజా। (సత్వర ముపసృత్య) శ్లో॥ కః పౌరవే వసుమతీం శాసతి శాసితరి దుర్వినీతానామ్. అయ మాచర త్యవినయం ముగ్ధాసు తపస్వికన్యాసు" అనియు "భవతి యఃపౌరవేణ రాజ్ఞా ధర్మాధికారే నియుక్త స్సోఽహం మవిఘ్నక్రియోపలంభాయ ధర్మారణ్య మిద మాయాతః" అనియు వాక్యములను మహాకవి రాజుచే ననిపించి నాఁడు. మఱియు "శ్లో॥ ఆత్మనామ గురో ర్నామ నామాతికృపణస్య చ-శ్రేయస్కామో న గృహ్ణీయా జ్జ్యేష్ఠాపత్యకళత్రయోః" అని మనుస్మృతి యాత్మనామానువాచనమును నిషేధించుచున్నది, గాన దుష్యంతునిచే దుష్యంతత్వము మహాకవి వెల్లడిచేయింపలేదు. (ఇప్పటికి నీయాచారము మనదేశమున నాచరింపఁబడుచున్నది. రామయ్య యందురని, కృష్ణయ్య యందురని పండితులు గూడఁ బ్రజల వాడుకను బిరుదాక్షర శూన్యముగవచింతురు)అట్లుండఁగా దుష్యంతుఁడు పండితుఁడుగానుసంప్రదాయము నెఱిఁగినవాఁడుగాను జిత్రింపఁదగినవాఁడుగాన నెట్లుగా నాత్మనివేదనముచేసికొనినట్లు కవి యాతని నిర్మించును ? మఱియు నిందు నిజముగ నామప్రశ్నము వారుచేసియుండలేదు. వంశ, దేశ, సమాగమన కారణములుమాత్రము ప్రశ్నింపఁబడినవి. అయినను వానియుల్లేఖనము

వలన నామోల్లేఖనమును జరిపినట్లే యగునని చెప్పుటయుఁ జెప్పకుండు టయుఁ గానట్లు పై రెండువాక్యములను దుష్యంతునిచేఁ గవి పలికించి నాఁడు. ఇందు బొంకేది ?

మఱియు నీకవి యాతాపసకన్యలలో నొకయామెను దుష్యంతు నిచే వలపింపఁదలఁచెనుగాన నాకన్యలు దుష్యంతునిమైశ్వర్యాదు లనువిని ప్రియమంద రాదనియు నాతనిరూపవయస్సౌశీల్యాదులను గని ప్రియంపడవలెననియుఁ దలఁచి యట్లాతనిని శుద్ధవేషునిగఁ జేసి వలిపంపు తెరమాటున నుండు నర్తకు నట్లుగ నుభయార్థ కపదములమాటున సమజించినాఁడు. శకుంతల రూపమోహితకావలెను గాని మైశ్వర్యమోహితకాఁగూడదని కవి మూలాతిశాయివస్తువును బొం దుపఱచినాఁడు. రాజస్త్రీయగు శకుంతల కణ్వాశ్రమస్థితికారణమున రాజార్హవివాహములలో గాంధర్వమునకుఁగాక మిగిలినవానికిసర్హ్వారాలు కాదని రూపమాత్రమోహితగఁ గవిచే నంగీకరింపఁబడినది. కనుకనే మహాకవి "ప్రియంవదా తావ దేనాం లజ్జావనతముఖీం పరిష్వజ్య స్వయం తాతకాశ్యపేన ఏవ మభినందితమ్. దిష్ట్యా ధూమాకులదృష్టే రపి యజమానస్య పావకేఏవ ఆహుతిః పతితా. వత్సే సుశిష్యపరిద త్తేవ విద్యా అశోచనీయాసి సంవృత్తా. అద్యైవ ఋషిప్రతిరక్షితాం త్వాం భర్తు స్సకాశం విసర్జయామి ఇతి" యని చతుర్థాంకములో ధ్వనిమర్యా దతో రూపమోహితమైనను శకుంతల యదృష్టమునఁ జేసి యాభిజా త్యాదిసర్వలక్షణలక్షితుఁడగుదుష్యంతునిసేవరించెననివివరించియున్నాఁడు

మఱియుఁ దృతీయాంకమున "ప్రియంవదా । (ప్రకాశమ్) సఖి దిష్ట్యా అనురూప స్తే అభినివేశః । సాగరం వర్జయిత్వా కుత్ర వా మహా నదీ అవతరతి. క ఇదానీం సహకార మన్తరేణ అతిముక్తలతాం పల్లవి తాం సహతే." అని -సఖ్యనుసరణము శకుంతలను రూపమోహితగ నిర్ణయించుచున్నది. మఱియు "శకుంతలా । (ఆత్మగతమ్) కిం ను ఖలు ఇమం ప్రేక్ష్య తపోవనవిరోధినో వికారస్య గమనీయా స్మిసంవృత్తా"

యని ప్రథమదర్శనద్వితీయక్షణముననే శకుంతలను కేవలరూపదర్శన మోహితగ నిర్మించుటవలనఁ బృథివీపతిత్వాదిధర్మములు వరణీయతయం దవ్యభిచరితకారణములు గావని స్పష్టపడుచున్నదిగదా. కనుకనే "త్వ య్యస్యాః కథ మప్యబాంధవకృతాం స్నేహప్రవృత్తిం చ తా" మ్మని సౌందర్యరాశి శకుంతల తనంతఁ దావలచుటయే రసికుఁడవగు నీయొక్క జన్మసాఫల్యమునకు హేతువని, వెంటనే యాదరింపఁదగినది శకుంతల యను భావము కవి వ్యక్తపఱచి యున్నాఁడు. మఱియు నైదవయంక ములో "శార్ఙ్గరవః। ఇత్థ మాత్మకృత మప్రతిహతం చాపలం దహతి. శ్లో॥ అతః పరీక్ష్య కర్తవ్యం విశేషా త్సంగతం రహః అజ్ఞాతహృదయే ష్వేవం వైరీభవతి సౌహృదమ్ ।" అని ప్రకృతశకుంతలావిషయముననే కాక రూపమోహితలైన స్త్రీలు గాంధర్వవిధిచేఁ బరిణీతలై సాధారణ ముగ నిట్లే వంచింపఁబడుదురని యట్లా యకార్యము చేయఁజనదని కవి తనకాలములో నందందు విరళముగాఁ బ్రచారమందున్న గాంధర్వవివా హము నిజముగ క్షత్రియకన్యలకు నుత్తమవివాహమని శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడినను బ్రకృతమున దృష్టదోషముగానఁ గూడనికార్యమును నిషే ధించు నీతి నుపదేశించుచున్నాఁడని నాభావము. అట్లుండఁగా నాతాప సకన్యలచే నాతని రాజభావము మొదటనే గుర్తింపఁబడినదను విషయ మునెట్లును నిర్ధరింపశక్యముగాదు గాన, నిందెందును బొంకవలసిన పని లేదు.

శ్లో. యది సంతి గుణాః పుంసాం వికసంత్యేవ తే స్వయమ్.

అనున ట్లుల్బణవేషకారణాభరణబాహుళ్యము లేకున్నను స్వభావమధు రమగు నాతనిరూపమే యతఁడు రాజపరిగృహీతుఁడని యనుమానింపఁ జేయుట, యందఱ కంగీకారవిషయముగానఁ గ్రమముగ వారు రాజభా వము గుర్తించి రనుటలోఁ బ్రత్యవాయ మేమియు రానేరదు. ఇఁక శకుం తలను ఋణవిముక్తను జేయుసందర్భమున నంగుళీయకమునీఁది దుష్యం తముహారాజా యనునామాక్షరములను జూచిన సఖులు పరస్పరముఖ

ములఁ జూచుకొనుటను గని, దుష్యంతుఁడు వేఱుగఁదలఁపవలదు "అయం రాజపరిగ్రహః"యని యావాక్యార్థమును తనపరముగ నంగుళీయకపరముగ నుపయోగించుటలోఁ గొంచెము ఛలము గనఁబఱచెననిన ననవచ్చును. అయిన నప్పటికిఁ జాలసేపటినుండి నాయికానాయకులభావములను బరస్పరాయత్తములుగఁ జేసి యొక్కొక్కరియందు సాత్త్వికభావములు తలయెత్తఁగా సఖులచేఁగూడ లక్షింపఁబడినట్లు కవి యుపపాదించియున్న కారణమున దుష్యంతుఁడు తనరాజభావమును నుభయార్థపదప్రయోగములచేత ఛలింప యత్నించెనవినను, సఖులచే నాభావము గుర్తింపఁబడినదనినను, అందు దోషములేదు. మహాకవి దుష్యంతుని శకుంతలచేఁ గేవలరూపము నాశ్రయించియే వలపించి పిదప నతని నైశ్వర్యసామర్థ్యాదిబాహ్యసంపత్తులు సహకారములుగ నాశ్రయించినఁ బ్రాధాన్యము వానికి రాదని నిశ్చయించుకొనినట్లు మొదటఁ గొంచెము గూఢమునను బిదపఁ గొంచెము వ్యక్తమునను రాజభావము నమర్చుటలో స్పష్టమగుచున్నది. కనుక నా ఛలము నొకపాటిగఁ జేయఁదగదు. ఆశ్రమవాసులందఱచే దుష్యంతునిరాక యెఱుఁగఁబడిన దనువిషయము ప్రస్తుతకార్యమునం దకించిత్కరముగాన దానివిమర్శనము వదలివేయఁబడినది.

మఱియు శకుంతలనుగూడఁ గేవలరూపలావణ్యసౌష్ఠవదర్శనమునసే దుష్యంతునిచే వలపింపఁదలఁచి మహాకవి దేవలోకమునఁగూడ దుర్లభములగు నాభరణాంబరాదులను దలఁచినంతనే సన్నిధికిఁ గొనితేఁగల తపఃప్రభావసంపన్నుఁడగు కణ్వమహర్షి, తనయనుఁగునందనకు వార్ధకశోభివల్కలపరిధానమునే కట్టనిచ్చినాఁడని చెప్పియున్నందున నాయికానాయకుల స్వతస్సిద్ధవయోరూపసౌశీల్యాదులే యనురాగహేతువులనియుఁ, గనుకనే శీఘ్రసంగమహేతుగాంధర్వవివాహవిధి యావద్భావరులచే నామోదింపఁబడినదనియుఁ, దెలియుచున్నది. మఱియు నావివాహవిధిని బెండ్లియాడఁబడిన శకుంతల యంతటియుత్తమాంగనను బెండ్లియాడిన దుష్యంతునంతటి పరమధార్మికుఁడు తిప్పలుపెట్టెనను విషయము

స్పష్టముగాఁ గలదుగానఁ గవి తనకాలములోఁ బ్రచారమందున్న రహస్యవివాహములు తమశ్రేయస్సును గోరు నుత్తమజాతికన్యలచే సర్వథా నిరాకరింపఁబడవలెనను నీతి యుపదేశింపనెంచినట్లు గోచరించుచున్నది. కనుకనే. "శకుంతలా। (అపవార్య) ఇద మవస్థాంతరం గతే తాదృశే ఽనురాగే కిం వా స్మారితేన. ఆత్మా ఇదానీం మే శోచనీయ ఇతి వ్యవసిత మేతత్." అని తనచేత రాగాంధదృష్టిచే రూపైకపక్షపాతిత్వ మవలంబించి మోసమందఁబడినదని యామెచేతనే చెప్పఁబడుచున్నది. ఇట్టి నీతి నుపదేశింప నెంచిన మహాకవి మాత్రాదిగురుజనాంగీకృతికిఁ గారణమైన వైశ్వర్యము మున్నగునవి తనకుఁ గలవని దుష్యంతునిచేఁ జెప్పించి మఱి యొక వివాహవిధి ననుసరించి శకుంతలాపాణిగ్రహణము చేయఁబడినట్లు చెప్పియున్న యెడల నాశకుంతలకు నిట్టి యాపదలే లేకపోయెడివని నాటకనిర్మాణప్రధానప్రయోజనములలోనొకటియగు పై నీత్యుపదేశమును జేయ లేకయేపోవును. గాంధర్వవివాహవిధిచొప్పున శకుంతలావివాహము చేయఁబడినదని కవిసార్వభౌముఁడు చెప్పఁదలఁచిననే దుష్యంతరూపాదులు శకుంతలానురాగప్రవర్తకములని నిర్బంధముగఁ జెప్పశక్యములు. కనుకఁ బరస్పరరూపసౌష్ఠవాదులును రాగకారణములైనప్పుడు మిగిలిన యైశ్వర్యాదులు పిదపఁ జెప్పఁదగినవి గాన వానితో మొదటఁ బనిలేదు. అట్లయినప్పుడు దుష్యంతునిచే బొంకించుటలో వచ్చిన నాటకప్రయోజన మేమియు లేదు. నాటకనాయకునియం దసత్యవాదిత్వము నెఱపినచో ధీరోదాత్తలక్షణము భంగించినట్లు గాఁగలదుగాన "కాళిదాసాదీనామివ యశః" అను వృద్ధవిమర్శకసమాజమధ్యమందలి కాళిదాసునికీర్తికిఁ గళంక మాపాదించినట్లగును.

గ్రంథస్వీకారము.

1. కల్పవల్లికా-శ్రీమద్రామాయణవ్యాఖ్యా-బ్రహ్మశ్రీ బొమ్మకంటి నృసింహశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది ప్రథమసంపుటము బాలకాండము. వెల 1—4—0.

ఆసేతు హిమాచలము భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బఠింపఁబడు శ్రీమద్రామాయణమున కిది యొకనూతనవ్యాఖ్యానము, ఈమహాగ్రంథమున కిదివఱలో ద్వైతవిశిష్టాద్వైతపరముగ నెన్నియో వ్యాఖ్యానములు గలవు. వ్యాఖ్యానచతుష్టయముతో నీగ్రంథమును వావిళ్లవారు ప్రకటించియున్నారు గ్రంథకర్తలాంధ్రదేశమున సుప్రసిద్ధపండితబృందమని ప్రశస్తిఁగాంచిన 'బొమ్మకంటివష్టముని' తురీయులు, వ్యాకరణ, న్యాయ, వేదాంత మీమాంసాదిశాస్త్రములయందుఁ బాండిత్యము కలవారు. సంస్కృతభాషయం దీ నూతనవ్యాఖ్యానమును రచించి శ్రీరాముని శక్తిస్వరూపునిగ వీ రిందుఁ బ్రతిపాదించియున్నారు. వ్యాఖ్యానవిషయములఁ బామరులకుఁ దెలుపుటకై వీరిపుత్త్రులు దీని నాంధ్రీకరించి మూలముతోఁ బ్రకటించిరి. చతుర్వింశత్యక్షరాత్మకమగు గాయత్రీమంత్రము రామాయణమున ననుసంధింపఁ బడుటచే దేవీపరముగ రచించుటయే వాల్మీకి యభిప్రాయమై యుండునని నిశ్చయించి గ్రంథకర్త లీవ్యాఖ్యానమును రచించిరి. శ్రీమద్రామాయణమున కెందరెన్నివిధముల వ్యాఖ్యానముల రచించినను నది గ్రంథోత్కర్షహేతువే యగును, కేవలము శక్తిపరముగ రామాయణము నన్వయించుటయేగాక వీరుప్రాచీనవ్యాఖ్యానములఁగూడ విమర్శించి కొన్నితావుల నూతనవిషయములఁ దెలిపియున్నారు, ఈకల్పవల్లికా వ్యాఖ్యానమును జదివి విజ్ఞులానందింతురుగాక.

---

2. మౌలానా ఆజాద్-రామఘర్ కాంగ్రెసు-శ్రీమాన్ కొమాండూరి శఠకోపాచార్యులుగారిచే రచింపఁబడినది. వెల 0-6-0 మాత్రమే.

గ్రంథకర్త లిదివఱలో వెల్సు (H. G. Wells) గారి ప్రపంచ చరిత్రమును జగత్కథయనుపేర ననువదించుటయేగాక నెహ్రూ, గాంధీ సుభాష్‌చంద్రబోసు చరిత్రములను వ్రాసియున్నారు. వీరు రాజకీయవిషయములు, ముఖ్యముగ కాంగ్రెసు సిద్ధాంతములును సుబోధముగఁ బ్రజాసామాన్యముగ కందఁజేయు తలంపుతో నిట్టిగ్రంథములఁ బ్రకటించుచున్నారు. వీరికిఁగల దేశభక్తియే యిందులకుఁ దగినప్రోత్సాహము నిచ్చుచున్నది. ఢిల్లీ, రామఘుర్ కాంగ్రెసుల కధ్యక్షులైన మౌలానా ఆజాద్‌గారి జీవితచరిత్రము చాలమందికిఁ దెలియదని చెప్పవలసియున్నది. వారు జాతీయభావమునకు, హిందూముస్లిము సఖ్యతకు నెట్లు నిరంతరము పాటుపడుచున్నారో యావిషయము సులభమగు రీతి నీగ్రంథమున వ్రాయఁబడియున్నది. వీరు రామఘుర్ కాంగ్రెసులో నిచ్చిన యధ్యక్షోపన్యాసము గ్రంథాంతమునఁగలదు. ఆంగ్లభాషాజ్ఞానములేని సామాన్యప్రజలకు కాంగ్రెసు ఆశయములఁ దెలియపఱచి, వారియందు జాతీయతను, దేశభక్తిని వృద్ధిపొందించుట కిట్టిగ్రంథములు మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండును.

3. శబ్దమణిదర్పణము-మదరాసువిశ్వవిద్యాలయమునందలి కన్నడశాఖవారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన యైదవగ్రంథము వెల రు 2-8-0.

ఇది కేశరాజకృతమగు ప్రాచీనకన్నడ వ్యాకరణము. దీనికి కేశరాజురచించిన వృత్తితోడను, నంజయ్యరచించిన టీకతోడను బూర్వము ముద్రణములు గలవు, ఈగ్రంథమున లింగనారాధ్యునిచే రచింపఁబడిన వృత్తి మూలముతోఁ బ్రకటింపఁబడినది. లింగనారాధ్యుఁడు వీరశైవుఁడు. పదునాఱవశతాబ్దమువాఁడు. ఈతనివ్యాఖ్యానమునకు సూత్రాన్వయరత్నమాలె యనిపేరు కొన్నితావుల మూలసూత్రముల సక్రమపాఠములు, కన్నడగ్రంథములనుండి యుదాహరణములు దీనియందుఁ గన్పడుచున్నవి. లింగనారాధ్యునికిఁ బూర్వమున వేఱొకవ్యాఖ్యానముండెడిదని యతనివృత్తియందుఁ దెలుపఁబడినది గ్రంథాంతమున పద్యముల యకా

రాద్యనుక్రమణికయు, శాస్త్రీయశబ్దములు, ఉదాహృతములగు పద్య భాగములు వీనియనుక్రమణికలును గలవు. మఱియు శబ్దస్మృతి, భాషా భూషణములనుండి కేశిరాజుసూత్రములకు సంబంధించిన సూత్రభాగ ములుదాహరింపఁబడినవి. ఉదాహృతములగు పదముల విపులమగుపట్టి కయుఁ గలదు.

కేశిరాజు తనగ్రంథమును బూర్వలాక్షణిక గ్రంథములగు కవి రాజమార్గము, శబ్దస్మృతి, భాషాభూషణముల ననుసరించియే రచించెను. కాని డాక్టరు బర్నెలుదొరగారు వ్రాసిన రీతిని స్వతంత్రమగు పోకడలను గనఁబఱచియున్నాఁడు. అంతియేగాక కన్నడభాషయందుఁ బ్రచారమునఁ గలవేయి ధాతువులను, 'ఱ' కారయుతములగు 180 పదముల పట్టికయుఁ బ్రాచీనగ్రంథములఁగల కఠినపదములను, వానియర్థములనిచ్చు పట్టి కయుఁ జేర్చియున్నాఁడు, కేవలము పాణినీయమునే గాక నైంద్రవ్యా కరణమునుగూడ నుపయోగించి, తనభాష కీవ్యాకరణము నతఁడు రచిం చెను. ప్రాకృతవ్యాకరణ సూత్రములననుసరించి తద్భవములకు సూత్ర ములు రచించెను. ఈగ్రంథమునఁ బ్రకటనకర్తలచే నూఱుపుటలకు మిం చిన విపులమగు పీఠికగలదు. ఇందుఁ గన్నడవ్యాకరణములను గూర్చియు, గ్రంథమును గూర్చియుఁ బెక్కువిషయములు జర్చింపఁబడినవి. ఈగ్రం థము ప్రాచీనాంధ్ర తమిళభాషాస్వరూప నిర్ణయమున మిక్కిలియుపక రించుననుటకు సందియము లేదు. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము వారీ గ్రంథమును బ్రకటించుటయేగాక స్వల్పమూల్యము నేర్పఱచినందులకు వారికి మనకృతజ్ఞతను దెలుపవలసియున్నది.

4. రాధామాధవ సంవాదము:—వెలిదిండ్ల వేంకటపతివిరచితము. విజయనగరమున నాంధ్రవిజ్ఞాన సమితివారిచేఁ బ్రకటింపఁ బడినది వెల రు 1—0—0.

ప్రాచీనాంధ్రప్రబంధములఁ బ్రకటించి యాంధ్రకవుల ప్రతి భను లోకమున వెల్లడింపఁ జేయుటయే యాంధ్రవిజ్ఞానసమితి ముఖ్యో

ద్దేశమని విజ్ఞప్తియందు నుడువఁబడినది. ఈసమితికిఁ గార్యదర్శులు శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి దివఁటిలో శృంగార గ్రంథమాల నేర్పఱచి యందుఁగొన్నిగ్రంథములఁ బ్రకటించియున్నారు. వీరు మరల నాంధ్రభాషాభిమానముతో నీగ్రంథమాలను మొదలిడుట మిక్కిలి ప్రశంసనీయము. పీఠికయందు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు కవిని గూర్చియు, కృతిపతి యగు మగదల రామదాసామాత్యునిఁ గూర్చియుఁ బెక్కువిషయములఁ జర్చించి, కాలనిర్ణయ మొనర్చియున్నారు ఈప్రబంధము శృంగారరసప్రధానము. మృదుమధురమగు శైలిని రచింపఁబడి ద్రాక్షాపాకమున నలరారుచున్నది. పెక్కు వ్రాఁతప్రతులతో సంప్రతించి మరలఁబ్రకటింపఁ బడినది. భాషాభిమాను లీయాంధ్రవిజ్ఞాన సమితినిఁ బ్రోత్సహింతురుగాక. పాఠకలోకమున కందుబాటుగానుండునటుల వెలతక్కువగ నేర్పఱుపవలయుననియుఁ, గేవలము శృంగారైక ప్రధానములగు ప్రబంధములకే గాక పునర్ముద్రణమునందని ప్రాచీన ప్రబంధములను గూడఁ బ్రకటింపయత్నింపవలయుననియు నీగ్రంథమాలాసంపాదకులను గోరుచున్నాము.

౫. శ్రీగీతాసూత్రనవతి:— తెనాలి సంస్కృత కళాశాలోపాధ్యాయులగు జమ్ములమడక మాధవరామశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. వెలనాలుగు అణాలు.

గీతావ్యాఖ్యానములు పెక్కులుగలవు. గీతలయందలి ముఖ్యవిషయముల సుబోధకముగ జిజ్ఞాసువులకుఁ దెల్పుటకై గ్రంథకర్తలు సులభవ్యాఖ్యానముతోఁ దొంబది సూత్రములఁ బ్రకటించియున్నారు. ఇందలి సూత్రములు భగవద్గీతలోని శ్లోకభాగములై యున్నవి. వివరణము సులభముగనున్నది. ధర్మాభిలాషయే గ్రంథరచనకుఁ గారణమని గ్రంథకర్తలువ్రాసియున్నారు. వారివిద్యార్థులకొఱకీగ్రంథముద్దేశింపఁ బడియున్నను గీతార్థమెఱుంగఁగోరువారికి సహాయకారిగనుండుననుటలో సందియము లేదు. గీతాపఠనమునకిట్టి గ్రంథములు ప్రథమసోపానములవంటివి. గ్రంథకర్తల యాశయము సుశ్లాఘ్యము.

6. జీమూతవాహనుఁడు:— ఉభయభాషాప్రవీణ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. వెల 0—5—0.

అహింసావ్రతము మొదలగు సత్యోత్తమవిషయముల బోధించు నీచరిత్రము కథాసరిత్సాగరము నాఁటినుండియుఁ బ్రఖ్యాతమైయుండి యున్నది. దీనినే హర్షవర్ధనుఁడు నాగానందమను చక్కని నాటకముగ రచించియున్నాఁడు. ఆ సుప్రసిద్ధేతిహాసమునే గైకొని గ్రంథకర్తలు పితృభక్తి, పెండిలి, ఆత్మసమర్పణ మను మూఁడు భాగములుగల గీతపద్య ప్రబంధము సులభమగుశైలిని రచించియున్నారు. ఇయ్యది విద్యార్థులకు మిక్కిలి యుపయోగకరముగనుండునని యందలి పండితాభిప్రాయములు చాటుచున్నవి. మచ్చునకొకటి రెండుపద్యములు—

భవ్యభవదీయ పాదసంవాహనంబు
సలుపునప్పుడు నేనొందుసంతసమ్ము
సర్వసర్వంసహా రాజ్యసౌఖ్యములను
ననుభవించుటలోఁ గాననైతిఁ దండ్రి.

ఆమెకనులు వర్షాభ్రమ్ములగుచు నశ్రు
వృష్టి కురియఁగ వాహనుహృదయసీమ
విమలకరుణారసార్ద్రమై వెల్లివిరిసె
సరసులమనంబు రసవినిష్యంది కాదె.

7. హరవిలాసము:—శ్రీనాథమహాకవిప్రణీతము. ఆర్. వేంకటేశ్వర్ అండుకో మదరాసువారిచే ముద్రింపఁబడినది. వెల రు 1—4—0.

ఈగ్రంథము మొదట కాకినాడ సరస్వతీపత్రికాధిపులచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. తంజావూరు, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారముననుఁగల ప్రతులసహాయమున బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీగ్రంథముననఁగల ముద్రణాది స్ఖాలిత్యములఁ దొలఁగించి తిరుగఁ బ్రకటించుట యాంధ్రలోకమున కత్యంతముదావహము. ఆంధ్రదేశముననఁగల వ్రాఁతప్రతులసహాయమునముఖ్యప్రబంధముల నీరీతిని సంస్కరించి ప్రకటించుట

భాషాభిమానులకు ముఖ్యకర్తవ్యము. ఆయాపుటలయందు బాఠభేదము లు చూపఁబడినవి. పెక్కువిషయములను, ముఖ్యముగ శ్రీనాథునిపదజాలమును, ఆంధ్రీకరణమును గూర్చియు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారొక విపులమగు పీఠికను రచించిరి. అశ్లీలమని తొలగింపఁబడిన పంచమాశ్వాసాంత్యభాగ మనుబంధముగ నీయఁబడినది. ఒసగు, అధ్వానపుంబట్టు, కోహాళిస్నానము మొదలగుపదములనుగూర్చి పీఠికయందుఁ గొన్నివిశేషములు దెలుపఁబడినవి. శ్రీనాథుని యపూర్వ పదప్రయోగములను గూర్చి శ్రీ శాస్త్రులవారింకను జర్చించిన బాగుండును.

8. **Annals of the Sri Venkateswara Oriental Institute, Tirupati. Vol I. Part I.**

ర దేవస్థానమువారిటీవల నొక ప్రాచ్యవిద్యాకళాశాల నేర్పఱచియున్నారు. ఆవిద్యాలయమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన పత్త్రిక ప్రథమసంపుటమున మొదటిసంచిక మాకార్యస్థానమును జేరినది దీనియందనుబంధముగ నీవిద్యాలయమునుగూర్చి శ్రీ కె. వి. రంగస్వామి అయ్యంగారు, బెల్వల్కర్ గారును వ్రాసిన నివేదికలుగలవు. ప్రాచ్యవిద్యా పరిశోధకసంఘములట్టి పత్రికలను నడుపుట ముఖ్యకర్తవ్యము. మనకు పూనా, మదరాసునందుఁ బరిశోధకసంఘములు ప్రకటించుచున్న పత్త్రికలు విదితములే. అముద్రితములగు ప్రాచీనగ్రంథములిట్టి సంఘములచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నవి. ఈసంచికయందుఁ బెక్కువ్యాసములేకాక, అత్రిసంహితయందుఁ బ్రథమాధ్యాయమును, రెండవయధ్యాయమునఁ గొంత బ్రకటింపఁబడినవి. ఆంధ్రభాషకుపకరించు 'గ్రంథగ్రంథులు' అను వ్యాసము శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. దీనియందుఁ గతిపయపదములనుగూర్చి సవిమర్శముగఁ జర్చింపఁబడినది. ఈ పత్త్రిక చిరస్థాయియై యమూల్యము గ్రంథములను బెక్కింటిని బ్రచురించి విద్వల్లోకమున కుపకరించును గాక.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

కొన్ని పాఠభేదములు.

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ-చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

(అనువృత్తము)

(3)

క. ప్రళయము నా సుఖదుఃఖా
దుల నింద్రియమూర్ఛనంబుఁ దొలఁగుటదానిన్
దెలియునది భూమిపతన
స్ఖలితాకారముల చేతఁ గనుఁగొని చతురుల్. ప్ర-ఉ ౭౧-ప.

ఈపద్యమునందలి 'తొలఁగుట' యనుచోట 'క' 'గ' ప్రతులు రెండిటను 'తొడరుట' యనియేకలదు. సుఖదుఃఖాదులచే నింద్రియములు మూర్ఛనంబు విడుచుట ప్రళయమని ముద్రితపాఠమున కర్థము చెప్పవలయునుగదా! "ప్రళయ స్సుఖదుఃఖాద్యైర్గాఢ మింద్రియమూర్ఛనం" అనులక్షణముచే, సుఖదుఃఖాదులచే గాఢముగ నింద్రియములు మూర్ఛనందుట ప్రళయమని యాలంకారికసిద్ధాంతము. కావున 'తొడరుట' యనుపాఠమే యుండవలయును.

(4)

క. ఘనవిజ్ఞానం బాత్మకు
మనసుననే కలుగు నట్టి మనసున కబ్బున్
కనదింద్రియములచేతన్
వినఁగా వీనులకు నొదవు విషయప్రాప్తిన్. ఉ. ౧-ప ౧౯.

ఇట 'క' 'గ' ప్రతులలో "వినుతేంద్రియములకు నొదవువిషయప్రాప్తిన్" అనుపాఠముగలదు. విజ్ఞానము, ఆత్మకు మనసుచేతను, మనమున కింద్రియములచేతను వీనులకు, విషయప్రాప్తిచేతను గలుగు

నని ముద్రితపాఠమున కర్థము. విషయసంబంధమున శ్రవణేంద్రియము నకే గాక యితరములగు నింద్రియములకుఁగూడ విజ్ఞానము కలుగుచున్న గాన 'విను తేంద్రియములకు' అనియే యుండనగును. ఆత్మకు మనసుచే తను, మనమున కింద్రియముల చేతను, ఇంద్రియములకు విషయప్రాప్తి చేతను విజ్ఞానము కలుగుననుట యర్థమే సమంజసము; దానంజేసి యిచట వ్రాఁతప్రతులందలి పాఠమే యుక్తము.

(5)

చ. సురుచిరరత్న కీలి[1]తము సూతము బన్నసరంబు సూపు క
ప్పురపుఁ గరండముం దెఱచిపుచ్చు వెలుం[2]గున నంచు విశ్వభూ
వరుఁడొక యింతిఁ బల్కుటయు వచ్చిన నెచ్చెలు లంతటంతటన్
సురు[3]చిర సాలభంజికల చొక్కపు జోటు[4]లవోలెఁ జూడఁగన్.

ఉ గి ప ౭౨.

ఈపద్యము తాటియాకుప్రతులల్లో నీ తీరున నున్నది.

సురుచిర రత్నకీలనముసూతము బన్నసరంబుసూపు క
ప్పురపుఁగరండముందెఱచి పుచ్చు పలుంగుల నంచు విశ్వభూ
వరుఁడొక యింతిఁబల్కుటయు వచ్చిన నెచ్చెలు లంతటంతటన్
సురగిరి సాలభంజికల చొక్కపుఁ బోటుల వోలెఁ జూడఁగన్.

ఇందు మొదటిదగు 'కీలితము' అనుచోట 'కీలనము' అనికలదు. రెండుపాఠములలో నేదియయినను నర్థము సమానమే; కాని వివిధప్రాంతములనుండి సేకరించిన ప్రతుల మూఁడిటఁ బాఠమొకేరీతిగ నుండుటం జేసి 'కీలనము' అనునదియే కవిసమ్మతపాఠమగు నేమో యనిపించుచున్నది.

ఇఁక 'వెలుంగున' యనుచోట 'పలుంగుల' యనియే మూఁడు ప్రతులందును గలదు. పై పాదమున 'హారముఁజూపుము; రత్నములకట్టడపుఁబనిచూత' మనినట్లే, 'కప్పురపుఁ గరండముం దెఱచిపుచ్చుము స్ఫటికములఁజూత' మనునన్వాయ దేశముతోఁగూడిన యర్థమిటఁ గవ్యభిప్రేతము గానోపును.

'సురుచిర' యనుచోట 'సురగిరి'యనుపాఠముగలదు. ఇట నీక్రియాపదము లేకున్నచో నర్థమే లేదు. ఏలయన-"ప్రియుఁడొక యింతిని జూచి యన్యాపదేశముగాఁ దనకార్యప్రాప్తిని గోరుచుపుడు చెలికత్తియలచ్చటచ్చట సుందరమగు నాఁడుబొమ్మలవోలె" అనుచోఁ గ్రియాకాంక్ష వెంటనే కలిగి తీరును. దానిని బూరించుటకు వేఱొక క్రియాపదమును వెదకి తీసికొని రావలసివచ్చును. మఱియు సుందరమగు ననునర్థమును దెలుపు 'చొక్కపు' అనుపద ముండఁగ నీ'సురుచిర'యను పదము వ్యర్థమేయగును,కావున నిట నిదియే సరియగు పాఠమని చెప్పవగును ఇంతకు మూఁడుప్రతుల నొక్కరీతిగఁ బాఠముండుటయునీవిషయమును స్థిరపఱుచుచున్నది.

'చొక్కపుజోటలవోలె' అనుచోట 'చొక్కపుఁబోటులవోలె' యనుపాఠమున్నది. రెండిట నేది యయినను నర్థము సరిపడవచ్చును.

(6)

సీ. వేదశాస్త్రరహస్యవిధు లెల్లఁ బఱికించి
సవిఁ జతుర్వర్గప్రశస్తి నంది

గీ. అచట నచ్చటనున్న కావ్యాగమములఁ
జెలఁగి సత్కవిసౌకర్య సిద్ధికొఱకు
నొక్కచోటనె యొడఁగూర్చ నుత్సహించి
సత్కళావర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి   ఉ ౧. ప ౯.

ఇట 'గ' ప్రతిలో 'సవి' యనుచోట 'సరి' యనుపాఠముగలదు. సవియను పదమునకు-అని, మిష, యనునర్థములు నిఘంటువులలోఁ గలవు. అట్టియర్థమిచటఁ బొసగనేరదు. కావున 'సమముగఁ జతుర్వర్గమునందుఁబ్రాశస్త్యమును బడసి' అనునర్థమునుగూర్చు 'సరి'యనుపాఠమే యుండనోపును.

మఱియు నిట గీతపద్యమునందలి చతుర్థపాద మీ ప్రతిలోఁ బ్రథమపాదముగఁ గానవచ్చెడిని.

(7)

క. ప్రణయమున రాజనారా
యణుఁడతిశౌర్యముగఁ జేయునాదరణశుభ
క్షణ తృప్తి నఖిల నృపతులు
ప్రణతిప్రణుతులకుఁ జొరరు పరమోత్సుకులై. ఉ ౧. ప ౧౦౨.

ఇట 'క' 'గ' ప్రతులలో 'అతిశౌర్యముగ' అనుచోట 'అతిశయిత ముగ' అనికలదు. ఆదరణము చేయునపుడు శౌర్యమున కావశ్యకతయుండఁబోదు. కావున నీపాఠమే సమంజసము.

(8)

క. శంకింపక సురవనితా
శంకరులగు విశ్వవిభుని సమదభటులకున్
బింకముగ మేను లుబ్బినఁ
గంకణములు విరిసె శౌర్యగరిమోత్పత్తిన్. ఉ ౧. ప ౧౨౩.

'క' 'గ' 'చ' ప్రతులు మూడింటిలో 'కంకణములు' అనుచోట 'కంకటములు పగ్లులు' అనుపాఠముకలదు. సమదభటులకు శౌర్యాతిశయముచే మేనులుబ్బినఁగంకణములు(కరభూషణములు)విరిసెననుటకంటెఁ గంకటములు (కవచములు) పగిలెననుటలో నుత్సాహ మధికముగఁ గానవచ్చెడిని.

(9)

క. వినువారికిఁ గనువారికిఁ
దనరు విభావాను భావ దర్శనచయముల్
ఘనరసపోషకములు నాఁ
జనుఁ గవితా నాట్యములఁ బ్రసన్నాకృతులై. ఉ. ౨ ప. ౬.

ఇట మూఁడుప్రతులలోఁ బై రేఖాంకితస్థలమునఁ 'విభావాది భావదర్శనచయముల్' అనికలదు. 'విభావాది' అనుటచే విభావానుభావసాత్త్వికవ్యభిచారిభావములు గ్రహింపనగును. ఘనరసపోషకములు విభావానుభావములుమాత్రమే గాక సాత్త్వికవ్యభిచారిభావములు గూడ నగునుగాన వ్రాతప్రతులందలిపాఠమే యుక్తముగా నుండెడిని.

(10)

క. తిరమగు నొకయర్థముతో
సరియగు నర్థాంతరంబు సమకొల్పి తగన్
బరమైన నపరమైనను
ధరణి నిరూపింపఁగా నిదర్శనమయ్యెన్.	ఉ. గి. ప ౯౧.

ఈలక్షణమునకు మూలమగు కావ్యాదర్శమునందు నిదర్శనా లంకారలక్షణ మీతీరున నున్నది.

అర్థాంతరప్రవృత్తేన కించి త్తత్సదృశం ఫలం
సదసద్వా నిద ర్శ్యేత యది తత్స్యాత్ నిదర్శనం.

'సదసద్వా' అనుదానికి వివృతిగ 'పరమైన నపరమైన' యనుట సరిగాదు. దీనింబట్టి 'పరమైన నపరమైనను' అను వ్రాఁతప్రతులపాఠమే సమంజసము కావచ్చును.

(11)

ఉ. పంకజమున్ దొఱంగి తదుపాన్తచరన్మధుపప్రసక్తికిన్
గొంకి ఝషాదిరూపములకున్ జనునాథుని వింతయక్షముపైఁ
గింకిరిగాఁగ లచ్చి తిలకించి యజస్రమునుండుఁగాత ని
శ్శంకఁజెలుక్క విశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టులన్.	ఉ౧.ప-౨.

ఇట 'గ' ప్రతిలో 'కింకకుఁగాక' యని కలదు. పంకజమునువీడి, ఆ పంకజసమీపమునఁ జరించు మధుపప్రసారమునకుఁ దలఁకి, మత్స్య కూర్మాద్యవతారములకు లోనగు నాథుని వక్షస్థలముపై రోఁతయగున ట్లుగా లక్ష్మి పరికించి విశ్వవిభుని పుణ్యకటాక్షదృష్టులం దజస్రమునుండుఁ గాత ననునది ముద్రితపాఠమున కర్థము. ఇక వ్రాఁతప్రతియందలి పాఠ మున కంతకంటె నర్థసారళ్య ముండునేమో? ఏలయన, కింకకుఁగాక యనఁగా, కోపమునకుఁ గాక, కోపమునకు వశముగాక యని భావము. ఇట్టి ప్రయోగము పెద్దనది వేఱొకచోటఁగూడఁ గలదు. చూడుఁడు:—

క. గజభుజగాదుల దెసఁగల
గుజిబిజికింగాక పీడుకొన్నదివోలెన్... ఉ. ౫. ప. ౮౬.

గుజిబిజికింగాక=గుజిబిజికి వశముకాక యని యర్థము.

మఱియు, తోఁ అంగి, కొంకి, యనుక్త్వార్థకప్రయోగములతోపాటు కింకరుఁగాక యనుచోట 'కాక' యనుక్త్వార్థకమునే కవి ప్రయోగించినాఁడనుట లెస్స.

(12)

క. నవరస విస్ఫుటకరణ
ప్రవణములగు నుచితరుచివిభావములెల్లన్
వివిధస్త్రీపురుషులయం
దవిరళముగఁ బొడముఁ దెలియనగును గవీంద్రుల్ ఉ ౧. ప. ౨౧

ఇట "ఉచితరుచివిభావములెల్లన్" అనుచోట 'ఉచిత రచితభావములెల్లన్' అని 'క' 'గ' ప్రతులలోఁ బాఠముకలదు. నవరసస్ఫూర్తిని గలుగఁజేయుటయందుఁ బ్రవణములగు, తగినరుచి గలిగిన విభావములన్నియు వివిధ స్త్రీపురుషులయందుఁ దఱుచుగఁ బొడమునని ముద్రితపాఠమున కర్థము. ఆలంబనోద్దీపనభేదముచే విభావము రెండువిధములు. ఇతరాలంకారికసిద్ధాంతముచొప్పున నాలంబనవిభావము నాయికానాయకులే యగుదురుగాన, వారలు స్త్రీపురుషులయం దవిరళముగఁ బొడముట సంభవింపనుగదా. మఱియు స్త్రీపురుషులయందు విభావములే పొడమియుతరభావములు పొడమకుండుటెట్లు? ఇఁక వ్రాఁతప్రతులలోని పాఠమును గ్రహించినచో, తగునట్లుగ రచియింపఁబడినభావములు—అనఁగా విభావానుభావసాత్త్వికవ్యభిచారిభావములు—స్త్రీపురుషులయం దవిరళముగఁ బొడమునను నర్థము సిద్ధించును. అప్పుడు పైవిరోధము లుండఁజాలవు కావున నిట 'ఉచితరచితభావములెల్లన్' అనుపాఠమే సమంజసము.

ఇఁక 'తెలియగును గవీంద్రుల్' అనుచోట 'తెలియనగు సుకవీంద్రుల్' అని కలదు. ఇట నేపాఠమును గ్రహించినను సమానమే.

(13)

క. ఈకోల ధ్వజు ననిపెను
బోకులచే నట్టుఁ గడుపుఁ బొలిసినయరినా
రీకులము నెరయ శోకం
బాకారముదాల్చినట్ల యంగంబులతోన్　　ఉ౧.　　౧౨౨

ఈపద్యము (క) (చ) ప్రతులలో నిట్లున్నది.

ఈకోలధ్వజు నసి పెనుఁ
బోకులచే నట్టుఁ గడుపుఁ బొలిసిన నరినా
రీకులము లెరియు శోకం
బాకారము దాల్చినట్టి యంగంబులతోన్.

తమ నడవడులచేఁగంఠము కడుపుచెడిన శత్రునారుల సమూహము శోకమాకారముఁ దాల్చినట్లుగ నవయవములతో నిండునట్లుగా నీకోలధ్వజుని బంపె ననునది ముద్రితపాఠమున కర్థము. 'అనిపెను' అనుదానిని క్రియగా గ్రహింపక, అనిన్=యుద్ధమునందు, పెనుబోకులచే=పెద్దపోకడలచే నను నర్థమును స్వీకరించినచో నప్పుడు క్రియాపదము లోపించును. ఆ పక్షమున పెనుఁబోకులచే నని యర్థబింబుఘటితముగ నుండవలెను. అదియునుంగాక కోలధ్వజుఁడగు విశ్వేశ్వరు ననుపుటచే శోకాతిశయము స్ఫురింపనేరదు. ఎట్లయినను నర్థసారళ్యము గనఁబడను.

ఇఁక వ్రాఁతప్రతులందలి పాఠమునకన్ననో "ఈవిశ్వేశ్వరుని ఖడ్గముయొక్క పెద్దపోకడలచేఁ గంఠమును గడుపును జెడిపోఁగా శత్రువులయొక్క స్త్రీసమూహములు శోకమాకారముఁ దాల్చినట్లున్నయవయవములతోఁ బరితపించును" అనునర్థముతోఁచును. ఇచట ఎరియున్ అనునది క్రియాపదము. ఈపాఠమున నంతకంటె నర్థసారళ్యము గలదు. కావున నీపాఠమే సమంజసము కానోపును.

ఇట్లొక్కొక్కపాఠమును సోపపత్తికముగా వివరింపఁదొడఁగినచో గ్రంథవిస్తరమగునుగాన నిఁకమీఁద వ్రాఁతప్రతులందలి పాఠభేద

ములనుమాత్రమే వివరించువాఁడ. వ్రాతప్రతుల పాఠములలోఁగొన్ని లేఖక ప్రమాదములుండియుండును. అట్టితావుల ముద్రితప్రతులందలి పాఠములే గ్రాహ్యములు. ఏమైన నున్నవాని నున్నట్లుగఁ దెలిపినచో విమర్శకులందలి గుణదోషములఁ బరిశీలించి సరియగు పాఠమును గ్రహింతురుగాక యని నామనవి

ఈ పాఠభేదములను నిరూపించునపుడు తొలుత ముద్రితపాఠములును, పిమ్మట వ్రాఁతప్రతుల పాఠములు నుండును. 'క' 'గ' 'చ' అనునవి వెనుక నేఁ దెలిపిన సంఖ్యలుగల వ్రాఁతప్రతులందలి పాఠములకు సంకేతములుగాఁ దెలియునది. వెనుకఁ జర్చించిన పద్యములను వదలి మిగిలిన పద్యములందలి పాఠభేదములను గ్రమముగఁ దెపులుచున్నాఁడను.

ప్రథమోల్లాసము.

౧ విద్వద్విశ్రమహేతుకం విహరతాం చాళుక్యవిశ్వప్రభా

గ. విద్వద్విశ్రమహేతుకం విహరతాం చాళుక్యవిశ్వప్రభో.

౫ అశ్రుతవైరివర్గుఁడు సమాశ్రితభర్గుఁడు

గ. అశ్రుతవైరివర్గుఁడు సమర్చితభర్గుఁడు.

౮ స్పందనమొప్పఁ జెప్ప బహుపక్షబలంబునఁగ్రంమఁజెంది

గ. స్పందన నొప్పఁజెప్ప బహుపక్షఫలంబునఁ గ్రంమఁజెంది.

రాజహంస నివహంబులఁబట్టి వధించి సన్నతిన్

గ. రాజహంస నివహంబులగిట్టి వధించు సన్నతిన్.

౧౧ ఛందోవిచిత్రప్రచారము క. ఛందోవిచిత ప్రచారము

౧౨ కనుఁగొనియెడఁగూర్చియిత్తు క. కనికొనియెడఁగూర్చి యిత్తు

౧౭ అర్థఘనతత్త్వవిబుద్ధము, భావముగ. అర్థవశతత్త్వవిబుద్ధము భావము

౨౦ అట్టివిజ్ఞానకలితమై యమరుభావము

క. గ. అట్టి విజ్ఞానకలితమై యలరుభావము.

సంజ్ఞలఁదనర్చు, క. గ. సంజ్ఞలఁదనర్చి

రసనిదానంబుగాఁగ, క. రసనిదానంబనాఁగ

గ. రసనిదానంబునాఁగ

౨౪　విశ్వజనపాలుని, క. గ. విశ్వనరపాలుని

౨౬　చతురాహ్వయంబు లుద్దీపనముఁల్

క. గ. చతురాహ్వయముల నుద్దీపనముల్

౨౭　హారకేయూరమంజీర కంకణకంఠికాదులు

క. హారకేయూర మంజీర కంకణకర్ణికాదులు

విభవములఁ బొందుఁజాళుక్య విశ్వవిభుఁడు

క. గ. విభవములఁబొందుఁ జాళుక్యవిశ్వనాథుఁడు

౨౯　లేఁతనిగ్గుతోఁ క. గ. లేఁతసిగ్గుతోఁ

బొదలెడి తారకల్, క. గ. బెదలెడీ తారలున్

చెలికత్తెలకందముసేయు, క. గ. చెలికత్తెల కడ్డముసేయు

చెప్పనొప్పగున్, క. చెప్పనొప్పగన్, గ. చెప్పనొప్పగన్.

౩౧　స్తంభంబు నాఁగనెఱుఁగఁగవలయున్

క. గ. స్తంభంబునాఁగనెరయఁగవలయున్

౩౨　క్రొవ్వటియని, క. గ. క్రొవ్విఁరియని

పాలుపడున్బగఱ, క. గ. పాలుపడున్బగతి

౩౩　ఇష్టస్పర్శన ప్రకాశన విధులన్

క. గ. ఇష్టస్పర్శన ప్రకాశితమరయన్

౩౪　గాఢాలింగనముల, క. గ. గాఢాలింగనమున

వడువున నొప్పున్, క. గ. వడువుననొప్పెన్

౩౫　సంహతి యస్రశు వంద్రడు, క. గ. సంహతి నస్రశు వంద్రడు

నఖముఖకృతమార్జనవిధులు, క. గ. నఖముఖకృతసర్జనవిధులు

౩౬　పరనృపవనితా, గ. పరసుతవనితా

౩౭　భయరోషహర్షణాదుల

క. భయరోషమర్షణాదుల, గ. భయరోమహర్షణాదుల

౩౮ రాగము గనలుకం దేర్పంగ క. గ. రాగమున నలిగి తేర్పంగ
నాగతుండగు, క. నాగరుండగు
రమణికలంగెన్, క. గ. రమణీయలంగెన్

౩౯ హార్షాదిరుజలు, క. గ. హార్షాదిజరలు

౪౦ మదవిమతులు వడవడ క. గ. మది విమతులు వదవద

౪౨ నెమ్మది మూర్ఛిల్లి, క. గ. నెమ్మది మూర్ఛిల్లు

౪౪ సారమతి విశ్వనృపతిని, క. సారమతి విశ్వనృప నిను

౪౫ చెమరు వాటిల్లు, క. గ. చెమట వాటిల్లు

౪౭ విబోధ కౌత్సుక్యములును, క. గ. విబోధ సౌత్సుక్యములును

౪౯ కారణంబై యొంటన్, క. గ. కారణంబై యొకటన్

౫౦ క్లేశముడుప నింతులతరమే, క. క్లేశముడుప నింతులవశమే

౫౧ ఇదియును నదియును యట్లయి. గ. ఇదియును నదియును యెట్లై.

౫౪ ఈనవశిశిరోపచార మేటికి నెలంతకా
క. ఈనవశిశిరోపచార మేటికి నలంతకా
గ. ఈనవశిశిరోపచార మేటికి నలితకా

౫౬ కించిత్సంపదవిద్యో, క. గ. కించిత్సంపద్విద్యో
నించున విశ్వమేదినీశ్వరుసభలోన్
క. నెంచరు విశ్వమేదినీశ్వరుసభలోకా
గ. నించవు విశ్వమేదినీశ్వరుసభలోకా

౫౭ పరబలమదవిద్యా, క. గ. పరబలగుణవిద్యా
తెలుచగు దోషాచరణము, క. గ. తెలుచుగ దోషాచరణము

౫౮ కవిగరిష్ఠు లసూయల్, క. గ. కవివరిష్ఠు లసూయకా
వేమఱు భావింతురు, క. గ. వేమఱుంగావింతురు

౫౯ పొందుగ నిజకృత్యంబుల, క. గ. పొందగు నిజకృత్యంబుల
చందం బతిప్రీతి నెఱుంగంజను, క. గ. చందం బాధృతి నెఱుంగంజను

౬౨ జనులరయంగకా, క. గ. జనులడరంగకా

౬౩ ఘూర్ణితనువిదళితలక్, క. గ. ఘూర్ణితనువిరళితలక్
౬౪ అలఁతవాడమ నడలుచు, క. అలతయొదవ, గ. అలతవాడమ.
పడతుకలు పతులు మనుగడ, క. పడతులకుఁ బతులు మనుకడ
గ. పడతుకలపతులు మనుకడ

నడరఁగఁ గరవాలభైరవార్చలుసేయక్
క. గ. నడరక కరవాలభైరవార్చలు సేయక్
౬౬ మనలాసికాతనూల్లాసము, క. మనబాలికాతనూల్లాసము
౬౭ చింతనవిధుల మెఱయు, క. గ. చింతనవిధుల నొదవి
౬౮ నానతిఁజేసిన, క. నారతిఁజేసిన, గ. నాళతిఁజేసిన
పికంబు గూయు, క. గ. పికంబు గూసిరక్
౭౦ దూరమునంగని రాగసక్తయై. క.గ. దూరఁగనుంగొని రాగసక్తయై
పయ్యెదఁజక్కఁజేర్చెఁ బాలపంబున మర్చెఁ గటాక్షవీక్షలన్.
క. గ. పయ్యెదఁ జక్కఁదీర్చెఁ బాలపంబు నమర్చెఁ గటాక్షవీధులన్.
౭౧ తనరు ననిష్టాగమనంబున. క. గ. తనరు ననిచ్ఛాభిగమనముననగు
౭౨ తదీశుత్రోవెస ముదంబున. క. గ. తదీశుత్రోడన ముదంబున
చన్నమనంబుఁ ద్రిప్పఁగా. క. చన్నమనంబుఁదివ్వఁగా
గ. చన్నమనంబు దింపఁగా
౭౩ ప్రబ్బికొను వెఱగుపాటు క. గ. ప్రబ్బికొను వెతఁగుపాటు
౭౬ నుత్యచరితవిశ్వేశ్వర. క. మత్యవిదితవిశ్వేశ్వర
గ. మత్యచలితవిశ్వేశ్వర
౭౭ రంద్ర వికారవిలోచన. క. కుంద్ర వికారవిలోచన
గ. రుంద్ర వికారవిలోచన
సాంద్రవికారముల. క. గ. సాంద్రవివేకమున
౭౮ పాలిత విశ్వంభరుఁడనుచు. క. గ. పాలితవిశ్వంభరుఁడగుచు
శశ్వత్పరి బోధసిద్ధిఁ జాటిరి జగతిన్
క. శశ్వత్పరి బోధవృద్ధిఁ జాగిఁరి జగతిన్
గ. శశ్వ త్పరిబోధసిద్ధిఁ జాఁగిరిజగతిన్.

౭౯ తత్పర తవిలంబమున. క. గ. త్త్వరి తవిలంబమున

౮౦ వహింపవచ్చు నప్పుడు. క. గ. వహించి వచ్చినప్పుడు

౮౧ అమితవిచిత్రాలోచన. క. గ. అమితవిచిత్రాలోకన
సమయంబుల సంభ్రమించు. క. గ. సమయంబుల సంభవించు
ఆవేగమునాఁబడు. క. ఆవేగ మనాఁబడు

౮౨ సొబగారు విశ్వభూవరు. క. గ. సొబగార విశ్వభూవరు

౮౩ కథన వికటము. గ. కథన వికలము

౮౪ బాణకళాగర్వమున. క. బాణకళావర్గమున

౮౫ ప్రయుతముదము హర్షంబు. క. గ. ప్రియతముగా హర్షంబు

౮౭ కుపితాత్ముల కుద్భవించు. క. గ. కుపితాత్ముల కుద్భవించు
మత్సరపాప వ్యపదేశంబుల. క. గ. మత్సరపాదవ్యపదేశంబున
నెఱుఁగ నగుఁ జతురులకున్. క. గ. నెఱుఁగవలయున్ జతురుల్

౮౮ అగ్నికణము లురులు నీ. క. అగ్నికణము లురుల నీ
ఈవరగండభైరవుని. క. గ. ఈపరగండభైరవుని

౮౯ అలవున నలసత. క. అలపున నలసత

౯౦ బోటులచూపుల కింపౌనర్చె. క. గ. బోటులచూపులకింపొనర్చె
చెలఁగెడు తేంట్లనన్ జెలిమి. క. గ. చెలఁగెడు తేఁటులం జెలిమి

౯౨ బహోపాయ సుదర్శనాంచల విభగ్నుల.
క. పరోపాయసుదర్శనాచలవిభగ్నుల
పచరింతు రెప్పుడున్. క. గ. ప్రసరింతు రెప్పుడున్

౯౪ అపస్మారులగతిఁ బొగులుచు. క. గ. అపస్మారులగతిఁ బొరలుచు

౯౫ చిత్తప్రియవనితాహతి. క. గ. విత్తప్రియవనితాహృతి

౯౬ భ్రాంతులై తఱుచు. క. గ. భ్రాంతులై పఱుచు
తత్తత్ప్రదేశంబులన్. క. గ. తత్రాప్యంతదేశంబులన్.

౯౭ చిత్తమున నున్న యునికిని. క. గ. చిత్తముననున్న యునికిన
పుట్టునెఱీఁగి. క. గ. పుట్టువెఱిఁగి

౯౮ సాగరగిరిసరిదరణ్యా. క. గ. సాదరగిరి సరిదరణ్యా
౧౦౦ మనుజపతులకా. క. గ. మనుజపులారా !
అక్కజమగు. క. గ. అక్కజముగ
కమరిపోక. క. గ. కమలిపోక
౧౦౧ జడతయది కడు ముదంబునంబడు.
క. గ. జడతయది దడును దనమనంబడు
ఇష్టానిష్టకర్మభంజనములచో
క. గ. ఇష్టానిష్టకర్మభజనంబులచే
అడరెడు భయమోదాదులు
క. గ. అడరెడు భయమోహాదులు
౧౦౨ గుణగణవిగుణోత్కర్షణ క. గ. గుణవిగుణోత్కర్షణపరి
౧౦౪ ఆవెరగుల కలుగవలయు నలిగిన పిదపన్
క. గ. ఆవెరవులు గలుగవలయుఁ గలిగినపిదపన్
౧౦౭ నొట్టిడి నట్లంట నోప నొల్లక మదిలో
క. గ. జట్టిడి నట్లంట ముట్ట నొల్లక మదిలో
౧౦౯ తెలియనగున్. క. గ. తెలియఁదగున్.
౧౧౧ విస్ఫురిత వ్యాధి మనంబడు. క. గ. విస్ఫురితవ్యాధియనం జను
౧౧౨ కేలెరియు నొడలు దడిపినఁ. క. కేలెత్తి మొడలు దడిపిన
గోలంబను లూర్పు లే శిఖుల మండిపడున్
క. రోలంబను లోర్పు వేశిరుల మ్రందిపడున్
గ. రోలంబను లోర్పు వీశిరుల మ్రందిపడున్
౧౧౪ తూణముఖంబునందు. క. గ. తూణముఖంబులందు
౧౧౬ సతతరసస్థాయిభావ. క. గ. సతతనవస్థాయిభావ
౧౧౮ స్థానజాతచేష్టాంగకమై. క. గ. చ. స్థానజాతచేష్టాత్మికమై
౧౧౯ ప్రతిపాదన మెఱుంగందగు. క. గ. చ. ప్రతివాదనమెఱుఁగం దగు
౧౨౦ ఎఱిఁగితి మనుమన్. క. గ. చ. ఎఱిఁగితి మను చున్

౧౨౧ శోకంబునఁగను మదిలో. క. గ. చ. శోకంబునఁజను మదిలో

౧౨౨ అంతరంగము నందుఁ. క. గ. చ. అంతరంగమునఁ దను

నియతంబగుచుండుఁ క. గ. చ. నియతంబుగనుండుఁ

ప్రాణినికరంబులకుఁ. క. గ. చ. ప్రాణినివహంబులకుఁ

౧౨౯ శ్రవణావలోకకథనంబుల చే. క.గ.చ. ప్రవణావలోకకదనంబుల చే

౧౩౦ బిరుదార్థము నిలుప లేని బిరుసు నృపులకుఁ

క. బిరుదార్థము నెఱప లేని బిరుదపు నృపులఁ

గ. చ. ....బీరపునృపులఁ

అరుదుగ క. గ. చ. అరుదగు

౧౩౨ విశ్వభూవిభుఁడు. క. గ. చ. విశ్వభూవరుఁడు

౧౩౩ సంసారవికారము. క. గ. చ. సంసారవిచారము

౧౩౪ మహీలలనాపాలనమున నెసక మెసఁగుచో

క. మహీలలనాధృతి నెసంగు నింపులు గనుచో

ఓలియతీంద్రులు. క. గ. చ. వాలి యతీంద్రులు.

౧౩౫ ఇది నానావిధభావబోధపద మిం దేరాజు రాజత్కళా

క. గ. చ. ఇది నానావిధ భావసంఘుదలెఱింగెన్ రాజు రాజత్కళా

భవాపాయుంబుఁ దూలించు. క.గ.చ. భవాపాయుంబుఁదూలించి

సమ్యగ్రాజతేజోనిధీ ! క. గ. సమ్యగ్రాజవిద్యానిధిన్.

చ...విద్యానిధీ !

౧౩౬ ఆత్మవిద్యావరిష్ఠుండు. క. చ. ఆప్తవిద్యాపటిష్ఠుండు

గ. ఆప్తవిద్యావరిష్ఠుండు

అంగనాళివికాసుండు. క. గ. చ. అంగనాళీవికాసుండు

ద్వితీయోల్లాసము.

౧ తేజోఽలంకారుఁడు ధృతిసురశైలుఁడు

క. గ. చ. తేజోఽలంకారత సీమాశైలుఁడు

౨ అయ్యుపేంద్రుఁడటులేఁగెన్ గాన.

క. గ. చ. అయ్యుపేంద్రుఁ డిపు డేతెంచెన్ గాన

నాథత్వమెంతేనొప్పు. క. గ. చ. నాథత్వ మిట్లీనొప్పున్

౩ భావితశృంగారరసము. ,, భావికశృంగారరసము

౫ స్థాయిభావంబులకు. గ. చ. స్థాయిభావంబునకు

వెన్నకుఁ బాకసంప్రాప్తిఁజేసి.

క. గ. చ. వెన్నకుఁ బాక సంప్రాప్తి చేత

౧౧ చుంబనమోదనప్రసాధనవిధులన్.

క. గ. చ. చుంబనసముచిత ప్రసాదనవిధులన్

౧౨ లజ్జాహాసభావంబు. క. గ. చ. లజ్జాహాసభాసంబు

నెచ్చెలికేసొంపు. క. గ. చ. నెచ్చెలికిన్ సొంపు

౧౩ పంచవిధభావకలిత. ,, పంచవిధభావకథిత

గలసి. క. గదిసి. గ. చ. గదసి

౧౪ ఇందు శృంగారరసమును. క. ఇంక శృంగారరసమును

వివిధభావాదిక క్రియావింశతియును

క. వివిధభావోదయక్రియావింశతియును

గ. చ. వివిధభావోదయత్రయీవింశతియును

ఎఱుఁగఁబడు భావకుల. క. నెఱుఁగఁదగు భావుకులు

గ. చ. ఎఱుఁగబడు భావుకుల

కలిత, క. గదిత, గ. చ. కథిత

౧౫ ఇంగితముగఁ దత్ప్రకారము. క.గ.చ. ఇంగితములఁ దత్ప్రకారము

౧౬ సదోదారతయును. క. గ. చ. సదుదారతయును

అయత్నసంభవములగుచు. క. గ. చ. అయత్నసంభవము లనఁగ

౧౭ కిలకించితాభిధంబు. గ. చ. కిలికించితాభిధంబు

౧౮ విదితములిన్నియునుగూడి. గ. చ. విదితములన్నియునుగూడి

౨౧ కడకన్నులయందిడి మున్నువోలె.

క. కడకన్నులయందిడె గ. చ. కడకన్నులయంటిద
వైమాళపుటాటకుంజనదు. క.గ.చ. హైమాళపుటాటకుంజొరదు
౨౨ శృంగారావిర్భావస్వాసము. ,, శృంగారావిర్భావస్దానము
౨౩ అరవిరితమ్మిలో. గ. చ. అఱవిఱితమ్మిలో
చూడ్కులదండడించు. క. గ. చ. చూడ్కులఁగందళించు
కన్గొనె సిగ్గుముందఱన్. క. కన్గొన. క. గ. చ. సిగ్గుమంగటన్
౨౫ చాళుక్యవిశ్వేశ్వరున్, క. గ. చ. చాళుక్యవిశ్వప్రభున్
౨౬ తలరు ననోన్యతుల్యగాత్రములయందు
క. తనరు ననోన్యతుల్యకాయములయందు
గ. చ. తనరు ననోన్యతుల్యరాత్రములయందు
౨౭ చనునింతికి, క. గ. చ. చనుగొంతికి
భూషణనికాయములం దడవంగ
క. గ. చ. భూషణనికాయములం దొడగంగనేల.
౨౮ విద్యాకౌశలులు. గ. చ. విద్యాకౌశలురు
ఎఱుఁగఁగాఁ దగు బుద్ధిన్. క.గ.చ. ఎఱుఁగగాఁ బడుబుద్ధిఁ
౨౯ గరువంపు నడం బొలుపారె. క. గరువంపు నతంబొలుపార
గ. చ. గరువంపు నతం బొలుపారె
౩౦ నిరస్తాలంకాల కరణయగు. క గ. చ. నిరస్తాలంకార కిరణయగు
౩౨ హృద్యమగుటఁ దామాధుర్యం. ,, హృద్యమగుటఁ దారమ్యత్వం
మండన లగనంబున. క. గ. మండలగనగఁక
౩౩ సుశ్రీలఁ దనర్పఁగ్రొవ్విరుల. క. గ. చ. సుశ్రీలఁదనర్చుక్రొవ్విరుల
౩౪ వ్రీడోదిత భయముఁ దగ. గ. చ. వ్రీడోదితభయముండఁగ
౩౫ నత్యాశ్రయస్థల దత్యాతతసిద్ధులఁ విధికళాచాతుర్య మొప్పంజుమీ
క.గ.చ. నత్యాశ్రయస్థలదత్యాతతసిద్ధులవిభుకళాచాతుర్య మొప్పంజుమీ
౩౬ లలనకుఁ దగమ గుడనివేడ్కల
క. చ. లలనకుఁ దలమగు తనివేడ్కల
గ. లలనకుఁ దలమగుడనివేడ్కల

౩౭ పురణింప   క. గ. చ. పురిణించె
సాలమి నెన్న   ,, సాలమి నెన్నె
సోలముం దెలుప   ,, సోలనిందెలిపె
౩౯ మహారోషంబు సైరింప   ,, మహారోషంబు సైరింపు
మానమాభరణమై. క. మానమావరణమై
౪౦ మనోరంజన ప్రసాదంబగుచుఁ.
క.గ.చ. మనోరంజన ప్రసాదనమగుచుఁ
౪౧ శ్రీరమణీసరస్వతుల చేతలు. క.గ.చ. శ్రీరమణీసరస్వతుల చేష్టలు
వారిగనిమ్మనునట్లు యిత్తుర వ్వారికి.
క.గ.చ. వావిరి నిమ్మనునట్లు యిత్తురా నారులకుఁ
౪౩ కడచూడ్కిలోన క. కవచూడ్కిలోన.
౪౪ మాని నవారుణ శాటకంబునుఁ.
గ. చ. మానిన వారణ చేటకంబులుఁ.
చెలువుఁగోరి ధరించిన. క. గ. చ. చెలువు వో ధరియించిన
౪౭ కజ్జలంబునిడి   ,, కజ్జలం బొసఁగి
పరిణయాలంకార   ,, పరిణయాలంకారు
చూచె విలోచనప్రభలు విభ్రాజిల్ల.
క.గ.చ. చూచు విలోకనప్రభలు విభ్రాజిల్లె
౪౯ విలోచనాంతముల క. గ. చ. విలోకనాంతముల
చూడఁడన్నెలఁతను. గ.చ, చూడ నన్నెలఁతను
నెక్కొనుకూరిమిచంద మెట్టిదో.
క.గ.చ. నెక్కొను మక్కువచంద మెట్టిదో
౫౧ చూపట్టు భూదేవి   క. గ. చ. చూపట్టెభూదేవి
తత్తద్విజృంభక్రియల్   ,, తత్తద్విజృంభక్రియల్
౫౨ పరిపీడాదుల సుఖంబు   ,, పరిపీడావర సుఖంబు

౫3 చళుక్యనాథుని చళుక్యనాథుఁడు
ఆసౌగంధికశ్రేణిచే సత్సౌగంధికశ్రేణిచే
జన నర్పించెను. క. చ. జన నర్చించెను
గ. జన నర్పించెడు

౫౪ మొఱఁగి పోవుట. క. మోగిపోవుట

౫౫ నుతించు నెప్పుడున్. క. గ. చ. నుతింప నెప్పుడున్

౫౬ వికసితవర్తనమున క. చ. వికసితనర్తనమున
సేవకవర్తనమునను. క. సేవకవృత్తమునను

౫౭ కనుఁగొన నొప్పు కంఠమున. క.గ.చ. కనుఁగొన నొప్పు నంగముల
రంజనముగ నాడె ,, రంజనమున నాడె
చరణక్రమంబులన్ ,, చరణభ్రమంబులన్

౫౮ నొప్పునది విహ్యాతి రసికుల ,, నొప్పు విహ్యాతంబు రసికు

౫౯ డెందము విన్ననయ్యె డెందము వింతయయ్యె
ఒకడిల్లఁదనం బాడఁగూడె. క. ఒక డిల్లఁదనంబునఁ గూడి
ముందటి లాగు గాదు. క. గ. చ. ముందటిలాగు గాదు
తన్ను సోఁకుటల్ తన్ను జోఁకుటల్

౬౦ లలిత శ్రవణాలోకన ,, కలితశ్రవణాలోకన

౬౧ అవల జాగర మన ,, ఔల జాగర మన
త్రపాసంత్యక్తమనఁగ ,, ప్రపాసంత్యక్తినాఁగ
ద్వాదశావస్థమై ,, ద్వాదశావస్థలై
ప్రౌఢజనులు ప్రౌఢమతులు

౬౨ ఎక్కెక్కించున్ ,, ఎక్కెక్కింపన్

౬3 ఉల్లముఁజూపు చూపు లన నొల్లని యుగ్గలు
క.గ.చ. ఉల్లముఁ జూపు చూపులును నొయ్యన యుగ్గలు
పెక్కువ మక్కువ చక్కడంబులున్

,, పెక్కువ మక్కువ చక్కదంబులుఁ
రంజిల్లుఁ జళుక్యవిశ్వనృపశేఖరు
,, రంజిల్లెఁ జళుక్యవిశ్వనృపశేఖరు
౬౫ చూపులం దొరలి మానుగ. క.గ.చ. చూపులం దొరలిమానక
నానఁగఁ గారుకొన్న. క. మానుగఁ గాఱుకొన్న.
గ. మానుగఁ గోరకున్న చ. మానుగఁ గారఁగొన్న
సొంపలరారెడు క.గ.చ. సొంపెసలారెడు
౬౬ పొందెడిచో ,, పొందెడుచో
౬౭ దక్కల యిక్కల నున్న ,, దక్కల నిక్కల నున్న
మరునమ్ములు వమ్ములు ,, మరునమ్ముల వమ్ములు
౬౮ సంతసముచేయు నుచితా. క. సంతతముఁ జేయు రుచితా
గ. చ. సంతతముఁ జేయు నుచితా
౬౯ తగులేమ లీధరఁ క.గ.చ. తగులేమ లూదరా
రాజకళాధరత్వముఁ ,, కళాధరత్వముల్
౭౦ నల్లలనుడుకుచు నుండెడి ,, నుల్లలనుడుకుచు నుండెడి
జాగరాభిధానం బయ్యెఁ ,, జాగరాభిధానముఁబడయుఁ
౭౧ వేడ్కలీను పగలుం బగలయ్యె. క. వేడ్కలేలు పగలుం బగలయ్యె
అయ్యెనుదాన దీనికిం క.గ.చ. పగలయ్యెనచేని దీనికిం
చంద్రుదు నింపలరఁగఁ జూచుటం గువలయ ప్రియుఁడంటయు
గ. చ. విశ్వనృపాల చంద్రుఁడే నలవడు రూపు నంగువలయ
౭౨ సంగతి యరుదైన. క. గ. చ. సంగడి యొడరైన
౭3 అటమటమేల గ. చ. అటమిటయేల
క. అటమిదియేల
మంగనసంగద భంగులయ్యె. క మంగగ యంగద భంగులయ్యె
గ చ. సంగద సంగద

సీకడ నాడి పాడిరే క. సీకెడ యాడి పాడిరీ
వింట దూప దనువింట క.గ.చ. వింట తూప తనువిండ
౭౫ పల్కితింపార ,, పల్కెదింపార
౭౬ గజి బిజి గా ,, గసిబిసిగా
౭౭ క్రొన్ననగొన్న ,, క్రన్ననగన్న
తలంపు నలంప కున్న ,, తలంప నలంపకున్న
నేవెన్నెల నిల్తు ,, నేవెన్నెల కోర్తు
౭౮ తాపభర మది నాతికి ,, తాప భరమన్నాతికి
సంజ్వరమసంగ ,, సంజ్వరము నాఁగ
౭౯ వేచని విశ్వనాథు గుణవిశ్రుతుఁ డో కొనివత్తు మంచు
క.గ.చ. వేచని విశ్వనాథు పృథివీవరసుందరుఁ దెత్తుమంచు
పలుకెల్లగఁ జూచితి క. పలుకెల్లను గ. చ. పలుకెల్లగ
నోమిదేల క.గ.చ. నోమితేల
కీచలిమందు లేమిటికి ,, నీచెలిమందు లేమిమరు
నీవల నావలఁ దావలంబులై ,, లేమికిఁ దావలంబులే
౮౦ మోహ సంజ్ఞంబరయర్ ,, మోహసంజ్ఞంబడయుర్
౮౧ దీప్తులు మాటు సేయుచో ,, దీప్తుల మాటుసేయుచో
మన యాసలు క. మనమాసలు
పలుకెన్నరు క. గ. చ. పలుకెన్నను
౮౨ సొమ్ముల పేరు ,, సొమ్ముల జరుగు
ఇంద్రియగుణవర్తన గ. చ. ఇంద్రియగుణవర్తన
౮౩ తేటి జోటి నడయాడెను క.గ.చ. తేఁటి దూటి యదయాడెను
నింతియు ,, నింతిని
వదలక నోమి నోమి యదనం గడఁగానఁక
క. వదలక నోమి యేమి యద నంగద గానఁగ
౮౪ ద్వాదశ దశయుం గలుగు. క.గ.చ. ద్వాదశియగు దశ గలుగును
చెప్పిరార్యులు ,, చెప్పరార్యులు

౮౫　కలువదండలు మాటికిఁ బాటి ,,　కలువతండము పాటికిఁ బాటి
తూపుల నవచ్చుట యెచ్చట ,,　తూపులునువచ్చుట యెచ్చట
చిక్కఁగ నిక్కడ కేఁగుదెంచితిక్
క.గ.చ. చిక్కుల (లు) నిక్కడి కేఁగుదెంచితిక్
౮౬　పొలఁతుక చూచురా యబలపోకులు తెకులువిచ్చి
క.గ.చ. పొలఁతుక చూతురా దబలుపోకులు రేకులు దెచ్చి
చన్నుఁ గ్రేవలఁ బలుమాఱు గప్పెను
,,　చన్నుఁ గ్రేవలు పలుమాఱు గట్టెడి
పొలుచు లలాటరేఖ గని
గ. పొలుచులలాటరేఖగతి
౮౮　కరుణము　　క.గ.చ. కరుణయు
౯౦　మందముగ　　క. మందమగు
చేష్టితముగుచున్　　క.గ.చ. చేష్టిత మరయన్
౯౧　వట్టి సంకల్పపురాల నవ్వ　　క. మించి సంకల్పపురాల నవ్వ
శిబికర్ణుల చాగము నేవగించు　　క. సిబికర్ణుల సాగము గేనగించు
౯౨　హాస్యమున కమరు　　గ. చ. హాస్యంబు నమరు
ఎఱిఁగింతుఁ దగు నెఱుంగ　　,,　ఎఱిఁగింతుఁ దగ నెఱుంగ
౯౪　వికాసికపోలము　　క. గ. వికాస కపోలము
౯౫　విహాసితమును బ్రహాసితము.　　,,　విహాసితము నుపహాసితము
మృదులనినదము బ్రహాసితము　　,,　మృదులనినద ముపహాసితము
౯౬　శిరశ్చపలము　　క. శిరశ్చలనము
౯౭　ఆకులితాలంబభావము　　క.గ.చ. ఆకులతాలంబభావము
౯౮　ప్రాపించుఁ జక్కని　　,,　ప్రాపించెఁ జక్కని
చను దీనుండయి హీనుఁడై　　చను హీనుండయి దీనుఁడై
౯౯　అనుభావములుగాఁగఁ గరుణమునకు
క. అనుభావమ్ములు న్గాఁగఁ గరుణ మమరు

గ. చ. ....నాఁగఁ గరుణ నమరు

౧౦౧ సాధువిభావాదికముల. క. గ. చ. సాధుసపాదాదికముల

విరోధంబులఁ దెలియఁదగు. క. విరోధములు దెలియఁదగు

౧౦౨ చూపి నటత్త్ర్యంబకలీల. గ. చ. చూపి నిజత్ర్యంబకలీల

జెక్కుఁ జక్కడచుచున్ చ. జక్కం జక్కడచుచున్.

బలంబు నెఱపున్ క.గ.చ. చలంబు నెఱపున్

నెంచుఁ బొడమాయించు ,, నొంచుఁ బొడమాయించు

౧౦౪ వికృతనయనరాగాధర ,, భ్రుకుటి నయన రాగాధర

స్వనగద్గదవైవర్ణ్య క. స్వరఘుర్ఘురవైవర్ణ్య

గ. స్వనఘుర్ఘురవైవర్ణ్య

౧౦౬ సులభోత్సాహ స్థేయోభావ

క. చ. సులభోత్సాహస్థేయోభావ

గ. సులభోత్సాహస్థే యాభావ

౧౦౮ దానవీరసంజ్ఞం బడయున్. క. చ. దానవీరరస మగునదియున్

౧౦౯ పొడచూచి నంతటనె క.గ.చ. పొడచూచి యంతటనె

అర్థము నసంఖ్యాకంబుగా ,, అర్థ మతిసంఖ్యాకంబుగా

౧౧౦ పసగల్గునుదారసార ,, పసగల్గును దానసార

రసికోత్సవమై ,, రసికోత్సుకమై

౧౧౧ చారుతరత్తరవారి గ. చ. చారు చరత్తరవారి

క. చారు చలత్తరవారి

ప్రజ్వలచ్ఛిఖిశిఖ యంకపీఠమును జెందె నరాతివధూటిపోలిలోన్.

క.గ.చ. ప్రజ్వలచ్ఛిఖి యగు నంకపీఠమునఁ జెందె నరాతివధూటిపోరిన్

౧౧౩ విద్వేష ముష్కరుఁ దూలించి. క.గ. విద్వేషి ముష్కరుఁగూలించి

౧౧౪ పటహా నిస్స్వానంబులు క.గ.చ. పటహా నిధ్వానంబులు

విభావసంజ్ఞకము లరయున్ ,, విభావసంజ్ఞ[illegible] ఁడయున్

౧౧౭ క్షితిదానదయారణసంగతులకు ,, క్షితిపైదానదయారణగతులకు
విశతయథోచిత　　,,　　వితతియథోచిత
౧౧౭ వ పద్యము తరువాత "ఇది వీరరస త్రితయము" అని కలదు.
౧౧౮ ప్రవ్యక్తంబగు భయమ యగు భయానకమహితోద్రిక్త
క.గ.చ. ప్రవ్యక్తంబగు భయమ తగు భయానక మహితోద్వృత్త
౧౧౯ వితత భయానకంబయిన　క.గ.చ. వితత భయాకరంబయిన
గని యెల్ల వైరులఁ మతి దెరలించు
క.గ చ. గని యట్ల వైరులఁ మతివెరపించు
నంచు వెతమాయ లొనర్తురు భీరు లద్రులఁ
,,　నంచు వెద (డ) మాయ లొనర్తురు భీతు లద్రులఁ
౧౨౧ జను నెఱుఁగంగఁ　క. గ. చ. జనుఁ దెలియంగఁ
౧౨౨ జరపక విశ్వనాథునకు　క. జరపగు విశ్వనాథునకు
మేని పుండ్లనుం బురువగు　క. మేనిపుండ్లచే బురదగు
గ.చ. మేనిపుండులం బురవగు
దొరచెడి పుర్వులం　క. గ. దొఱఁగెడు పుర్వులం
చ. దొఱఁగెడు పుర్వులం
౧౨౩ ఎప్పుడుఁ గాఱు చొంగలకు నెత్తిన చిప్పయుఁబోని మోవిపై
క. ఇప్పుడు గాఱు చొంగలుగు నెత్తిన చిప్పయుఁ బోని మోవిపై
కడుపుచీలిన కప్పయుఁ బోని యచ్చటఁ
క.గ.చ. కడుపు చీరిన కప్పయుఁ బోని యెచ్చటఁ
దప్పక సొమ్ముగాఁ. క. దప్పని సొమ్ముగా. గ.చ దప్పనికొమ్ముగా
దనరఁ దప్పులు మాటల. క.గ.చ. దనరు తన్వుల మానుట
శాస్త్రవుల నొల్లఁడు　,,　వాదముల నొల్లఁడు
విశ్వ నరేంద్రుఁ డూకొనఁ　,,　విశ్వనృపాలుఁ డూకొనఁ
౧౨౪ మదికి లాగు గాని　,,　మనసు లాగుగాని

౧౨౮ చళుక్యభూవిభు యశోవృద్ధి ,, చళుక్యభూవరు యశో.
౧౩౦ పులకస్వేద ప్రమదము ,, పులకస్వేద ప్రముఖము
సంచారులు గాఁజను ,, సంచారులు నాఁజను
౧౩౧ సమకొను నాలంబన మన సమమగు నాలంబనమన
నతులము శాశ్వతము నమలము శాశ్వతము
౧౩౨ బ్రహ్మప్రబోధస్థితిఁ బ్రహ్మప్రబోధక్రియఁ
విశ్వాత్మావరుఁ డెప్పుడున్ విశ్వాత్మావిభుం డెప్పుడున్
౧౩౫ విష్ణుఁడు గర్త విష్ణుఁడు భర్త
కరుణ కాషాయంబు. చ. కరుణాకషాయంబు
౧౩౬ బీభత్స మది యజుఃప్రసూతము
క.గ.చ. బీభత్స మట యజుఃప్రసూతము
౧౩౭ ఆది శృంగార జాతంబు. క. మహిని శృంగారజాతంబు
బీభత్సమునను భయానకంబు.
క.గ.చ. బీభత్సకమున భయానకంబు
౧౩౮ దరలు తమఃలోన. క. వరలు తమఃలోన
౧౪౦ అంగిరసప్రవృద్ధికిఁ. గ. చ. అంగరసప్రవృద్ధికిఁ
౧౪౧ రసవత్ప్రబంధలంపటుఁ బతిభూమఘవ్రుఁడని మతిమొనర్తురు
క.గ.చ. రసవత్ప్రబంధలంపటు లతి భూమఘవ్రుఁడని వినుతిసేతురు
౧౪౨ కంటకారసికహర్త. గ. చ. కంటకార సికహర్త
౧౪౩ వాకీవినిపతిత. క. గ. చ. వారివినీపతిత
౧౪౪ సకరుణస్పృహచిత్తున్. క. సకరుణహితచిత్తుఁ
సత్త్వ సంజాతవృత్తుఁ. గ. సర్వసంజాత వృత్తుఁ
కుకవిజన విదూరుఁ. క. గ. చ. కుకవిరచన దూరుఁ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ శే శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

పింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుఁడుగారు(కోశాధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు, బి, ఏ.

నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

అలెక్సి— వేంకట్రామయ్యగారు

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిశ్పాటి శెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుఁడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

వాడకు ముదివేములవాడయను వ్యవహార మెప్పుడును లేదు. చళుక్యశాసనములలో నుదాహృతమయిన యీ ముడివేము కడపజిల్లాలోని ముడియను గ్రామమై యుండునని చరిత్రజ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు. అంతియే గాని వేములవాడతో నెవరు సంబంధమును ముడివెట్టుటలేదు. ముదివేము తియ్యగాఁబండి ద్రాక్షయగుట ప్రకృతివిరుద్ధము; లోకానుభవశాలి వేమనయోగీంద్రుఁడు "తినఁగఁదినఁగ వేము తియ్యనై యుండును" అనుచెప్పెను. ముదివేముగాని లేఁతవేముగాని నేలవేముగాని తియ్యగాఁ బండి ద్రాక్షగాని ద్రాక్షారామముగాని యవుట లోకమందసంభవము. రెడ్డిగారిచేతులలోఁ గవులుకానివారు కవులవుచున్నారు. కావున "ముదివేము" ద్రాక్షారామ మగుటకూడ వారివ్రాఁతలయందే సంభవమగును గాని యన్యత్రకానేరదు. ఇఁక దక్షారామముమాట యేమనఁగా దక్షవాటియగు దక్షారామమే లోకవ్యవహారములో రానురాను దాక్షారామమయి తరువాత ద్రాక్షారామమయినది. అంతియేగాని ద్రాక్షారామము క్రమక్రమముగా దక్షారామము కాలేదు. రెడ్డిగారు భీమేశ్వరపురాణమును బాగుగాఁ జదివికొని లోకజ్ఞతగ్రహించి యథార్థమును దెలిసికొందురుగాక. ద్రాక్షారామమని పేరేగాని యిప్పుడాప్రాంతమందు ద్రాక్షతోట లేమియు లేవు. పూర్వముగూడ నుండినట్లు లెట్టి నిదర్శనములు లేవు. విధవాకుమారుఁడైన చాళుక్య విష్ణువర్ధనుని జన్మప్రకారకథనమే తద్వంశజుఁడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టఁబడినదని రెడ్డిగారు వ్రాయుట మఱియు నాశ్చర్యము. విష్ణువర్ధనుని జన్మవృత్తాంతమును వాడుకకథలోని వేములవాడభీమకవి జననకథకును సామ్యమే లేదు. విష్ణువర్ధనునితండ్రి విమలాదిత్యుఁడు చనిపోవునప్పటి కాతనిభార్య గర్భవతిగానుండి నెలలునిండినపిదపఁ గుమారునిఁ బ్రసవించినది. అట్టి విష్ణువర్ధనునకు విధవాకుమార బిరుదము రెడ్డిగారు ప్రసాదించుట న్యాయ్యమేనా? భీమకవితల్లి కేవలము విశంతువేగాని యామెకు దక్షారామ భీమేశ్వరుని వరమువలననే భీమకవి యుదయించెనని వాడుకకథ.

పయిఁగా నీ లోకవ్యవహారమునుబట్టి భీమకవి బ్రాహ్మణుఁడేగాని క్షత్రియుఁడు కాఁడని వెనుకనే వ్రాసియుంటిని.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహసామర్థ్యమును బ్రకటించు చాటుపద్యములు కొన్ని యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికిని నిల్చియుండుట పాఠకులకు సువిదితమే. అందులో రాజకళింగగంగును గూర్చిన క్రిందిపద్యములు రెండును సుప్రసిద్ధములు.

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీర్చి రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమునుజూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్ధమం దతని సంపద శత్రులఁ జేరుఁగావుతన్.

ఉ. వేయి గజంబులుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁ గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁ దాఁ
బోయిన మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

వీనినిగూర్చిన వాడుకకథలు యథార్థము లేమైనచో నిందుదాహృతుఁడయిన కళింగగంగు క్రీ॥ శ॥ 1077 సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయి డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ గళింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్మచోడగంగు కానగుననియు, ఉత్కలదేశమందలి జాజినగరమే సజ్జనగరము కానోపుననియుఁ జరిత్రజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. ఈయనంతవర్మ చోడగంగునకు దక్షిణమున వేంగిచాళుక్యులతోను, ఉత్తరమున నుత్కలాధీశులతోను బడమరఁ జేదిదేశం బేలు కాలచుర్యులతోను యుద్ధములు ఘటిల్లి, తాత్కాలికముగ గెలుపులు నోటములుగూడఁ గలుగుచుండెడివి. మఱియు నీతనితండ్రియు నన్నయభట్టున కాశ్రయుఁడగు రాజరాజనరేంద్రుఁడును దోడియల్లుఁడు వేములవాడ భీమకవి చిరకాలజీవియని వాడుక. నన్నయతో నాతనికి సమకాలికత్వముఁగూర్చు నైతిహ్యములతో సమన్వయము చేసినను భీమకవి యనంతవర్మచోడగంగు

కాలమున నుండుటలో నసంభవ మేమియు లేదు. ఇట్టి యెడ మనరెడ్డిగారీ పద్యముల కర్తృత్వముకూడ వేములవాడ భీమనకేయని, తాము తలంచు చాళుక్యభీమునకే యారోపించుచుం దత్సమర్థనమున కయి యవలంబించిన వింతమార్గముల విలోకింపుఁడు. చాళుక్యభీముని శాసనములు కొన్ని లోకమునకు దొరకినవి. అందులో క్రీ॥ శ॥ 892 నాఁటి అత్తిలిశాసనమును కీర్తిశేషులు శ్రీ కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులుగారు వివరణముతో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక (సం॥సం౬) లోఁ బ్రకటించియున్నారు. అందులోఁ జాళుక్యభీముని పెదతండ్రియగు గుణగవిజయాదిత్యుని వర్ణనలో

"అథచకాలింగ గంగరూప్యాది, కోశ (స) వేశద్విపాదిచ,
పాండ్యపల్లవ హేమాది హరత్యా ఇత్థమాహరత్"

అనియున్నది. దీనికిఁ గళింగదేశాధీశులగు గంగరాజుల రజతాదికములను, కోసలదేశాధీశుల గజాదికములును, పాండ్యపల్లవరాజుల సువర్ణాదికములనుదాహరించి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు విజయయాత్ర లొనర్చెనని సహజమగు సమంజసార్థములను శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు తెలుఁగున వివరించియేయున్నారు. కాని మనరెడ్డిగారు పయి శాసనపంక్తులను బరిషత్పత్త్రికనుండియే గైకొనియుఁగూడ శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి వివరణ మేమియుఁ బాటింపక "కాలింగగంగ" శబ్దమొక్కటిదొరకినది గదా కృతార్థులమయితిమని తలపోసి, తమ వితపరీతధోరణితో జమీన్దారైతు ఉగాదికానుకలోని మొదటివ్యాసములో నిట్లువ్రాసియున్నారు.

"వేములవాడ భీమకవి కళింగగంగని సంపదశత్రులఁ జేరుఁగాపుతన్" అని శపించిన చాటుపద్యముకలదు. దీనికనుగుణముగా క్రీ. శ. 892 సంవత్సరమందలి చాళుక్యభీముని అత్తిలిశాసనములో *తనపెదతండ్రి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు క్రీ శ. 892 సంవత్సరములో కాళింగగంగుని రజతాదులను (రూప్యాదులను) గ్రహించినట్లు కలదు. ఇందువల్ల కళింగ గంగును శపించిన వేములవాడ భీమకవికూడ క్రీ. శ. 892 చాళుక్య

భీమునితండ్రి కాలమునాఁటివాఁడు. కాన చళుక్యభీమకవికి సమకాలికుఁడని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇఁక నీయిద్దరికవులకు భేదమున్నదా? ఒకవేళ వేములవాడ భీమకవి- చాళుక్యభీమకవి కాకపోయినప్పటికి క్రీ. శ. 1053, సంవత్సర ప్రాంతమందలి నన్నయభట్టుకంటె క్రీ. శ. 892 సంవత్సర ప్రాంతమందలి (కళింగగంగు సమకాలికుఁడైన) వేములవాడభీమకవి ఆదిమకవియని నిర్ణయించుట సత్యదూరము కాదు. కనుకనే "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి......"అని కాశీఖండములో రెడ్డివేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసింపఁ గలిగినాడు. ఈఆంధ్రకవి ప్రశంసాకాలమును వేములవాడ భీమకవికి సమకాలికుఁడైన కాలింగ (కళింగ) గంగు ప్రస్తావనకల క్రీ శ. 892 సంవత్సరమందలి అత్తిలిశాసనము బలపఱుచుచున్నది. "వేములవాడ భీమకవి, వేగమెచూచి......" అనేచాటుపద్యార్థము క్రీ. శ. 892 గుణగవిజయాదిత్యుని లేక ఇతని తమ్ముఁడైన యువరాజ విక్రమాదిత్యుని యుద్ధసన్నాహమును శాపమిషతో చెప్పుచున్నది. సంధికాఁబోలు. "వేయిగజంబులుండ......"అనే చాటువు మరల సజ్జనగరప్రాప్తిని శాపపరిహారమిషతోఁ జెప్పుచుండ లేదా? యిదినిజమైనచో దీనివలన కాలింగగంగు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరప్రాంతయుద్ధములో చాళుక్యభీముని పెదతండ్రి విజయాదిత్య రాయులనో లేక, ఇతనితండ్రి యువరాజ విక్రమాదిత్య రాయులనో గెల్చి సజ్జనగరమునఁబట్టముకట్టుకొన్నాఁడనికూడ చెప్పవచ్చును. ఇంతకును వేములవాడవంశజుఁడ దక్షారామ భీమేశనందనుఁడ......" నానాకావ్యధుర్యుండ భీమన నాపేరు..." అనే చాటుపద్యమువల్ల వేములవాడ భీమకవి, దాక్షారామ చళుక్య భీమేశనందనుఁడని యూహింప నవకాశమున్నది" అత్తిలిశాసనములోని "కాలింగగంగ" శబ్దము కళింగదేశాధీశ సూచకమగు సాముదాయిక పదముగాని ప్రత్యేకవ్యక్తి సూచకము కాదని బుద్ధిమంతులకుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఇష్టార్థసిద్ధికై యిచ్చవచ్చిన యర్థమును విచ్చలవిడిగ జేయువారికిఁ జెప్పఁదగినదిలేదు. చెప్పినప్రయోజనములేదు. రెడ్డిగారు

చాటుపద్యములందలి కళింగగంగు అనంతవర్మచోడగంగు కాఁదగునను చరిత్రజ్ఞుల యభిప్రాయముల నొప్పరికించి వానినిగూర్చి యించుకయుఁ దమవ్యాసములలోఁ జర్చింపకుండుట శోచనీయము. పయినిఁ బేర్కొనిన రెడ్డిగారి వాక్యములఁబట్టి మొదటివ్యాసమును వ్రాయునాఁటికి వారు చాళుక్యభీముఁడు వేములవాడ భీమకవి వేర్వేఱుపురుషులే కాఁదగున నెడి యనుమానముతోఁ గొంతవఱకుఁ ద్రొక్కులాడి, తుదకు వేముల వాడ భీమకవి చాళుక్యభీముని నందనుఁడు కావచ్చుననెడి యభిప్రాయ మును నిలుపుకొన్నట్లు కాననగును; గాని విభూతిపత్త్రికలోని రెండవవ్యా సమును వ్రాయునప్పటికా యిరువురకు సంపూర్ణైక్యమునే సమర్థించి నట్లు లావ్యాసమందలి "వేములవాడ భీమకవికి వేములవాడ చళుక్య భీమకవి'' దాక్షారామ చళుక్యభీమకవి, "చాళుక్యవంశ రాజధానియగు చాళుక్యభీమవర" చళుక్యభీమకవి, ఆదికవి భీమన అను పర్యాయనామ ములున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.'' అను వాక్యములఁబట్టి తెల్లమగుచు న్నది. చాళుక్యభీమవరము చాళుక్యవంశ రాజధానిగా నున్నట్టు లెట్టియా ధారములు లేవు. చళుక్యభీమునిచే నిర్మింపఁబడుట లేక పునర్నిర్మాణము గావింపఁబడుట మూలముననే యాగ్రామమున కానామము గలిగెనను చరిత్రజ్ఞుల వ్రాఁతలను రెడ్డిగారు గుర్తింపకుండుట యాశ్చర్యము. వేఁగి, విజయవాడ, రాజమహేంద్రవరము కొంతకొంతవఱకు వేంగీదేశమునకుఁ జాళుక్యుల రాజధానులుగా నున్నట్లు కాన్పించును. చళుక్యభీముని కాల ములో నాతఁ డీరాజ్యమును విశాఖపట్టణమందలి యెలమంచిలిలోనుండి పాలించినట్లు లిదివఱకే చెప్పియుంటిని. మొదటివ్యాసము చివరను శ్రీ రెడ్డిగారు "కాని శ్రీనాథకవి సార్వభౌమునంతటి చాళుక్యభీమకవి కావ్య ము లాంధ్రసారస్వత దురదృష్టమువల్ల కాలగర్భమున దాఁగియున్నవను టకంటె మిగిలిన సాక్ష్యము లేదు" అనువాక్యమును లిఖించినారు. తగిన సాక్ష్యము లేదని తలంచియు రెడ్డిగారు కారణాభాసములతో నిట్టి యపూర్వ సిద్ధాంతమును బ్రకటించుట సాహసమని నాయభిప్రాయము.

ఏ తకమహాశయులారా? చళుక్యభీమనృపాలుండు కవియు నందు నను దేశీకవితఫుట్టించిన ప్రథమాంధ్రకవియు నగుట వాస్తవమే యైనచో నింతటి యుత్కృష్టవిషయము నాతఁడు తన శాసనములలోఁ జెప్పికొనియే యుండును. ఆతనిసంతతివారైనను దమశాసనములలో దాని నగ్గడించియే యుందురు. అట్టిదేదియుఁగానరాదు. వేయేల! రాజరాజనరేంద్రుని ముత్తాతకుఁ దాతయగు నీతనికిట్టి ప్రశస్తియే యున్నచో నన్నయభట్టారకుఁడే తనభారతమున దానిని బేర్కొనియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని మనుమలు తమశాసనములలో నాతని భారతకృతిపతిత్వమును "ఆంధ్రీచకార" అను విశేషణముతో నుగ్గడించిరికదా! పూర్వకవులొక్కరయినఁ జాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్రకవియైనచో నాతనిని బేర్కొనకుందురా! ఇది కేవలము నేఁడు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారి మేధోరంగమునుండి యుద్భవించిన యద్భుతాపూర్వవృత్తాంతమేగాని యందులో సత్యము కించిత్తయిన లేదనియే నానిశ్చితాభిప్రాయము. విజ్ఞులు విశేషవిమర్శన మొనరించి యథార్థమును నిర్ణయింతురుగాక! "పృథ్వీ నృపతులు నూతనప్రియులుగారె" "క్రొత్త యొకవింత ప్రాఁత యొకరోఁత" యను నానుడులను విపరీతముగ గ్రహించి, శ్రీమంతులు ధీమంతులునగు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారిట్టి యాకాశహర్మ్యనిర్మాణములకయి తమ ధీసంపత్తులను వినియోగింపక సక్రమము సత్యసమ్మతమునగు సాహిత్యవిమర్శనమునకయి వానిని వినియోగించి చరితార్థు లయ్యెదరుగావుతమని సుహృద్భావముతో మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీమహిశూరమహారాజకృష్ణరాజేన్ద్ర సార్వభౌమస్మృతిః

కావ్యకలానిధి చిదమ్బరశాస్త్రి,
మైసూరుసంస్థాన శతావధానీ.

శ్లో. దాతా రసజ్ఞః కవికల్పశాఖీ కర్ణాటకక్ష్మాతలసార్వభౌమః ।
కృష్ణప్రభు ర్య ద్దివమభ్యగా త్త త్సుధీజనానాం దురదృష్టమేవ.

శ్లో. ఇక్ష్వాకు స్స ధరాపతిః కృతయుగాలఙ్కారభూతో గతో
రామో దాశరథి ర్గతస్స భగవాం స్త్రేతాయుగాలఙ్కృతిః ।
రాజా ధర్మతనూభవోఽపి చ గతస్స ద్వాపరాలఙ్కృతిః
శ్రీమాఙ్ కృష్ణమహీపతిః కలియుగాలఙ్కారభూతో గతః.

శ్లో. సన్తి క్షితీన్ద్రా బహవో ధరిత్ర్యాం
తేషాం కథాఽనేకవిధా తథాఽఽస్తామ్ ।
కృష్ణప్రభో ర్విశ్వజనీనగాథా
స్సచేతన శ్చేద్భువి విస్మరేత్కః.

శ్లో. సత్యవ్రతం కృష్ణవిభోస్స్మృతం చేన్న విస్మయం కస్య తనోతి జన్తోః ।
తత్తాదృశః క్ష్మాతలసార్వభౌమో గతో దివం హన్త విధే ర్బలేన.

శ్లో. ధర్మాణాం పరిరక్షణేఽపి తదనుష్ఠానేఽపి బద్ధాదరః
ప్రాయస్సమ్ప్రతి దృశ్యతే జనపతిః కృష్ణప్రభో ర్నేతరః ।
తస్మిన్ రాజకులోత్తమే గతవతి స్వర్గం విధేరాజ్ఞయా
ధర్మా నిశ్శరణాః కథం పర మితస్థాస్యన్తి హన్త క్షితౌ.

శ్లో. స్వభావసిద్ధం నిధనం న శక్తో విలఙ్ఘితుం కోఽపి కుతో విషాదః ।
కృష్ణప్రభో శ్శాశ్వతకీర్తికాయః ప్రమోదహేతు ర్భవతాజ్జనానామ్.

సంస్కృతకవయిత్రులు—మఱికొందఱు.

(ఈయూణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు, యం. ఏ.)
ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకులు, పిఠాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

అవతరణిక—

'జనవాణి జన్మదినసంచిక' (ఆగష్టు 1937) లో 'వికటనితంబ' యను కవయిత్రినిగూర్చి నాఁటికి లభించినపరికరములతో నొకవ్యాసము ప్రకటించితిని. తరువాత 'సచిత్రాంధ్రవారపత్రిక' (సంపు. 30. సంచిక ౧౫. డిసెంబరు 1937) లో నామెనుగూర్చిన విశేషాంశములను, ఫల్గుహస్తిని, ప్రభుదేవి, సుభద్ర, జఘనచపల, ఇందులేఖ యను కవయిత్రీపంచకము'నుగూర్చి మఱియొక 'సందర్భము'ను బ్రచురించితిని. పిమ్మట 'జనవాణి' ('ద్వితీయజన్మదినసంచిక'—ఆగష్టు 1938) లో 'మారుల, మోరిక, చిన్నమ్మ, నాగమ్మ' యను నలువురు సంస్కృత స్త్రీకవులఁగూర్చిన యుపన్యాసమును బ్రచురించితిని. కుతూహలము గలపాఠకు లాయాసంచికలను బరిశీలించెదరుగాక! ఇటనాలుగురు కవయిత్రులనుగూర్చి వివరింపఁబడును.

11. లక్ష్మీదేవీఠాకురాణి: (క్రీ. 15 వ శతాబ్దము)

ఈమె మిథిలాధినాథుఁడై, క్రీ. 15 వ శతకమున రాజ్యపాలన మొనరించిన శివసింహప్రభువుయొక్క పట్టమహిషి. చక్కనికవయిత్రి. ఈమె పద్యములు రెండుమాత్రము లభించినవి. అందు మొదటిశ్లోకము ద్వాదశరాసులనామముల నిమిడ్చి యెట్లు మనోజ్ఞముగా రచించెనో గమనింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'ఆక్రాన్తా దశమధ్వజస్యగతినా, సమ్మూర్ఛితా నిర్జలే
తుర్యద్వాదశవద్, ద్వితీయమతిమ, శ్శైకాదశాభస్తనీ
షా షష్ఠీ కటిపఞ్చమీ చ, నవమభ్రూ, స్సప్తమీవర్జితా
ప్రాప్నో త్యష్టమవేదనాం, త్వ మధునా తూర్ణం తృతీయో భవ'.

వివాహోచితవయస్క యయ్యు నవివాహితయై మదనశరవిద్ధయగు నొకానొకస్త్రీయవస్థ యిట వర్ణింపబడెను.

కాంచీపురసమీపమునందలి అగరంగ్రామవాసియగు ఏ. యం. శ్రీనివాసాచార్యపండితుడుకూడ నిట్టిచమత్కారము జూపుచురచించిన యీక్రిందిపద్యము నవలోకింపదగును.

౧. శ్లో. 'మేషారోహనిభం నిరీక్ష్య వృషభం మత్వాత్వయా ద్వన్ద్వభా
వాప్త్యై కర్కటకత్ ప్రతీపగమనా సింహావలగ్నాఞ్చితా
కన్యా సా వతులాపి వృశ్చికసమైర్బాణై ర్ధనుష్యర్పితై
రాముక్తా మకరధ్వజేన కలితా, కుమ్భస్తనీ మీనదృక్.'

౨. శ్లో. 'చపలం తురగం పరినర్తయతః
పథి పౌరజనాన్ పరిమర్దయతః
నహి తే భుజభాగ్యభవో విభవో
భగినీభగభాగ్యభవో విభవః'—('లక్ష్మీశాకురాజ్ఞ్యాః.')

---

† ఈపద్యమునకు పాశ్చాత్యసంస్కృతవిద్వద్వతంసుడగు గ్రియర్సన్ పండితుడు (Dr. G. A. Grierson) ప్రాచీనభారతీయవిజ్ఞానవిచారకమగు 'ఇండియన్ అంటిక్వెరీ' (Indian Antiquary, Vol. XV. p. 318) అను మాసపత్త్రికలో జిరకాలముక్రిందటనే యొసగిన యాంగ్లభాషానువాదము మాత్ర మిట నుల్లేఖింపబడును. సహృదయు లూహించుకొందురుగాక.

'Attacked with the severe onslaught of the God of Love is she; distraught like a craft or a fish in a dry place is she; Oh! thou bull-minded one, the damsel, round of arms as a water jar, with arched eye-brows (the destined wife of thou who art like a shop-keeper's wife who plies the scales (who has no equal). She feels pain like that of a scorpion bite. Surely, let the resu't of married life relieve her'.

పై శ్లోకము 'సూక్తిసాగర'మను నముద్రిత సుభాషితకోశమున మనకవయిత్రి కృతముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యాంధ్రదేశమున నొక యితిహాస మీశ్లోకమునుగూర్చి వినవచ్చుచున్నది; యెంతవఱ కిది సత్యమో చెప్పఁజాలము.

ధారానగరాధినేతయగు భోజుని రాణి లీలావతీదేవి. ఈమెకు సైరంధ్రి కంచుకవతి. ఈమె కూఁతురు కాంచనమాల. ఈమెను రాజస్యాలకుఁడగు లీలావతిసోదరుఁడు వలచి యొకనాఁ డతిదౌర్జన్యమున నామెను దనగుఱ్ఱముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండెను. వేశ్యయైనను గాంచనమాల కాతనిపొడ గిట్టదు. కాళిదాసుఁడను కవిపై నామెకుఁ బ్రేమ మెండు. దైవయోగమునఁ గాళిదాసకవి వారికెదురుపడి పైశ్లోకముచే రాజస్యాలకుని నిపుణముగా నుపాలంభించి, యామెను వాని చేతి నుండి విడిపించెనఁట.†

(దారికడ్డువచ్చిన పురజనులను గొట్టుచు నిపుణముగా గుఱ్ఱపుస్వారిచేయు నీవైభవము నీసోదరియందు మక్కువకలిగియుండు నామె భర్తయొక్క దాక్షిణ్యావిశేషమునఁ గలిగెను గాని నీభుజబలమువలనఁ గలిగినది కాదని భావము.)

12. త్రివేణి: (క్రీ. 1817-1883)

దాక్షిణాత్యవిదుషీరత్నము, కవయిత్రి, బహుగ్రంథకర్త్రి. ఉదయేంద్రపురవాసి, 'యాదవరాఘవపాండవీయ' మనుత్ర్యర్థకసంస్కృత కావ్యరచయితయునగు అనంతాచార్యుల పుత్రిక. శ్రీపెరుంబూదూరు

---

† ఈపద్యమును గథను శ్రీ చిలకపాటి రామానుజశర్మగారు 'కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము'న (119-122 పు.) నుదాహరించియున్నారు. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన కాళిదాసకవి సుప్రసిద్ధరఘువంశాదికృతికర్త కాఁడనియుఁ, దన్నామసామ్యముగల వేఱొకకవి కావచ్చుననియుఁ, బ్రఖ్యాతుఁడగు కాళిదాసమహాకవికంటె భోజుఁడు కొన్నివందల సంవత్సరము లర్వాచీనుఁడనియు నెఱుఁగఁ జనును. శర్మగారినాటకమునఁ బై పద్యమున కించుక పాఠభేదము గలదు: 'చపలం'—'చతురం', 'భుజభాగ్య' 'భుజవీర్య' (కాళిదాస చరిత్రప్రకరణము—కపాలిముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1908.)

పట్టణవాసియగు ప్రతివాదిభయంకర వేంకటాచార్యులీమె భర్త. ఈమెకుఁ ద్రివేణియను నామము నిడుటకు హేతు వేమన—కావ్యమును నదితోఁ బోల్చుట ప్రాచీనకవిసంప్రదాయము.

కవిరాజసూరి 'రాఘవపాండవీయము'న

'శ్రీమద్రామాయణం గఙ్గా, భారతం సాగరో మహాన్
తత్సంయోజనకార్యజ్ఞః కవిరాజభగీరథః
మనోజ్ఞరామాయణభారతాఖ్య
భాగీరథీసాగరసంనిపాతే
స్నాతః ప్రసర్పన్త్వవగాహలీలా
మస్మిన్నఘచ్ఛేదిని కావ్యతీర్థే.'—1 స. ౪౧, ౪౪ ప.

అని రామాయణమును గంగానదితోఁ బోల్చియున్నాఁడు. ఇట్లే యనంతాచార్యకవి భారతభాగవతరామాయణములను మూఁడుకావ్యనదులను (గంగాయమునాసరస్వతులు ప్రయాగలో సంగమము నందినట్లు) 'యాదవరాఘవపాండవీయ'మను తనకావ్యమున సమ్మేళనము చేసెను. త్రివేణీసంగమమువలెఁ బవిత్రమగు తనకావ్యరచన పూర్తియగుటతోడనే యాతనికిఁ బుత్రికాలాభము కలిగెనఁట. అందువలన నీకన్యామణికిఁ ద్రివేణియను పేరొసఁగఁబడెనఁట. వివాహమునకుఁ బూర్వమే యీమెకవితాప్రజ్ఞ ప్రస్ఫుటమగుచుండెనఁట! జగద్విఖ్యాతకీర్తి నందిన సరోజినీదేవి కడుబాల్యముననే 8000 పాదములుగల యాంగ్ల కావ్యమును రచించెనని తెలిపినచో బాలకవయిత్రియగు త్రివేణిప్రజ్ఞ మనకంత విడ్డూరముగాఁ గన్పట్టదు. వివాహానంతరము భర్తృచరణారవిందముల సన్నిధి నీమె దర్శనములఁ బఠించెను. ఏకైకపుత్త్రుఁడు తనకన్నులయెదుట చనిపోవుటచేతను, భర్త యకాలమృతినందుటచేతను నీమె వైరాగ్యము చెంది సన్న్యాసినిగా జీవితశేషమును వెళ్లఁబుచ్చెను.

ఈమె రచించిన 'హారతిపంచకము'ను విని యానందించి యచ్చటి 'జిల్లాకలెక్టరు' ఆప్రాంతముల దొరకిన కొన్నివిగ్రహముల నీమెకొసఁగెను. ఈవిగ్రహములఁ బ్రతిష్ఠించుటకై యీమె యొకయాలయమును

నిర్మింపఁదలఁచి తిరువాన్కూరుసంస్థానమున కరిగెను. అక్కడ నీమె విశేషముగా సత్కరింపఁబడెను. మైసూరుసంస్థానప్రధానామాత్యులగు దివాన్ రంగాచార్యులువారికి నీమెయెడ విశేషగౌరవ ముండెడిది. వారి సమాదరణమువలననే యీమె యాలయనిర్మాణమును గొనసాగింపఁ గలిగెనఁట. ఈకవయిత్రి రచించిన గ్రంథము లనేకములు గలవు. ఎట్టి క్లిష్టసమస్యలనైన నాశువుగాఁ బూరించుటయందీమె కసదృశప్రజ్ఞ కలదు. సంస్కృతస్త్రీకవులలో నీమెరచించినన్ని కావ్యముల మఱెవ్వరును రచించియుండ లేదు. ఏకావ్యప్రసూనములచే నీమె సంస్కృతశారదారాధన మొనరించె నన—

అ. స్తోత్రాత్మకములగు కావ్యములు—

౧. లక్ష్మీసహస్రము. ౨. రంగనాథసహస్రము.

ఈరెండును వేదాంతదేశికుల 'పాదుకాసహస్రము'ను, వేంకటాధ్వరి 'లక్ష్మీసహస్రము' నాదర్శముగాఁ గొని రచింపఁబడియుండును.

ఆ. రసగర్భములగు లఘుకావ్యములు, ((Lyrical poems.)

3. శుకసందేశము. † ౪. భృంగసందేశము. †

ఇ. మహాకావ్యములు—

౫. రంగాభ్యుదయము. ౬. సంపత్కుమారవిజయము.

ఈ. నాటకములు—

౭. రంగరాట్సముదయము. ౮. తత్త్వముద్రాభద్రోదయము.

ఇందీకడపటిగ్రంథము కృష్ణమిశ్రుని 'ప్రబోధచంద్రోదయము' వలెను, వేదాంతదేశికుల 'సంకల్పసూర్యోదయము'వలెను నాధ్యాత్మికవిషయవిచారకమగు (Allegorical) రూపకము.

13. లక్ష్మీరాజ్ఞి—(క్రీ. 19 వ శతాబ్ది.)

ఈమె కడతనాడు, ఇకవలం, కొవిలోగం ('Kadathanadu, Ikavalam, Kovilogam') అను మలబారుదేశమునందలి పట్టణ

† ఈనామములతో నితరకవులు రచించిన సంస్కృతకావ్యములను గూర్చి మదీయ 'సంస్కృతదూతకావ్యచరిత్రము' (1937) ను జూచునది.

ములకు రాణి. క్రీ. 1890 ప్రాంతముల జీవించియుండెను. ఈమె 'సంతానగోపాలకావ్య' మను మూఁడు సర్గములకావ్యమును నిర్మించెను. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమునను, హరివంశమునను గానవచ్చు సీకథ యిందలి యితివృత్తము—

ఒకానొక బ్రాహ్మణుని కొడుకులు పదిమందియు నొకరివెనుక నొకరు చనిపోవుట. అర్జునుఁడు కడపటిశిశువును రక్షించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, విఫలుఁడై యగ్నిప్రవేశము చేయనెంచుట. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడాతనిని వారించి, చనిపోయిన పదిమందిశిశువులను వైకుంఠమునుండి తీసికొనివచ్చి, బ్రాహ్మణు ననుగ్రహించి, యర్జునుని రక్షించుట.

ఈకావ్యమునఁ దృతీయసర్గము యమకప్రచురముగా నుండును.

14. జ్ఞానసుందరి: (క్రీ. 19-20 శతాబ్దములు.)

ఈమె వేశ్య, కుంభకోణనివాసిని. 1910 వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గాలధర్మమునందెను. శ్రీవత్సగోత్రజులగు కుప్పుస్వామిశాస్త్రివర్యుల శిష్యురాలు. ప్రసిద్ధకవయిత్రి. ఈమెవక్తృత్వనైపుణిని, బద్యపఠనకౌశలమును, గానకళాప్రావీణ్యమును జెవులార విని, యామె నాట్యమును గన్నులారఁ గాంచి యమందానందము నందిన వృద్ధులనేకులు నేఁటికిని దాక్షిణాత్యమండలముల యందున్నట్లు తెలియుచున్నది. మధురానగరవాసియగు ఆర్. ఫిషర్ (R. Fisher) అను నుత్తమన్యాయవాది (బారిష్టర్) యీామెకుఁ బ్రధానాశ్రయుఁడఁట. ఈమె తనకవితాప్రావీణ్యమును మైసూరుసంస్థానమునఁ బ్రదర్శించి, యా మహారాజుచే 'కవిరత్న' బిరుదముచే సన్మానింపఁ బడెను. తా ననేకగ్రంథములను రచించిన ట్లామెయే చెప్పుకొనెను. కాని వీనిలో 'హాలాస్యచంపువు' †మాత్రము లభించినది. ఇందాఱు స్తబకములు గలవు. మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశుల వివాహాదికవృత్తాంత

† శ్రీ విద్యాముద్రాలయమున ముద్రితము, కుంభకోణము, 1906.

ము లిందు వర్ణింపఁబడెను. ఈమెకవిత ప్రాయికముగా ననుప్రాసప్రచు రముగా నుండును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు:

౧. శ్లో. 'మధురీకృతగరళత్వాత్ మధురాభిఖ్యా తదాది సా నగరీ
నిజసీమస్థఫణిత్వాత్ విభాతి హాలాస్యనామత శ్చేహ.'

పై పద్యమున మధురకు హాలాస్యపురమనియు, మధురాపుర మనియు, నామములు గల్గుటకు హేతువు నిరూపింపఁబడెను.

౨. శ్లో. 'తస్యా లలాటలీనస్వాహాపతిరివ శాన్తసన్తాపః
రేజే కుఙ్కుమతిలకవ్యాజా న్నూనం బుధా హి కాలవిదః.'

ఈమెశయ్య యంతసరళముగా నుండదు గాని, యీామెకుఁగల గీర్వాణభాషాప్రౌఢి తత్కావ్యమునఁ బ్రస్ఫుటమగుచుండును.

15. శ్రీ దేవీ బాలరాజ్ఞి—

పేరునుబట్టి యీామె రాణియని యూహింపఁజనును. ఈమె దేశ కాలములు ప్రకృతము తెలియవచ్చుటలేదు. ఈకవయిత్రి శ్రీమద్భాగవ తమునందలి కథలను గైకొని 'చంపూభాగవత'మను కృతిని రచించెను. భాగవతమును సంస్కృతమునఁ జంపువుగ రచించిన కవీంద్రు లనేకులు గలరు. వారినామముల నిటఁ జేర్కొందును. ౧. అనంతనారాయణ పుత్త్రుఁడగు చిదంబరకవి. ౨. కుమారడిండిమునితనూజుఁడగు మూఁడవ రాజనాథుఁడు. 3. వెల్లాలకులోత్పన్నుఁడు నాంధ్రదేశీయుఁడు నగు అభి నవకాళిదాసకవి. ర. అభినవకాళిదాస-గోపాలశాస్త్రి. ౫. కొల్లూరి రాజశేఖరకవి, ఆంధ్రదేశస్థుఁడు. ౬. భారతచంపువును రచించిన అనంత భట్టు. ౭. రామభద్రకవి.

16. రాధాప్రియ—

ఉత్కలదేశమున (ఒరిస్సా) నొక మహారాజును, రఘునాథదేవ వర్మతనూజుఁడునగు విశ్వనాథదేవవర్మకుఁ బట్టపురాణి కవయిత్రి రాధా ప్రియ. భార్యాభర్త లిరువురును గలిసి 'రాధాగోవిందశరద్రాస'† మను

† 11 వ ప్రచురణము, ఉత్కలసాహిత్యముద్రాలయము, అత్ఘర్ (Athgurh, Orissa) 1917.

* 'రాధాప్రియ' వ్యాఖ్యతో ముద్రితము, ఉత్కలముద్రణాలయము, కలకత్తా, 1915.

పద్యకావ్యమును రచించిరి. ఇందు రాధాకృష్ణుల శరత్కాలరాసక్రీడలు వర్ణింపఁబడెను. రాజకవి యగు విశ్వనాథదేవవర్మ రుక్మిణీకృష్ణులవృత్తాంతమును 'రుక్మిణీపరిణయము'* (చరితము) అను నామముతో 11 సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పట్టమహిషి, విద్వత్కవయిత్రీమతల్లియునగు రాధాప్రియ భర్త రచించిన మహాకావ్యమునకు 'రాధాప్రియ'యను నొక ప్రౌఢవ్యాఖ్యను రచించెను. సంస్కృతభాషావాఙ్మయములలోఁ గఠోరవ్యవసాయ మొనరించిన నారీమణులే బహువిరళము. అందును గృతినిర్మాణదక్షులగు విదుషీమణు లింకను విరళము. అట్టియెడ భార్యాభర్త లిరువురును సంస్కృతమునఁ జక్కని పాండితిని బడసి కవితాపాండితీస్ఫోరకములగు గ్రంథముల రచించుట యద్భుతానందజనకముగా నున్నది. క్రీ. 17 వ శతాబ్దిలో వంగదేశమున మహాపండితుఁడగు కృష్ణనాథుఁడును, విదుషీమణియగు నాతని ధర్మపత్నియుఁ గలిసి 'ఆనందలతిక'యను చంపువును సంస్కృతమున రచించిరి. 18 వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశమున విలసిల్లిన ఘనశ్యామవిద్వత్కవియు నాతని ధర్మపత్నులు విదుషీమణులునగు సుందరి, కమలయుఁ గలిసి రాజశేఖరుని 'విద్ధసాలభంజిక'కు వ్యాఖ్య రచించినట్లు ఘనశ్యాముని వాక్యమును బట్టి తెలియుచున్నది.

ఉపసంహృతి—

కాలాంతరమునఁ దక్షిణ గీర్వాణకవయిత్రులంగూర్చిన వ్యాసములు ప్రచురింపఁబడును. సంస్కృత కవయిత్రులంగూర్చి డాక్టర్ మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులుగారు(యం.ఏ., యం ఎల్., పి హెచ్ డి) డాక్టర్. వి. రాఘవన్, డాక్టర్. యతీన్ద్రవిమలచౌధురి, (యం. ఏ., పి. హెచ్ డి.) మొదలగు విజ్ఞులు వ్రాసిన గ్రంథములు నాకెంతయు నుపయోగించినవి.

ఉపోద్ఘాతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రకటించిన ఛందోలక్షణగ్రంథములలో లక్షణసారసంగ్రహమును మిక్కిలి విలువగలగ్రంథమని చెప్పనగును. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతకు మున్నే లాక్షణికులుగాని యాలంకారికులుగాని తమగ్రంథములలోఁ జెప్పని నాటకలక్షణముల నీకవి తెలిపియున్నాఁడు. మఱియు నేఁటిదనుక నాంధ్రకవిపండితలోకమునఁ బ్రచురప్రచారముననున్న యప్పకవీయమునకు నీగ్రంథము కొంతవఱకు మూలమని చెప్పినచో నీగ్రంథప్రాశస్త్యము తేటపడకమానదు. కావునఁ బరిషత్తువారీగ్రంథముఁ బ్రకటించి యాంధ్రకవిపండితులకే కాక, ఛందోలక్షణపరిణామము నెఱుఁగఁగోరు విమర్శకులకుఁగూడ దీనిని నుపాదేయముగ నొనరించినారు.

పరిషత్తున కీగ్రంథమునకు మాతృకయొక్కటియే చిక్కినది. ఇప్పటికి రమారమి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట, కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులవారీలక్షణసారసంగ్రహమును హరిభట్టురచితమగు నుత్తరనారసింహపురాణమును బరిషత్తునకై మైసూరు దొరతనమువారియొద్దఁ గొనియుండిరి. వీనిలో నుత్తరనారసింహపురాణ మిూవఱకే పరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన లక్షణసారసంగ్రహము పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున 4141 వ సంఖ్యగలది. ఇం దిరువదియాఱు తాళపత్రములు గలవు. పత్రమునకుఁ దొమ్మిదిపంక్తులు. వ్రాఁత చక్కఁగ నున్నది. గ్రంథాంతమున "శ్రీమత్త్యాదిరీశాయనమః శ్రీసూర్యనారాయణాయనమః శ్రీశారదాంబాయైనమః శుభమస్తు శ్రీమత్త్యాదిరీనృసింహస్వామి సత్కృపను చిత్రకవి బుచ్చయాచార్యులతంముడు రామాచార్యులు వ్రాసిన లక్షణసారసంగ్రహమునకు శుభమస్తు. దుర్ముఖిసంవత్సర పుష్య శు ౩ల్లు" అనికలదు. లక్షణసారసంగ్రహమునేకాక యుత్తరనారసింహ

పురాణమును గూడ వ్రాసిన దీ రామాచార్యులే యని యాగ్రంథతాళ పత్రమాతృక చివరఁగల యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"క. ధర శుభకీలకసంవ
త్సరమున శ్రావణమునందుఁ దగఁ జిత్రకవీ
శ్వరు బుచ్చయార్యు తమ్ముఁడు
వరమతి నరసింహు కథయు వ్రాసెను వేడ్కన్."

ఈగ్రంథముల వ్రాసినయాతఁడు కేవలవ్రాయసకాఁడు మాత్ర మే కాక, కవియై యున్నాఁడు. ఈతఁ డనంతపురమండలములోని ఖదిర నివాసుఁడై నట్లు పైవ్రాఁతవలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రఘునందనవిలాసము లేక భోజభూపాలీయ మను పేర చంపూరామా యణమును దెలిఁగించియున్నాఁడు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున నాగ్రం థము కలదు ఇందుల గద్యమున నీతనియింటిపేరు 'విక్కిరాల' అని కలదు. చిత్రకవి యాతని బిరుదనామము కావచ్చును; కావున లక్షణసారసంగ్ర హాకర్తయగు చిత్రకవి పెద్దనయు నీతఁడును నొక్కవంశమువారని యూ హింపఁజనదు చిత్రకవి పెద్దన యాజ్ఞవల్క్యుఁడు. చిత్రకవి రామాచా ర్యులు వైష్ణవుఁడు.

ఈ లక్షణసారసంగ్రహము తాళపత్రములు మిక్కిలి ప్రాఁతవియగు టచే నందు సూచింపఁబడిన దుర్ముఖిసంవత్సరము మొన్నటిదిగాక యా పైదాని పై దుర్ముఖి యగును. కావున నిది యిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరములపూర్వమే వ్రాయఁబడినదని చెప్పనొప్పును.

గ్రంథకర్త చిత్రకవిపెద్దన శుక్లయజుశ్శాఖీయుఁడు.* కాత్యాయన సూత్రుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనియింటిపేరు తొలుత పార్శం చాలవారు. పెద్దననాఁటినుండి వీరు చిత్రకవి వారైనారు. ఈవంశమునఁ బెద్దనతరువాతఁ బండితులు కవులును గూడ విలసిల్లిరి. వీరివంశవృక్షమిది.

---

* ఈతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడని వీరేశలింగకవికృతకవిజీవితములలో వ్రా యఁబడియున్నది. అది ప్రామాణికము. చూ. ద్వితీయభాగము. పుట. 293.

మంచిరాజు-(మాంచిరాజు) పార్శ్వంచాలవారు.

|

కాచన్న.

|

చెన్నన్న.

|

సర్వన్న-లక్ష్మమ్మ.

|

పెద్దన-(చిత్రకవివారు)

|

అనంతకవి-ఓబలాంబ.

|

వేంకటరమణకవి.

చిత్రకవి పెద్దన నల్లగట్ల యైలన్న దౌహిత్రుఁడు. కందాళయన్న గారి శిష్యుఁడు. శ్రీహనుమద్వరస్థిరసత్త్వవిత్వదక్షుఁడు. చిత్రకావ్యధనుఁడు. ఈతనికొడుకనంతకవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకుఁ డీకవ్రాసి, గండికోటదుర్గాధ్యక్షుఁడగు పెమ్మసాని చినతిమ్మానాయునిచే గౌరవింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు హరిహరశ్లేషోదాహరణము, సకలజీవసంజీవని, వంశావళి, ఇందుమతీపరిణయము మున్నగు గ్రంథములఁ బెక్కింటిని రచియించియున్నాఁడు. మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసమను విద్వత్కవికర్ణరసాయన సకలవర్ణనాపూర్ణ రామాయణము కుమారగురువిలాసమును రచియించియున్నాఁడు. అప్పకవి, సాంబవిలాసమునుండి నాలుగు పద్యముల నుదాహరించుటచేతనే యీతనిగ్రంథప్రాశస్త్యముఁ దెలిసికొనవచ్చును.

చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడు. ఈతఁడు హనుమంతుని కంకితముగ నొకశతకము రచియించినాఁడని యీగ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. గాని, యది యిప్పుడు కానరాకున్నది.

పెద్దన నివాసస్థలమేదియో తెలియరాలేదు; కాని లక్షణసార సంగ్రహమున" నుతవెలలూరీపురీ హనూమంతునకున్ (1-17) వెల్లలూరి హనుమన్మూర్తి (3-1) అని వెలలూరు పేర్కొనుటచే నిదియే యాతని నివాసమని యూహించుట సముంజసము. వెలలూరు కడపజిల్లాలో గండికోటతాలూకాలోఁ గలదు.[1] తొలుత వీరియింటిపేరు, వీరు పార్వంచాలలో నుండుటవలన నేర్పడియుండును. పార్వంచాల కర్నూలుజిల్లాలో నందికొటుకూరునకు నెనిమిదిమైళ్లదూరములో నున్నది. కావున వీరు మొదట పార్వంచాలలోనుండి యావెనుక పెద్దననాఁటికి వెలలూరు చేరుకొనియుందురు. పెద్దనకొడు కనంతకవి కడపమండలమునఁగల గండికోటదుర్గాధ్యక్షునిచే గౌరవింపఁబడియుండుటచే వీరు కడపమండలములోని గండికోటసీమలోఁగల వెలలూరిలో నెలకొనియుండిరని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది.

పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతములనున్న లాక్షణికుఁడని యీక్రింది పద్యముచేత నిరూపింపవచ్చును.

ఉ. ప్రఖ్యాతవరప్రసాదకవితాఢ్యుని వేములవాడభీము, న
యుఖ్యాతభక్తివిస్ఫురదనంతు, ననంతు, కవిత్వలక్షణా
ధ్యక్షులఁ గాచిరాజు బసవార్యుని, భైరవు నూత్నదండి వా
గ్విలక్షణకర్త నేతయగు వెల్లఁకి తాతబుధేంద్రు నెన్నెదన్. 1-3

పైనిఁ బేర్కొనినవారలలో 'నూత్నదండి' కేతన యాంధ్ర భాషాభూషణమను వ్యాకరణము మాత్రమే రచియించియున్నను ఛందోలక్షణకారులతోపా టాతని పేర్కొనుట యాతనియందుఁగల ప్రత్యేకగౌరవముచేనని తెలియవలెను. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1250 ప్రాంతమువాఁడు. పైవారిలోఁ గాలక్రమమున వెల్లంకి తాతంభట్టు కడపటివాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువాఁడు. పెద్దనను క్రీ. శ. 1570 ప్రాంతమువాఁడగు లింగమకుంట తిమ్మన తనసులక్షణసారమున నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

1 Sewell List of Antiqnities Page 260
2 do. Vol. II Page 89

చ. అనుచు నదేమొకో మును రచించిన లక్షణసారసంగ్రహం
బెనయ వచించె జిత్రకవి పెద్దన లెస్సవు వోధు వోధ్రుశ
బ్దనయతఁ గానరో వినరొ లక్షను లెంతయు ధన్యులయ్యు వే
ల్గిన భ్రమఁ గాంతు రాత్మల నొకానొకచోటఁ బరాకుఁ గ్రమ్మఁగన్.[1]

కావునఁ జిత్రకవి పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁ డనుటకు సాధనము లనేకములు గలవు. పెద్దన కందాళయన్నగారి శిష్యుఁడు. ఈ కందాళయన్నగారు కంచాళ యప్పగారి తండ్రి. కంచాళయప్పగా రాకాలమున మహాప్రసిద్ధిఁజెందిన వైష్ణవాచార్యులు. పాండురంగమాహాత్మ్యకృతిపతి విరూరివేదాద్రికిని, చిత్రభారతకృతిపతి ఘౌనుములపల్లి పెద్దనామాత్యునకును వైజయంతీవిలాసకృతికర్త సారంగు తమ్మయకవికిని గురువులై విలసిల్లినవారు. ఈకృతికర్తలు కృతిభర్తలును, క్రీ. శ. 1550, 1560 ప్రాంతములలోనుండి యొకజడముడిలోనివారని చారిత్రకముగ నిరూపింపవచ్చును. మఱియు కందాళ యన్నగారిని చెప్పిన శాసనము క్రీ. శ. 1522 నాఁటిది తిరుపతిదేవస్థానమునఁ గలదు[2]. ఆతని శిష్యుఁడగు పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్ప వచ్చును.

ఈగ్రంథమున లక్షణములేగాని లక్ష్యములు లేవు. కాని లక్ష్య లక్షణములుగల గ్రంథ మీపెద్దనకవిది యీపేరితో నున్నదేమో యని యీక్రింది వ్రాఁతలవలన నూహింపనై యున్నది.

క్రీ.శ. 1909 వ సంవత్సరమున నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును బ్రకటించి దాని పీఠికలో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

"ఈకవి ప్రఖ్యాతుఁడు కాకపోవుటకుఁ గారణము. "బహుళ్లో సామాన్యమతిత్వేన తేషాం పరిగ్రహే లోకే, కామంగతా ప్రసిద్ధిం సామ్రా

1 ఈసందర్భమున చూడుఁడు లక్షణసారసంగ్రహము ద్వితీయాశ్వాసము, 8 పద్యము.

2 T. T. Devastanam. Archelogical Report Page 217.

స్యైకవయః అతఏవ" అని యూహింపవలయును. అయినను కుమార సంభవము లోని పద్యము 'ఆథర్వణచ్ఛందము పెద్దనలక్షణసారసంగ్రహము, కవిసంజీవని, రత్నాకరము, లక్షణశిరోమణి వీనిలో నుదాహరింపఁ బడినవి. (పుట 3.)

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములో ౬ వ ఆశ్వాసమునుండియు రత్నాకరకర్త ౮ వ యాశ్వాసమునుండియుఁ బద్యము లుదాహరించి యున్నారు. ఇందఱుఁజూచిన కృతి నేఁటి కెట్లు క్రొత్తదగును?" (పుట ౪)

లక్షణసారసంగ్రహము పెద్దనదియని స్పష్టముగఁ గవిగారు తెలుపుచుండుటచేతను, వేఱొక పెద్దనరచియించినది మనకు నేఁటివఱకు లభ్యము కాకుండుటచేతను కుమారసంభవపీఠికయం దుదాహృతమైన దిపుడు పరిషత్తుప్రకటించిన గ్రంథమేయని యూహించుట సమంజసము గదా! అట్లయిన నిందు లక్షణము లేగాని లక్ష్యములు లేవు. కవిగా రుదాహరించినది వేఱొకలక్షణసారసంగ్రహమగునా యని సందేహించుచుండ నాసంవత్సరముననే తాము ప్రకటించిన క్రీడాభిరామపీఠికయం దీసందేహమును వారే తీర్చివైచిరి. "అప్పకవి శ్రీనాథుని వీథినాటకములోనివని యుదాహరించిన రెండుపద్యములను చిత్రకవిపెద్దన వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివనియె యుదాహరించెను." పుట (ii) "చిత్రకవిపెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుఁడు, గణపవరపు వేంకటకవి, జగన్నాథుఁడు వీరందఱును వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివనియె యుదాహరించి యున్నారు." పుట (v) సీతారామాచార్యులువారు శబ్దరత్నాకరమున ననేకదోషములు గూర్చిరి. అది యట్లుండ నప్పకవీయప్రతులలోఁ దక్కఁ దక్కిన లాక్షణికులు-అనఁగాఁ జిత్రకవిపెద్దన, రామన గణపవరపు వేంకట కవి కూచిమంచి తిమ్మకవి, కిళాంబి వేంకటాచార్యుఁడు లింగముగుంట తిమ్మకవి, కస్తూరి రంగకవి లక్షణదీపికాలక్షణసారగ్రంథకర్తలు "కుసుమం బెట్టిన" యనియే యుదాహరించిరి. చిత్రకవిపెద్దన "పస నెవ్వాఁడు". అను

టకు "అప్పసమెవ్వాఁడు" అనివ్రాసి యప్పసమనుటకు నాశ్చర్యమర్థమని యిది దేశ్యపదమని వ్రాసియున్నాఁడు (viii)

ఇంత కంఠోక్తిగ నొకచో లక్షణసారసంగ్రహగ్రంథమును వేఱొకచోఁ జిత్రకవిపెద్దనను బెక్కుతడవ లుదాహరించుటయేగాక చిత్రకవి పెద్దనగ్రంథమునఁగల పాఠభేదమునుఁగూడ శ్రీ కవిగారిచ్చియుండుటచే లక్ష్యములు గలిగియున్న చిత్రకవిపెద్దన లక్షణసారసంగ్రహము వారు చూచినట్లు నిర్వివాదముగా నేర్పడుచున్నది. అట్టిగ్రంథ మున్నచో దానిని యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి కొసఁగి శ్రీ కవిగారు వాఙ్మయజిజ్ఞాసువులగు మాబోంట్లకు నుత్సాహము గలిగింతురుగాక !

లక్షణసారసంగ్రహమునకును అప్పకవీయమునకుఁగల సంబంధముఁగూర్చి వివరించినచో నప్పకవీయమునకు లక్షణసారసంగ్రహమెంత వఱకు మూలమైనదో తెలిసికొనవచ్చును.

1. కాలక్రమము ననుసరించి చూచినయెడల నప్పకవికంటె చిత్రకవి పెద్దన పూర్వుఁడుకావున నాతనిగ్రంథము నప్పకవి తొలుత గ్రంథావతారికయందుఁ బేర్కొనినాఁడు. పుట 12.

2. ద్వితీయాశ్వాసమున రేఫాక్షరసీసమాలికయందు "తాళ్లపాకాన్వయోదధిపూర్ణధవళదీధితి వేదతిరుమలదేశికుండు, మొదలైనవారలు మునుపు రచించినయవి యెల్లఁజాలవా యనఁగవలదు."

పైనిఁజెప్పిన 'మొదలైనవానిలోఁజిత్రకవిపెద్దన యొకఁడు. లక్షణసారసంగ్రహము తృతీయాశ్వాసమున రేఫఱకారనిర్ణయము గలదు. అందలి సీసగీతములలోనున్న పదములపట్టికనే యప్పకవి కొలఁదిమార్పులతోఁ దనగ్రంథమున గ్రహించియున్నాఁడు. ల. సా. సం. పుట 83-93 అప్పకవీయము. 69-83.

3. తృతీయాశ్వాసమున యతులనుగూర్చి వివరించుసందర్భమున.

కం. భీమన పదిచెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువదినా

ల్గోమీఁదఁ గొందఱు కవి
గ్రామణు లిరువదియునేడు గావించి రొగిన్.

లక్షణసారసంగ్రహమున,

"యతులు గీతితారావళిగఁ జేతుఁ గృతుల లాక్షిణికులు మెచ్చ"
నని యిరువదియేడు గీతములలో నిరువదియేడు యతులనిచ్చియుండుటచే నప్పకవి సూచించిన లాక్షిణికుఁ డీతఁడే యగునుగదా! మఱియు రెండు పద్యములఁగూడ నుదాహరించియున్నాఁడు. చూ. దేశీయవిరతి- 19. ఎక్కటివడి. 26.

4. ఉదాహరణకావ్యలక్షణమునకు లక్ష్యముగా నప్పకవి శ్రీకృష్ణోదాహరణమును రచియించియున్నాఁడు. చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగాన హనుమదుదాహరణము రచియించియున్నాఁడు. అందీక్రింది పద్యము లక్షణసారసంగ్రహములోనిది కొలఁదిమార్పులతో నప్పకవీయమున నున్నది.

చూడుఁడు. అప్పకవి:—

1. చ. మానవులార! రోగములు మానును లేములు లేవు సంపదల్
జానగు దుఃఖముల్దొలఁగు జాలిసఘంబులు మందబుద్ధులై
దీనత నొంద నేటికి నతిస్థిరభక్తినిఁ గొల్వుఁడీ పరా
ధీనులుగాక మీరువసుదేవకుమారకు*ను క్తికోసనె. అ. 4–314

పెద్దన:-

చ. మానును రోగము ల్వెతలుమానును లేములు మాను మీకు నో
మానవులార! యూరక భ్రమంగొన నేటికి నన్యదేవతా
ధీనులుగాక యెప్పుడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్వుఁ డీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మారుతిమంతుని న్మదిన్.

ల. సా. సం. పుట. 68.

---

*'కుమారుని' యని యుండఁదగును లేనిచో ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము లేదు. పద్యము ద్వితీయావిభక్తిలోనిది.

అప్పకవి:—

2. పులసిల నేల మానవులపుట్టును పావనమౌను నెప్పుడున్
గళవళమేల రోగము లకాలగతిం గడవట్టు నీతిబా
ధలును దరిద్రతావ్యథలు దవ్వులకే చను వాంఛితార్థముల్
గలుగు నమేయుచేతఁ గమలాధవుచే వటపత్రశాయిచేన్.

ఆ.-4-317.

పెద్దన:—

చ. భవహరమౌను పుట్టువును పావన మౌను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకుఱు నట్టి యాజిసం
భవహతదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత నభీప్సితార్థముల్.

అప్పకవి:—

చ. గృహోర్వ్యుక్తస ద్విధిఁ బెండ్లాడిన కృష్ణునందు నిలిచెన్ దీర్ఘప్రతాపోన్నతుల్.

పెద్దన:—

బృందారాహితపాదు నందు నిలిచెన్ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్.

ఇట్లే యక్షగానలక్షణము మొదలగువానియందుఁ బదములు మార్పు లేక కానవచ్చుచున్నయవి. షట్ప్రత్యయవిధానము నప్పకవి విపులీకరించుటకుఁ బూర్వమే పెద్దన దీనిని సూక్ష్మముగఁ దన గ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు. చిత్రకవిత్వమునఁ గల్పితకల్పవల్లికాబంధమున కసమాన చాతుర్యమును జూపి పెద్దన 'చిత్రకవి' యని పేర్వడసినాఁడు. అప్పకవి రచియించిన కల్పితకల్పవల్లి పెద్దనవ్రాసినదానికి ప్రతిబింబ మనఁదగి యున్నది. పై విషయములు సావధానముగఁ బరిశీలించినచో నప్పకవి పెద్దనగ్రంథమును జాలవఱకు మూలముగ నుపయోగించినవాఁడని తెలియఁదగియున్నది.

లక్షణసారసంగ్రహ మప్పకవికాలమునాఁటికే మిక్కిలి ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్లువంశపారంపర్యముగ ననంతకవియు, వేంకటరమణకవియు నిట్లు తమ గ్రంథములలోఁ జెప్పియున్నారు.

"లక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి యుద్యత్కీర్తిఁ బ్రఖ్యాతుఁడగు
పెద్దనార్యసుతుఁడ

కుమారుఁడు అనంతకవి హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యావ్యాఖ్యాది

"సర్వలక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి తనరె మాతాత పెద్దనకవీం
ద్రుఁడు

మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసకృత్యాది.

మఱియు గద్యయందు 'లక్షణసారసంగ్రహరచనావిశారద చిత్రకవిపెద్దనార్యపౌత్ర' అని వ్రాసికొనినాఁడు.

ఇట్లు వంశీయులేగాక, కొలూరి యాంజనేయకవి తన సుకవికర్ణామృతమునను, పొత్తపి వేంకటరమణకవి తన లక్షణశిరోమణియందును నీగ్రంథము నుదాహరించియున్నారు* వీరప్పకవికి సమకాలికులు కావున యప్పకవినాఁటికే లక్షణసారసంగ్రహమును జాల ప్రఖ్యాతమై నుండె ననియు, నప్పకవిగ్రంథమునకు మూలమైయుండుననియు నూహించుట సమంజసమైయున్నది.

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున నాటకలక్షణముచు దశరూపకము ననుసరించినట్లు వ్రాసినను నుపరూపకముల వివరణముపట్టున సాహిత్యదర్పణము ననుసరించినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఇందలివిషయములను విపులముగా వ్రాయవలెననిన నీక్రిందిరీతిని సూచించునట్లు దశరూపకభేదంబులవలె నుపరూపకములకుఁ జేయవలయును. అప్పుడు విద్యార్థులకుఁగూడ నీవిషయము కరతలామలకముగాఁ గలదు.

---

*మా. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. పుటలు 4-11. ఆ. సా. పరిషత్పత్రిక (పరిమాధి మార్గశిర- ఫాల్గున) సం. పు. 28. సంచిక 5, 6.

దశరూపక భేదంబులు

రూపకభేదము.	ఇతివృత్తము.	నాయకుఁడు.	రసము.
1. నాటకము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారవీరరసములు
2. ప్రకరణము	ఉత్పాద్యము	ధీరశాంతుఁడు	శృంగారము
3. భాణము		ధూర్తవిటనాయకుఁడు	శృంగారవీరములసూచనమాత్రము
4. ప్రహసనము	కల్ప్యము	పాషండుఁడు	హాస్యరసము
5. డిమము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోద్ధతుఁడు దేవగంధర్వరాక్షసపిశాచాదులు)(16	రౌద్రము
6. వ్యా గము		ధీరోద్ధతుఁడు	వీరము
7. సమవాకారము	కల్పితవ	దేవాసురనాయకులు (12	,,
8. వీథి	,,	ధీరోద్ధతనాయకుఁడు	శృంగారరసము
9. అంకము	ప్రఖ్యాతము	ప్రాకృతజననాయకుఁ	కరుణరసము
10. ఈహామృగము	మిశ్రము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారరసము

నాటకలక్షణమే తమగ్రంథములఁ దడవని ంధ్రలాక్షిణికులలో నాటకలక్షణము ర చి ంధ్రభాషావాఙ్మయమున కుపకృతిగావించినగౌరవము పెద్దనదేయని చెప్పనొప్పును.

పెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగావున హనుమంతునిఁగూర్చి యాతఁడు వ్రాసిన యుదాహరణమున నాతనికవిత యెంతయు హృద్యమైయున్నది. సర్వలక్షణసారసంగ్రహమగు నీగ్రంథము నాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !

నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ.

నరసభూపాలీయకర్త మూర్తికవి యీతనిసమకాలికుఁడు. పెద్దన తనగ్రంథమున నాటకలక్షణముల నిచ్చియుండుటచే నరసభూపాలీయమున నాటకలక్షణము చేర్పఁబడి యుండలేదేమోయను నూహ పొడముచున్నది. ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగి యున్నది.

శ్రీరస్తు.

లక్షణసారసంగ్రహము.

విషయసూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం
బాగణము సమస్తమంగళావాప్తంబై
రాగిల్లు వినుము పరుసము
తోఁ గదిసిన పసిఁడివన్నె దూఁకొనుమాన్కిన్.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశే:—

ఆ. వె. పరుసవేదితోడఁ గ(?)దిసిన లోహంబు
జాతరూపమైన చందమునను
సారమైన నగణసంగతిఁ దనకీడు
...మానిద ...గణముమందిద గును.

ఇట్లు తాఁ జెప్పఁబూనిన విషయమునంతను సంస్కృతభాషయందే చెప్పినాఁడు. ఉపపత్తినిఁ దెలుపు నాంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములుకూడఁ బేర్కొనినాఁడు. ఇం దీతఁడు పేర్కొనిన లక్షణగ్రంథములు- 1 అలంకారసంగ్రహము. 2 సాహిత్యచూడామణి. 3 సాహిత్యరత్నాకరము. 4 సాహిత్యచంద్రోదయము. 5 కవికంఠపాశము. 6 చమత్కారచంద్రిక. 7 కవిరాజగజాంకుశము. 8. శ్రీధరచ్ఛందము. 9 గోకర్ణచ్ఛందము. 10 అథర్వణచ్ఛందము మున్నగునవి.

గ్రంథారంభము:—

ప్రణమ్య విద్వజ్జనపారిజాతమ్
కవీంద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్
విభుం ప్రభుం విశ్వసృజం మహేశమ్
స వక్ష్యతే లక్షణదీపికే యమ్.

అస్య గద్యప్రబంధానామ్ ఛందోలక్షణ నియామక స్యాదౌ తావ త్ప్రకారః పఠ్యతే.

గ్రంథాంతభాగము:—

ఏషా లక్షణదీపికా విజయతే విద్వజ్జనానందినీ
ఛందోలంకరణాద్యనేకవివిధగ్రంథప్రయోగాన్వితా

గర్వాఖర్వకుతర్కకర్కశకవిగ్రీవాస్పదా సంశ్రిత
వ్యాళీ సత్కవిరాజకల్పలతికా కల్పాంతరస్థాయినీ.

ఇతి వితరణవిజితవినుతపారిజాత పోతనామాత్యసహజాత చాతుర్యగుణాభిరామ శ్రీమదయ్యలుమంత్రిశేఖరగర్భరత్నాకరరాకాసుధాకర గౌరనార్యవిరచితాయాం లక్షణదీపికాయాం మాతృకాపూజావిధానం నామ పంచమః పరిచ్ఛేదః.

ఇం దుదాహరించిన విషయములనే వివరించుచు నింతకంటె నధికముగఁ జాటుప్రబంధలక్షణములఁ దెలుపునట్టి "గౌరన-లక్షణదీపిక" యను పేర వెలయు శ్లోకసంస్కృతలక్షణగ్రంథము 2585 సంఖ్యగలది కలదు. ఈలక్షణదీపికల రెండింటిని రచియించిన గౌరన లొక్కరేనా ? లేక భిన్నులా ? 'నవనాథచరిత్రము' మున్నగు ద్విపదకావ్యములను రచించిన గౌరనకు నీలక్షణగ్రంథమును రచించిన గౌరనకు సంబంధ మేమేని గలదా ? అను నీవిషయము సంశయగ్రస్తముగ నున్నది. విమర్శకు లీయుభయవిధగ్రంథములఁ బరిశోధించి నిర్ణయించెదరుగాక !

10. లక్షణగ్రంథము—గ్రం॥ సం॥ 3488.

ఇందు 48 పత్రములు కలవు. ఆద్యంతభాగములు లేవు. గ్రంథమును రచియించినకవిపేరు కానరాదు. వ్రాంత బాగుగనే యున్నది. గ్రంథపాతము లేదు. సంధిలక్షణముతోఁ బ్రారంభమై విభక్తులు యతిప్రాసములు మున్నగు కొన్నివిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. కొన్నితావుల లక్షణములు వానివివరణములు సంస్కృతభాషలో రచింపఁబడినవి. లక్ష్యములు ప్రాచీనప్రబంధములనుండి విపులముగఁ గైకొనఁబడినవి.

గ్రంథారంభము:—

అథసంధిః:—

ఉతోఽచి పరరూపం—ఉతః=ఉకారమునకు అచ్చుపరముగాఁగా బరరూపము వచ్చును. తాను+అన్న, ఇతి స్థితే నకారాత్పరమైన

ఉకారమునకుఁ బరమం దకారము వచ్చును. తానన్నమాట—తాను + ఇచ్చె తానిచ్చె. తాను + ఈఁదె=తానీఁదె.

గ్రంథాంతభాగము:—వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

క. సమవృత్తప్రస్తార
క్రమ మిదియును యుక్తి మొదలుగా నెన్నవ ఛం
దము వలయు నన్ని గురువులు
కమలాప్రియ యడ్డచాలుగా నిడి పిదపన్.

పిమ్మటఁ బ్రస్తారపటమును నింకఁ నిరూపింపఁబడినది.

11 కావ్యచింతామణి-గ్రం. సం. 4532.

ఈప్రతి 45 పత్రములు కలది. వ్రాఁత యున్నంతదనుక బాగుగ నే యున్నది. తొలుతఁ బందొమ్మిది పత్రములలో వెల్లంకి తాతమభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కలదు. ఇదియు నసంపూర్ణమే. 391 సంఖ్యగల ప్రతిలో నీగ్రంథమే 'కవిచింతామణి' యను "కావ్యానుశాసనము" అనుపేర వ్యవహరింపఁబడినది. రెండిట లక్ష్యలక్షణస్వరూప మొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁదిగ మార్పులుగలవు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీభూతేశ సుతాగ్రజున్ గణపతిన్ సీతాంశుమౌళిన్, సమ
స్తాభీష్టప్రదు, నిర్వికల్పు, జగదాధారున్ ... ...
... ... త్రిపదన్మ్యాద్యుక్
సాభిప్రాయము చేసుకున్ గొలిచెదన్ సువ్యక్తపూజాపరున్.

సీ. శుచి యజ్ఞమార్గభాసుకిముకామణి
యబ్ధీమణిహూనుఁ డనఘబుద్ధి
పావన వశిత శాలావతగోత్రుఁడ
హా... మరామార్యతమ్ముఁ

షష్ఠభాషాప్రక్రియాలబ్ధవర్ణుండు
సన్నుతసాహిత్య చక్రవర్తి
అనవద్య సర్వవిద్యాపారదృశ్వుఁడు
విద్వజ్జన వ్రాతవిశ్రుతుండు

గీ. సకల హారదంతరాళవిశ్రాంత విశద
కార్తికిక చంద్రికాయతకాంతికీర్తి
హరిహయాస్యుఁడు వాణీవిహారవసతి
తామసోల్లంఘి వెల్లంకి తాతసుకవి.

క. చేకొని పదరూపంబులు
ప్రాకృతలంకేశ్వరాది బహుశాస్త్రగతిన్
లోకమునఁ దెలియఁ జెప్పఁగఁ
జేకుఱు నాచేతఁ దగు నశేషము లైనన్

తరువాతి పదునేడు పత్రములలోఁ గేతనవిరచితమగు నాంధ్రభాషాభూషణమును, బిమ్మటి తొమ్మిది పత్రములలో నర్థములతోఁగూడిన చాటువులును గలవు.

12 లక్షణగ్రంథము-గ్రం॥సం॥ 391.

ఇదియొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 130 పత్రములు గలవు. వ్రాఁత బాగుగనేయున్నది. 60 పత్రముల వఱకు శైథిల్యత లేదుగాని, తరువాతి పత్రములు మధ్యభాగమునఁ గ్రిమిదష్టములైనవి. ఇందలి గ్రంథముల వివరము:—

తొలుత నిరువదిమూఁడు పత్రములు-ఆంధ్రనామసంగ్రహము-పిమ్మటఁ బదునేను పత్రములు-ఆంధ్రభాషాభూషణము-తరువాత నిరువదిరెండు పత్రములు-అనంతునిఛందస్సు-ఆవెనుకఁ బదునొకండు పత్రములు దేశితెనుఁగు మఱుఁగులు- అనంతరము తొమ్మిది పత్రములు నానార్థనిఘంటువు- పదపడి మూఁడున్నర పత్రములు పెద్దపూడి భద్రన రేఫఱ

కారనిర్ణయము- తుదిని వెల్లంకి తాతంభట్ట విరచితంబైన "కవిచింతామణి" యను కావ్యానుశాసనము నిరువదియేడు పత్రములలో నిమిడియున్నది. ఇందలి తొలిపత్రము కానరాదు.

గ్రంథారంభము:-

క. క్తవతు క్వ గ్రేయనులకు (?)
నవిరత మేకాక్ష రాద్వ్యయములకు మఱియున్
వివరింప తిజ న్తములకు
భువిలో ముఖ్యప్రయోగములు లేవు హరీ !

ఇందలి ప్రకరణముల 'నధికారములు' గఁ బేర్కొనినాఁడు. ఆయాయధికారముల తుదిని వ్రాసిన గద్యములను బట్టి యీకవికిఁ గల ప్రతిభావిశేషమును, ఇందు నిరూపించిన లక్ష్యలక్షణస్వరూపమును దెలియవచ్చుచున్నవి.

(1) ఇది వినుత విద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము-

(2) ఇది అష్టభాషావతార వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణియను కావ్యానుశాసనంబునందు భాషాలక్షణాధికారము-

(3) ఇది సారసాహిత్యచతుర .... ప్రాసాధికారము-

(3) ఇది .... వర్ణనీయాధికారము.

ఇందు, పావులూరి మల్లన గణితము భాస్కరరామాయణము, అనంతుని ఛందము, మున్నగు గ్రంథములనుండి లక్ష్యలక్షణములు కైకొనఁ

క. పద దండి కామనాధిక
విదితాలంకారశాస్త్రవిశదములగు న
ర్వాది దోషంబులలో కిం
చిదకంబులు (?) మాని కొన్ని చెప్పితిఁ దెలియన్.

ఇది వినుతవిద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణి కావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము.

13. లక్షణగ్రంథము గ్రం. సం. 580

ఇది యొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 37 ముప్పదియేడు పత్రములుగలవు. ఉన్నంతదనుక గ్రంథపాతము లేదు. వ్రాఁత తిన్ననిది. తప్పులు మెండు. తొలుత నిరువదిరెండు పత్రములవఱకు ఆంధ్రనామ సంగ్రహము గలదు. తరువాతి పదిపత్రములలో 'లక్షణము' అను పేర వృత్తములుయతులును లక్ష్యలక్షణములతోఁ గూర్పఁబడినవి. కవిపేరు తెలియరాదు. లక్షణములు కవిజనాశ్రయము మున్నగువానిలోనివి. ఇందుఁ జేర్చినయతులు.

1. స్వరయతి, 2. వర్గయతి, 3. అఖండయతి. 4. ప్రాదియతి, 5. బిందుయతి, 6. ప్లుతయతి, 7. ప్రయుక్తాక్షరయతి, 8. యుక్తాక్షరయతి, 9. పోలికయతి, 10. సరసయతి.

గ్రంథారంభము:—

సర్వగురు ర్మగణం ఆదిగురు ర్భగణం మధ్యగురు ర్జగణం

గ్రంథాంతము:—

సగణలయ క్రియాంక సమచక్రమునం దొకటాదిగాఁగ త
ద్విగుణము లడ్డనిడి (?) సదలింపుచు కామగృహాంకసంఖ్యలో
ఁగితసువాతి యిట్లు వ్రెతు లొడ్డిఱ(?)ధోంకమునం సమాధికం
జగత్రతిమానుచుం కడమ బొల్చు ప్రతుల్ దొరలింపచల్వగున్.

"ఈఛందస్సు సంజ్ఞాలక్షణము వృత్తలక్షణము మాతృకలోనున్నప్రకారం గాను సంపూర్ణముగా దుర్భపెద్దిభొట్లు వ్రాసెను" అని కలదు.

తుది మూఁడుపత్రములలో కవిజనాశ్రయము కొలఁదిగఁ గలదు.

14 కవిసర్పగారుడము. 4950

ఇందు 39 పత్రములు గలవు. వ్రాతఁ చక్కనిది. తప్పులు లేవు. ఇదికాచన బసవనచే రచింపఁబడినది. అసంపూర్ణము వ్రాయసగాని పేరు లేదు. లక్షణముల స్వయముగఁ గూర్చి, లక్ష్యముల ననేకప్రబంధముల నుండి సేకరించినాఁడు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీదేవేంద్రుని శాంతు దంతురవిభారించోళి పాణింధమా
ప్రాశాలిస్థమణీ నిలింపమకుట ప్రాసాదఖేలత్పదుం
బేశాకల్పుని మల్లికార్జునిని సంప్రీతిం గృతిం జేసి వి
ద్యాశక్తిం గవిసర్పగారుడము సందర్భింతుఁ బూర్వస్థితిన్.

కావున జగదుపకారంబుగా శారదావిలాసంబును, లక్షణసారంబును, లక్షణదీపికయును, సాహిత్యచూడామణియును, కవికంఠపాశంబును, కవిగజాంకుశంబును, ఉక్తాదిఛందంబుల సంధించి, బంధవిచిత్రసంధాన బంధన గ్రంథం బనవద్యంబుగా సకలలక్షణంబు లీక్షించి, అక్షయాక్షుద్రవై లక్షణ్యంబులగు యక్షరంబులకు వివక్షించెద.

గ్రంథాంతభాగము:—అందు లయవిభాతి యను వృత్తము.

ననననసనంబులును నననసగంబులును
నెసఁగఁ గృతిపాదముల రసికముగఁ జెప్పన్
కుసుమశరవత్సుభగ యసదృశగుణానుయుత
వెస లయవిభాతి యని రసమసుకవీంద్రుల్.

15. కవిసర్పగారుడము. 3575

ఇది 28 కొండపల్లి పీచుకాగితపుఁబత్రములతోఁ గూడినది. వ్రాఁత కన్నడమోడీలో నున్నది. తప్పు లంతగ లేవు. పత్రము లచ్చట

చ్చుటఁ గ్రిమిదష్టములైనను గ్రంథపాతము మాత్రములేదు. 4950 ప్రతిలోని విషయము, నిందలివిషయము నొక్కటియే. అచ్చుటచ్చుటఁ గొలఁది మార్పులు గలవు. గ్రంథారంభమునందలి తొలిపద్యము లిందు లేవు. గ్రంథారంభము:—

కావున జగదుపకారంబుగా శారదాతిలకంబును. వాతూలంబును అక్షయాక్షుద్రవైలక్షణ్యం బమరవీక్షించి, గణంబులకు నుత్పత్తియు, ఫలంబులును, యోనులును, నక్షత్రంబులును, వర్ణంబులును, గ్రహంబులును, కులంబులును, రసంబులును, గణంబులును, అధిదేవతలును, గ్రంథాంతరంబుల ప్రయోగవిధంబు, సహజప్రయోగలక్షణంబు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, ఫలంబులు, కులంబులు, గ్రహంబులు వర్ణంబులును, నధిదేవతలు, భూతబీజ ప్రకారంబులు, రాసులు నక్షత్రంబులు యోనులు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, గ్రంథాంతర సమ్మతులు, ప్రయోగలక్షణంబులు, మిత్రాదిశోధనక్రమంబులు, వేధావేధలక్షణంబులు, ప్రయోగవేళలు, స్వరంబులు, గతులు, దిక్కులు, గంధపుష్పభూషణోపహారంబులు, పూజాక్రమంబులు, ప్రస్తారముఖమప్రత్యయంబులు, నుదాహరణభేదంబులు, శృంగారాది రసభావంబులు, మదనసాధనంబు లెఱింగించెద.

కాచన బసవన యీగ్రంథమును రచియించినాఁడని తెలుపు నాశ్వాసాంతగద్యము.

ఇతి శ్రీమన్నందవరకులకలశ పారావారాత్రేయసగోత్ర పవిత్ర సుజనవిధేయ కుకవికార్ద్రివేయమైనతేయ కాచన బసవన నామధేయ ప్రోక్త శ్రీ గిరిమల్లికార్జుననామధేయాంకితంబైన కవిసర్పగారుడంబున గణాక్షరఫలంబన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

యతుల యుదాహరణములతో నీప్రతి ముగిసిపోయినది. ప్రతి తుదిని సముద్రాల కృష్ణమయ్య వ్రాసినదిగాఁ దెలియుచున్నది.

డింగితజ్ఞుఁడు రాముఁ డంగజాతహరాంఘ్రి
సంగమానసుని బతంగతేజు
మంగళాచారు విహంగమరాజతు
రంగసన్నిభుఁ గౌశికుం గనుఁగొని

గీ. గంగసత్కథ నీవు చెప్పంగ వింటి
కొంగున ముడుచు బంగారుభంగి నొప్ప
తుంగసుకృతంబు కాంక్ష దీరంగఁ గలిగె
సంగతానంద ! నిన్ను మెచ్చంగ వశమె ? ౫౬౭

చ. అన విని సంతసించుచుఁ గుశాన్వయుఁ డజ్జనపాలనందనుం
గనుఁగొని పల్కె బాహుబలఖండితదానవవీర రాఘవా!
వనజహితుండు గ్రుంకెఁ గనవచ్చెఁ దమిస్రము దిక్కులందు నిం
క ననుజుఁ డీవునున్ సుఖముగా శయనింపుఁడు నాదుసన్నిధిన్. ౫౬౮

క. అని పల్కి రామలక్ష్మణు
లనురాగముతోడ మునిజనాఢ్యుసమీపం
బునఁ దృణవిరచితశయ్యల
ననువుగ నిద్రింపఁగా నిశాంతం బగుడున్ ౫౬౯

గీ అపుడు పౌలోమి తనపట్టి యాడుకొనఁగఁ
దలఁచి తత్తల్పమున కూర్ధ్వతలమునందు
వ్రేలఁగట్టిన బలుమగఱాలబంతి
విధము దోఁపంగ దివిఁ దోఁచె వేఁగుజుక్క. ౫౭౦

గీ. జక్కవలవిందు పొడము ప్రాగ్దిక్కునందు
మ్రొక్కుఁడని తెల్పుచుండె నాఁ గుక్కుటములు
ఱెక్క లల్లార్చి కంఠముల్ నిక్కఁజేసి
కుక్కురో కో యటంచును గూయసాఁగె. ౫౭౧

వ. ఆసమయంబున రామలక్ష్మణులు మేల్కాంచి సూర్యోదయావసరం
బునం బ్రాతరాహ్నికకృత్యంబుల నిర్వర్తించి సకలమునిజనంబులకు

నమస్కరించి, కౌశికసమేతులై యచ్చోటు నిర్గమించి, పరిపూరిత భక్తమనోరథయగు భాగీరథి నుత్తరించి, యవ్వలితీరంబునఁ బ్రవేశించి, యాసమీపంబునందు కరితురగాందోళికాదివిరాజితంబును, ధనధాన్యసంపన్నంబును, నిరంతరజనసంకులంబును, మణిగణఖచితగోపురంబును, నగు విశాలాపురంబుం గాంచి, తద్విలాసంబునకు హర్షించి, విశ్వామిత్రుంజూచి, యిన్నగరం బెవ్వరి దేలింగింపు డనిన, రామచంద్రునకుఁ గౌశికుం డిట్లనియె. ౧౭౨

సీ. విను రామ ! తొల్లింటి వృత్తాంత మంతయు
 వినిపింతు నెమ్మది వేడు కలర
బలవంతులగు నిర్జరులు దితినందనుల్
 దమలోన నమృతంబు ద్రావఁ గోరి
వరమందరాద్రిఁ గవ్వంబుఁ గావించియు
 సురగేంద్రుఁ ద్రాడుగా గిరికిఁ బన్ని
క్షీరసాగరము దుర్వారులై దరువంగ
 నబ్ధిఘోషములు బ్రహ్మాండ మెల్ల
గీ. నిండె; నంతట దుగ్ధవార్నిధిని దివ్య
తనుఁడు దివ్యకమండలుధారి యగుచుఁ
బుట్టె ధన్వంతరి యనంగఁ బురుషవరుఁడు
దిశలఁ దనమేనికాంతులు దీటుకొనఁగ. ౧౭౩

వ. మఱియును. ౧౭౪

క. అచ్చుగ నమరులు దనుజులు
మచ్చిక లొదవంగ కడలి మథియింపంగా
నచ్చర లఱువదికోటులు
చెచ్చెర జనియించి రందు సితకమలాక్షా ! ౧౭౫

వ. మఱియు నప్పాలవెల్లియందు 'వారుణి' యను సురయును, 'ఉచ్చైశ్శ్రవం' బను హయంబును, 'ఐరావతం' బను గజంబును, కమలాదేవి

యు, కౌస్తుభరత్నంబును, కల్పవృక్షంబు నాదిగా ననేకంబు లుద్భ
వించినవెనుక నమృతం బొదవిన నయ్యమృతంబునకై దేవదానవులు
కలహించుచుండ నాసమయంబున విష్ణుండు జగన్మోహినియై, తన
మాయాప్రభావంబున దైత్యసమూహంబు మోహితంబు గావించి,
యమృతం బపహరించె; నది కారణంబుగా సురాసురుల కధికసంగ్రా
మంబు వర్తించె. నందు నసురుల వధించి విజయంబు చేకొని, సురస
హితుండై యింద్రుండు సురలోకంబున కరిగి లోకత్రయం బేలుచు
సుఖంబుండె; ననంతరంబ. ౧౭౬

క. అమృతనిమిత్తంబున న
య్యమరులకును రక్కసులకు నధికము గాఁగన్
సమరం బగుటయు దానవ
విమతులచే సుతులు చెగుట విని దితి మదిలోన్. ౧౭౭

సీ. తద్దయు శోకించి తనవిభుఁ గశ్యప
మునివరుఁ గనుఁగొని వినతిఁ జేసి
యనఘాత్మ ! సురలు మదాత్మజాతుల నెల్లఁ
దునుమాడి రాజిలో దోర్బలమున
ససుతనై యాత్మలో నలమట నందుచు
నుంటిఁ గావున నాకు నురుబలుండు
పురుహూతహరుఁడగు పుత్రుండు గలుగంగఁ
గరుణింపవలయు శీఘ్రమున దేవ !

గీ. యనుడుఁ దనసతి దితిఁ గాంచి మునివరుండు
భూరికారుణ్యపీయూషపూరితాత్ముఁ
డగుచుఁ గోమలి నీవు నన్నడిగి నట్లు
సేమ మొనరింతు నెమ్మదిఁ జింత విడుము. ౧౭౮

క. తరుణీ వేవత్సరములు
నిరుపమశౌర్యమునఁ దపము నీ వొనరింపన్

గురుతరబలుఁడు పురందర
హరుఁడగు తనయుండు నీకు నరుదుగఁ బుట్టున్. ౧౭౯

క. అని యంగమార్జనముఁ గై
కొనఁజేసి మునీంద్రుఁ డేఁగె గురుతరతప మే
పునఁ జేయఁగఁ గశ్యపుఁ డిటు
చన దితి కడునిష్ఠఁ దపము సలుపఁగఁ దొడఁగెన్. ౧౮౦

గీ. దితి తపముసేయుచుండుటఁ దెలిసి యాత్మ
వడలి సురలోకనాయకుం డరుగుదెంచి
ఫలజలాదు లొసంగుచుఁ బరమభక్తి
సవతితల్లికి శుశ్రూష సలుపుచుండె. ౧౮౧

వ. ఇట్లు సంక్రందనుండు సవిత్రికి సవినయంబుగా సపర్య లాచరించుచుండఁ బదివత్సరంబులు గొఱంతగా సహస్రవర్షంబులు నిండుటయు, నొక్కనాఁ డపరాహ్ణసమయంబున శిరోభాగంబు చరణప్రదేశంబుగా విస్రస్తకేశపాశయై దితి నిద్రించుచుండిన, ౧౮౨

గీ. అశుచియైయుండె దితి యిది యవసరంబ
టంచు దితి బొజ్జలోఁ బ్రవేశించి యాత్మ
కరకలితవజ్రధారఁ దద్గర్భ మేడు
ఖండములు గాఁగఁ గోసె నాఖండలుండు. ౧౮౩

గీ. కోయునెడ బాధ కోర్వక కుక్షి నున్న
శిశువు రోదింపఁగా సునాశీరుఁ డుల్ల
మలర 'మారుద' 'మారుద' యంచుఁ గోయ
మిట్టిపడి లేచి యా సాధ్వి యిట్టు లనియె. ౧౮౪

క. తెగటార్పకు దెగటార్పకు
తగ వెడలు మటన్న దేవతానాయకుఁ డొ
ప్పుగ వెడలి వినయమొప్పఁగ
నగపడి కేల్మోగిచి యిట్టు లనియెన్ భక్తిన్. ౧౮౫

శా. తల్లీ! నీ వశుచిత్వ మొప్పఁ గడు నిద్రం జెందియుండంగ నే
నుల్లంబం దిది వేళయంచు దళనోద్యోగంబు గావించితిన్,
తల్లోక్యం బొనరింపకున్న సుతు డుద్యల్లీల నీకబ్బువాఁ
డుల్లాసంబున నన్నుఁ ద్రుంచు ననిలో నుగ్రక్రియారంభుఁడై. ౧౭౫

క. నీ వెఱుఁగవె యీ చందము
దేవీ నీసుతుఁడు నన్నుఁ దెగటార్పంగా
భావుకమె నీకు మదిలో
భావింపుము నేను నీదుపట్టిని గానే. ౧౭౬

ఆ. వె. కాన నీవు నన్ను గరుణఁ బ్రోవు మటంచు
వేల్పుఱేఁడు తన్ను వేఁడుచుండ
నమరవరుఁ డసాధ్యుఁడని దితి శపియింప
లేక మిగుల నుమ్మలించి పలికె. ౧౭౭

క. తనయుండ వినుము నాచే
సిన దుష్కృత మిట్టి కీడుచేసెను నీ వే
మొనరించెదు నీపైఁ గిని
యను నినుఁ బ్రార్థింతు నాస్పృహను గూర్పు మిఁకన్. ౧౭౮

సీ. సుత ! భవత్కులిశఖండితగర్భసప్తఖం
డంబులు సతమారుతంబు లగుచు
గగనవాతస్కంధగాములు గానిమ్ము
మఱియును విను మాద్యమారుతంబు
నలువలోకమున రెండవమారుతము సురా
ధీశలోకమునఁ దృతీయమారు
తము గగనంబునం దక్కిన నలుమారు
తములు నల్దిక్కుల నమరమూర్తు
లగుచు నీయాజ్ఞ మెలఁగని మ్మనఘ నీవు
కినుక 'మారుద' 'మారుద' యనుట మాను

తాహ్వయంబులఁ దనరని మ్మనిన వినుచు
నింద్రుఁ డాదైత్యమాతతో నిట్టు లనియె. గీ ౧౦

వ. దేవి నీమనోరథంబు సిద్ధించు, నీకొమరులు సప్తమారుతంబులై దేవ మూర్తులై సకలలోకంబులయందు సుఖంబునం బ్రవర్తించుచుందురు సంతోషింపు మని పలికి, యప్పాకశాసనుండు నాకంబునకరిగె, నిట్లు పుత్రాశంజేసి తపోనియతయైన దితికి శతమఖుండు పరిచర్య నొనర్చుచుండిన దేశం బిదియని చెప్పి కౌశికుం డిట్లనియె. గీ ౧౧

క. జనవల్లభ ! యిక్ష్వాకుని
తనయుండు విశాలుఁ డనఁగఁదగు రా జేలుఁగా
ఘనమగు నీపట్టణ మా
తనిపేర విశాల యనఁగఁ దగు నిప్పురియుఁగా. గీ ౧౨

గీ. ఆవిశాలు విశాలాన్వయంబునందు
'సుమతి'యను రాజు జన్మించి సొంపు మిగుల
నీవిశాలాపురం బిప్పు డేలుచుండె
జనపతులు సంతతముఁ దన్ను సన్నుతింప. గీ ౧౩

ఉ. చాపకళాధురీణ నవసారసలోచన రామ ! యీవిశా
లాపురి నేఁటిరాత్రి మది లాలస మానఁగఁ బవ్వళించుచున్
రేపు విదేహకుం జని విరించిసమున్ జనకక్షితీశ్వరున్
బాపవిహీనుఁ జూత మని పల్కుచుఁ గౌశికుఁ డున్న యత్తఱిన్.

ఆ. వె. మునివరేణ్యురాక వినుచు నాసుమతియు
కరము భక్తి నెదురుగాఁగ నేఁగి
మ్రొక్కి యర్ఘ్యపాద్యము లొసంగి మన్నించి
కుశల మడిగి కరుణఁ గోరి మ్రోల. గీ ౧౫

వ. ఉన్నసమయంబున నమ్మునివరుం డజ్జనవరున కిట్లనియె. గీ ౧౬

క. సుమతిగలవాఁడ వగుటను
సుమతి యనెడు పేరు నీకు శోభిలుచుండెన్

సుమతిజనవినుతకీర్తి వ
సుమతిన్ నినుఁబోలు నట్టి సుగుణులు గలరే. ౯౭

చ. అని వినయంబునం బలికి, యాతనితమ్ముని రాజు వేడ్క దీ
వనలిడి రామలక్ష్మణుల వార్తలు దెల్పఁగ నన్నరేంద్రుఁడున్
మనమునఁ బొంగి రాఘవుల మన్ననఁజేయఁగ సత్వరంబుగాఁ
జని, తగ విశ్రమించి రట సంయమియున్ నరనాథసూనులున్ ౯౮

క. ఆరాతిరి చన మఱునాఁ
డా రాఘవు లమ్మునీంద్రుఁ డాత్మల ముద మే
పారఁగఁ బ్రభాతకృత్యము
లారూఢి నొనర్చి మిథిల కరిగిరి సరగన్. ౯౯

వ. అప్పు డప్పురోపకంఠంబున నొప్పుచున్న యొక్కయారామంబుఁ గని యారామచంద్రుండు కౌశికమునీంద్రుం గాంచి, మునివరా! జనరహితంబయ్యు నతిరమణీయంబగు నీయాశ్రమం బెవ్వరి దెఱింగింపవే యని యడిగిన విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె. ౧౦౦

ఉ. భూతలనాథ! రామ! విను పుణ్యచరిత్రుఁడు భూరితేజుఁ డా
గౌతముఁడన్ తపోధనుఁడు కాంత యహల్యయుఁ దానుఁ గూడి, ము
న్నాతతనిష్ఠ సన్మునిజనాళులు మెచ్చ ననేకవర్షముల్
ప్రీతిఁ దపంబు సేయుచును బెంపువహించుచు నుండ నొక్కెడన్.

గీ. అదను వేచి సురేంద్రుఁ డహల్యఁ గవయ
నాత్మఁ దలఁచుచు మదనశరాళిదళిత
హృదయుఁ డగుచును గౌతమాకృతి వహించి
పర్ణశాలఁ బ్రవేశించి పడతిఁ జూచి. ౧౦౨

క. కలకల నవ్వుచు నీతోఁ
గలియఁగ నేతెంచినాఁడఁ గామిని యనినన్
కలవాణి యతనిఁ గనుఁగొని
బలభేదనుఁ డని యెఱింగి పలికెం బ్రేమన్. ౧౦౩

ఆ. వె. అమరవిభుఁడ వౌదు వసఘాత్మ నిక్కంబు
తెలుపు నా కటంచుఁ జెలువ పలుక
నమరవిభుఁడఁ గానె యతివ నీ కిప్పుడు
దాఁప నేల యని యతండుఁ బలికె. ౬౦౪

వ. అని పరస్పరంబును మనోరథంబులు తేటపడం జెప్పుకొనుచున్న
యెడ నమరవల్లభుం డహల్య కిట్లనియె. ౬౦౫

క. శాతోదరి! నీకొఱకై
గౌతమ వేషంబు పూని కదిసితి నాకున్
జేతోమోదం బొదవఁగ
నీతఱి రతికేలిఁ దేల్చు మిందునిభాస్యా! ౬౦౬

గి. గద్దరి మదనుం డిటు మన
కిద్దఱకుం ఘటనచేసె నిఁక నీమదిలో
తద్దయుఁ గూరిమి పెనఁగొన
ముద్దియ్యవె నాకుఁ దబిసి ముద్దియ వేగన్. ౬౦౭

సీ. కంజాక్షి! నీచన్నుఁగవ నంటఁ జాలని
కరముల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
చంద్రాస్య! నీమేనిసౌరు గాంచనియట్టి
కన్నుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
పల్లవపాణి! నీ పల్కులు వినని క
ర్ణంబుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
కలకంఠి! నీతోడఁ గలిసి యుండనిశరీ
రంబున కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
గీ. నాతి! నీకూర్మి నాకు నీనాఁటి కబ్బెఁ
బడఁతి! నేఁడు త్రిలోకాధిపత్య మబ్బ
నాఁటికంటెను మిగుల నానంద మయ్యె
నెలఁత! నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపఁ దరమె.

గీ. తరుణి నామాట లెల్ల చిత్తమునఁ బూని
నమ్మెదో నమ్మవో సంశయమ్ము గాని
నిన్ను శచికంటె నధికగా నెన్నుచుండఁ
దెలుపనేటికి నామది దేవుఁ డెఱుఁగు. ౬౦౯

క. ఎవ్వరు గనకుండఁగ నిటు
పువ్వారుంబోఁడి మనకుఁ బొందు ఘటిల్లెన్
పువ్వులకోరివజీరుని
చివ్వకు నీమెచ్చుఁ గొందు శీతాంశుముఖి ! ౬౧౦

గీ. సకలశాస్త్రార్థవిజ్ఞానచతురుఁ డనుచు
వట్టిమాటలు జగతిలోఁ బుట్టెఁ గాని
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠాన సరణి యట్ల
కామశాస్త్రార్థ మెఱుఁగునే గౌతముండు. ౬౧౧
గౌతమునకును నీకు సంఘటన మగుట
వనిత ! నీప్రాయ మిన్నాళ్లు వ్యర్థమయ్యె;
నడవిఁ గాచిన చంద్రికయట్లు ధరణిఁ
బాడు గృహమున నున్న దీపంబువోలె. ౬౧౨

గీ. జగతిలోపల నెంత యసాధ్యమైన
తపముచేతను సాధింపఁ దగును; గాన
భామ ! నీ వొనరించు తపంబువలన
నింద్ర భోగంబు సమకూరె నింత నిజము. ౬౧౩

క. చిలుకల కొలికీ ! మరువిరి
ములుకులగతి నీ కటాక్షములు నామెదపైఁ
బలుమఱు నాటిన తాళం
గలనా ? నను నేలు సురతకలనాసక్తిన్. ౬౧౪

మ. లలనా ! నీవయిఁ గూర్మిమెంపున మహోల్లాసంబు దీపింపముౕ
గలనైన న్నినుఁ గూడి చొక్క మదిలోఁ గాక్షింతు నక్లైన ను

త్పలపత్రాక్షి ! మదంబకంబులను రెప్పల్ మూయ వేనాఁడు; మా
యలదైవంబు గృపావిహీనుఁడయి నన్నస్వప్నునిం జేయుటన్. ౬౧౫

వ. అనుచు నేకాంతంబుగా శచీకాంతుండు కంతుశరకంపితస్వాంతుండై,
తనయభిప్రాయంబంతయు నెఱింగించి వేఁడిన, మునికాంతయగు నహ
ల్య నిరంతరసంతోష భరితాంతఃకరణయై, యామంత్రైన వింత నొం
దక మంతనంబున నతని కిట్లనియె. ౬౧౬

గీ. అమరవల్లభ ! విను త్రిలోకాధిపతివి
నీకృపావీక్షణమునకు నేఁడు తగిన
దాననైతిని; నేఁజేయు తపము పండె;
నామకోటిక కొనసాఁగె నాకనిలయ ! ౬౧౭

క. వనితలు ననుఁ గనుచు మహా
మునిమగువా ! యనుచుఁ బిల్వ మోదము గైకొం
దును; శ్రీమంతుని కలికీ !
యనుకట్టులు దోఁచు నప్పదార్థమువలనన్. ౬౧౮

క. ఆ యర్థము నిక్కముగా
నాయెడ వర్తించె నిపుడు నాకేశ ! త్రిలో
కాయతమానితరాజ్య
శ్రీయుక్తుఁడవైన నీకుఁ జెలినై యుంటన్. ౬౧౯

క. నారూపము నాజవ్వన
మారయ మునిపత్నినగుట యర్హామె చెపుమా
నీరజగర్భుని వ్రాఁతలు
ధారుణిలో నేరికైనఁ దప్పునె యకటా !

గీ. పదము లొత్తుచుఁ దనయొద్దఁ బవ్వళింపఁ
బవ్వ మిది, నేఁడు వ్రతమని పలుకుఁ గాని
మౌనివరుఁ డొక్క రేయైనఁ గాని మదన
కదనసుఖ మంద నేరఁడు గదిసి నన్ను. ౬౨౧

క. సతి కెనయగు పతిచే నగు
రతి దలఁపఁగ మిగుల సుఖకరం బగుచుండున్
జతగాని వానిచే నగు
రతి దుఃఖకరంబగు న్సురవ్రజనాథా ! ౬౨౨

క. గౌతమముని రూపముచే
నాతో సరియగునె దేవనాయక ! విను మ
చ్చాతుర్యవచనరచనల
కాతతసంతోష మంద నర్హుఁడె చెప్పుమా. ౬౨3

శా. ఆనందంబున నావిభుం గనను పాకారీ ! కృపాకారి నీ
గాన న్నేఁడు దురంతచింత లుడిగెన్ గారాము నాకబ్బె నీ
చాన న్నన్ను వరించు కోర్కులలరన్ సంభోగసంధాయివై
నానాబంధ విచిత్రవైఖరుల నానందాబ్ధిలోఁ దేల్చుచున్. ౬౨౪

క. శతమన్యుఁడు పతి యని సం
తతఖేదముఁ జెందుచుండ దైవము నాకున్
శతమన్యుని నినుఁ గూరిచి
యతిమోద మొనర్చె నిప్పుఁ డతిచిత్రముగన్. ౬౨౫

గీ. ఇంద్రుఁడ నటంట కైతవం బింతె కాని
దర్పకుఁడ వంచుఁ దోఁచు సౌందర్య మరయ
శంబరారివి సుమనః కదంబకృతివి
హరిహయుఁడ వౌట సందియం బగునె నాకు. ౬౨౬

చ మనమున నిన్నుఁ గోరి, కడు మక్కువతోడుత నున్న నాపయిన్
ఘనకృప నీవు వచ్చితివి గావున నీకిఁక విన్నవించెదన్
జనవున జాగుసేయక, వెసన్ మదనాశుగపీడ వీడఁగా
నను రతికేళిఁ దేల్చు సురనాయక! మాటలు వేయు నేటికిన్. ౬౨౭

క. అని పల్క నహల్యం గని
వినయంబునఁ బలికె దేవ విభుఁ డోవనితా !

విను నీ వాడిన మాటలు
పనివడి నాచెవులకును బంధువుఁజేసెన్. ౬౨౮

క. తరుణీమణి ! సరసత గల
సరసీరుహనేత్రచెల్మి సంగత మైనన్
బురుషునకు నింతకంటెను
బరమాహ్లాదకరమైన భాగ్యము గలదే. ౬౨౯

వ. అను సమయంబున, ౬౩౦

క. ఇరువురకు నింత సేపిటు
గురుధృతు లొప్పునె యటంచు గొబ్బునఁ గోపో
ద్ధురుఁడై మదనుఁ డహల్యా
సురపతులన్ దూలనేసె సుమశరములచేన్. ౬౩౧

వ. అంత నయ్యహల్యాకాంతా శచీకాంతులు పరస్పరసంజనిత ప్రేమాతిరేక సంభ్రాంతస్వాంతులై గాఢాలింగనంబు లొనర్చుచు, మధురాధరసుధాపానంబు లాచరించుచు, నఖదంతక్షతంబులు సేయుచు,లపనకపోలచుంబనంబులు గావించుచు సంభోగసమయోచిత మృదుమధురవచనంబు లాడికొనుచు, రతిరహస్యాది మదనశాస్త్రోక్తప్రకారాంగీకృత బహువిధవిచిత్ర బంధబంధుర సురతసంజాతానంద విస్మృతశరీరు లగుచునుండి, కొంతసేపునకుఁ దెలివిగొంది, మందహాసభాసుర వదనారవిందులై, కందర్పప్రభావంబునకు విస్మితు లగుచున్నయెడ, రదప్రభావిజితకుందయు, కచనిచయవిజితమిళిందయు, మందగమన పరిహాసితగజబృందయు, పురందర సమాగమకృతానందయు నగు మునిసుందరి సంక్రందనున కిట్లనియె. ౬౩౨

చ. అనిశముఁ బెంపుమీఱుచు మదాత్మనఁ గీల్కొను పంచబాణవే
దన సడలించితీవు కడుధన్యత నొందితి; నింకఁ బాకశా
సన ! నినుఁ బాసి యొక్కనిమిషంబుననన్ నిలు పోపఁజాల నై
నను మదిసాధ్వసం బొకటి నాటుకొ యున్నది; యేమి సేయుదున్.

వ. అది యెట్టిదంటేని? యెఱింగించెద నాకర్ణింపుము. ౬౩౪

ఉ. చూతశరాకృతీ! బలనిషూదన! నీవు నేను గూడి యి
ట్లాతతలీల ముచ్చటల నాడుచునుండిన నింతలోపలన్
గౌతమమౌని వచ్చిన నకారణశాపము లిచ్చు నీకు నా
కీతఱి నట్లుగాన దివి కేఁగుము చెచ్చెర నీవు నావుడున్. ౬౩౫

ఉ. కామిని! నాకు నీపయినఁ గల్గిన కూరిమి నిన్ను వీడఁగా
నామదిఁ దోఁపదైన నొకనాఁటికిఁ దీఱునె నాదుమోహ; మో
కోమలి! నీవు దెల్పినటు గొబ్బున నేఁగెద నింటి కాముని
గ్రామణి రాకమున్న ననుఁగన్న సహించునె మౌని శాంతుఁడై ౬౩౬

ఆ. వె. అతివ! యినుము నంటు నగ్నికి సమ్మెట
పెట్లు దగులునట్లు పేర్మితోడ
నన్నుఁ గదిసియున్న నిన్ను శిక్షించుఁ బో
గౌతముండు కోపకలితుఁ డగుచు ౬౩౭

ఆ. వె. కాన సత్వరంబుగా నింటి కేఁగెద
మగువ నన్ను నెపుడు మఱువకుండు
ముచితమైన వేళ నొగి వత్తు నిటకుమ
త్ప్రాణతుల్య! ఘనకృపా! యహల్య! ౬౩౮

వ. అని పల్కి, పునఃపునరాలింగనంబు గావించుచు, ప్రణయమధుర
వచనంబు లాడుచుఁ గొంత తడ వుండి, యతిసాహసంబునఁ దదను
రాగరజ్జువుం దెంపుకొని, నిలింపపతి యహల్యాకాంతను వీడ్కొని
యుటజంబు వెలువడి వచ్చునెడ, నతనిముందట గౌతమమునీంద్రుఁ
డెదు రేఁగుటయు, మహనీయ తేజోవిరాజితుండును, సురనదీకృతా
వగాహనుండును, కరకలితగంగోదక కనత్కమండలుండును, పింగ
జటాభారసంగతుండును, పరమతపోధనుండును నగు నమ్మౌని
సింహునిం గాంచి, సురకుంజరుండు భయకంపితాత్ముండై యున్నస
మయంబున, ౬౩౯

క. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగఁ
గ్రన్నన సురపతిని జూచి, గౌతముఁ డనియెన్
మన్నింపఁగ నర్హుండవె
మున్నువలెన్ నీవు సేయు మూర్ఖత దలఁపన్. ౬౪౦

గీ. తప్పుఁ జేసినాఁడ విప్పుడు గావున
లోక మెఱుఁగ శిక్ష నీకుఁ జేతు
ముష్కరుండ వగుట ముష్కహీనుండవై
గర్వ ముడిగి యుండు పర్వతారి ! ౬౪౧

గీ. అని శపింప, నింద్రు నండముల్ ధరణిపైఁ
దునిసి రాలె; నంత మునివరుండు
బాయఁదఱిఁగియున్న జాయను గన్గొని,
యధికకోపుఁ డగుచు ననియె నిట్లు ౬౪౨

ఉ. కోఁకదీఱ నిప్డు సురకుంజరుఁ గూడి తవాచ్యమౌ దురా
చార మొనర్చి తీవు మునిజాయలలోపల నిన్నుఁబోలు వా
రేరి ? వచింపుమీ ? సుగుణహీనవు నిన్న ననేమి గల్గు; నో
నీరజనేత్ర సూరిజననిందితవై తివి; ధాత్రి నయ్యయో ! ౬౪౩

ఉ. తోయజగంధి ! నీ వొసఁగు తోయము లంటఁగరాదు; గూడి నీ
తో యజనాదికృత్యములు తొల్లిటిభంగి నొనర్పరాదు ; ని
న్నేయెడఁ దల్పరాదు; మదికింపుగ నిన్గని పల్కరాదు; నిన్
బాయఁగరాదు దుష్కృతము; భామిని మాటలు వేయు నేటికిన్.

క. సుగుణంబులగని మగనికిఁ
దగుమగువ యటంచు మున్ను దగువారలలోఁ
బొగడొందుచుండి, యిట్టులు
దగనిపనుల్ సేయనీకుఁ దగునే తరుణీ ! ౬౪౪

గీ. హారికటాక్షంబు గలవారి కవనిలోన
భూరిసంసారబంధముల్ పోవునట్లు

హరి కటాక్షంబు నేఁడు నీ కబ్బెఁ గాన
బహులసంసారబంధంబుఁ బాయు నబల ! ౬౮౬

క. సబలారాతివటంచున్
ప్రబలతపశ్శక్తిగంటి పటుమతిచే ని
న్నబలారాతినిగాఁ జే
సి, బహుస్తుతి గాంతు నే నశేషజ్ఞులచేన్. ౬౮౭

వ. అని పలికి కోపోద్రేకంబున. ౬౮౮

క. భాషింపరాని దుస్తర
దోషముఁ జేసితివి; మిఁగుల దుర్మతి వగుటన్
యోషా ! నీ విచ్చోటన్
పాషాణమ వగుచుండుము బహువత్సరముల్. ౬౮౯

చ అని శపియించి, క్రమ్మఱ నహల్యను గాంచి మునీంద్రుఁ డాత్మలోఁ
గనికరమూని, రామ ! విను, కంజహితాన్వయవార్ధిసోముఁ డ
త్యనఘుఁడు రామచంద్రుఁడు దయాత్ముఁడు నిన్గన నేఁగుదెంచు ని
వ్వని కెపు డప్డు శాపము నివారితమౌ తదనుగ్రహంబునన్. ౬౯౦

క. నీలోపల బెగడకు మన
నీలోపలమై యహల్య నేలంబడెఁ ద
త్కాలమున గౌతముఁడు హిమ
శైలాగ్రంబునకుఁ దపము సలుపఁగఁ జనియెన్. ౬౯౧

వ. అంత. ౬౯౨

చ. అమరులపాలికేఁగి, దివిజాధిపుఁ డిట్లను; వేల్పులార ! గౌ
తముఁడు మహోగ్రమౌ తపముఁ దానొనరింపఁగఁ దత్తపంబు నే
నమరహితంబుగాఁ జెఱుప నాత్మఁ దలంచుచు నేఁగి, తన్మనః
కమలము నొంప, నన్విఫలుగా శపియించె మునీంద్రుఁ డల్కచేన్.

గీ. అటుశపించిన నాదర్ప మడఁగె మీరు
విఫలుఁడగు నన్ను సఫలుఁ గావింపుఁ డన్న

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు కోశాధ్యక్షు

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కోరాడ శివనాథశాస్త్రిగారు,

నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

" వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మేశ్వరరావునాయుడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్ద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు కోశాధ్యక్షులు

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కోరా శివనాథశాస్త్రిగారు,

నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

అ వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్.